

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları: 231
Tanıtım Kitapları Dizisi: 9

TÜRK DÜNYASINDA
ORTAK VATANDAŞLIK EĞİTİMİ

Doç. Dr. Hakan DÜNDAR
Doç. Dr. Yunus Emre GÜRBÜZ

Bişkek-2018

УДК 378
ББК 74.58
Т 92

Т 92 **Türk Dünyasında Ortak Vatandaşlık Eğitimi.** Bişkek, 2018. 118 s.

ISBN 978-9967-9074-2-3

Түрк дүйнөсүндө орток жарандуулук билими.

Кыргыз-Түрк «Манас» университетинин башкармалыгынын № 2018-05.37 чечими боюнча басылды. Басууга 20.02.2018 кол коюлду. Нускасы 250. Бишкек ш., Жал к.р., КТМУнун Ч. Айтматов атындагы кампусу.

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yönetim Kurulu'nun 20.02.2018 tarih ve 2018-05.37 Nolu kararı ile basılmıştır.
KTMÜ Cengiz AYTMATOV Kampüsü, Çal, Bişkek.

Т 4309000000-18

ISBN 978-9967-9074-2-3

УДК 378
ББК 74.58
© КТМУ, 2018

TAKDİM

Geleceğimizi inşa edecek gençlerin yetiştirilmesini sağlayan eğitim, üstünde hassasiyetle durulması gereken en önemli konulardan biridir. Türk Dünyası'nda “dilde, fikirde, işte birlik” içinde çalışacak, ortak bir geçmişten geldiği ve ortak değerlere sahip olduğunu bilen, bir çatı altında yaşadığının bilincinde gençlerin geleceğe kazandırılmasında eğitimin kritik bir rolü vardır. Türk Keneşi; bağımsız Türk devletlerinin iş birliği içinde bir araya geldiği, kurumsallık kazanmış, geleceğe doğru istikrarlı adımlarla ilerleyen ve kalıcı izler bırakan bir teşkilat olarak gelecek nesillerin birbirleriyle daha yakın işbirliği içinde çalışması yönünde değerli girişimlerde bulunmaktadır.

Elinizdeki bu eser, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi tarafından gelecek nesillerin ortak bir vatandaşlık bilinciyle yetişmesi için Türk cumhuriyetlerinde halihazırda okutulan “Vatandaşlık” dersinde ortak neler yapılabileceğini ortaya koyma amacıyla gerçekleştirilen “Türk Dünyasında Ortak Vatandaşlık Eğitimi Projesi”nde elde edilen bulgulardan yola çıkılarak hazırlanmıştır. Proje çerçevesinde bağımsızlığına düşkün ülkeler olan Türk cumhuriyetlerinde vatandaşlık bilinciyle birlikte ortak Türk Dünyası fikrinin nasıl verileceği sorusuna cevap bulmak için Türk cumhuriyetlerindeki vatandaşlık eğitimi incelenmiş, Avrupa Birliği içindeki vatandaşlık derslerinde ortak Avrupalılık fikrinin nasıl verildiği araştırılmış ve Türk Dünyası için öneriler hazırlanmıştır. Projenin koordinasyonunu yürüten ve bulguları değerlendirerek bu eseri ortaya çıkaran Doç. Dr. Hakan Dündar ile Doç. Dr. Yunus Emre Gürbüz'e, proje ekibinde yer alarak verilerin toplanmasına katkıda bulunan Yrd. Doç. Dr. Gökçe Yoğurtçu, Yrd. Doç. Dr. Uğur Ünal, Dr. Altınbek Coldoşov, Araş. Gör. Venera Narinova ve Asem İdaeva'ya çalışmalarında başarılar diliyor; Türk Dünyasında ortak vatandaşlık eğitiminin daha geniş bir çevrede konuşulması ve taslaklar hazırlanarak uygulamaya konulması amacıyla, bu çalışmayı Türk Keneşi üyeleri ve tüm ilgililerin istifadesine iftiharla sunuyorum.

Prof. Dr. Sebahattin Balcı,
Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Rektörü

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	3
İÇİNDEKİLER	4
KISALTMALAR	6
TABLolar LİSTESİ	7
ŞEKİLLER LİSTESİ	7
ÖNSÖZ	8
1 BİRİNCİ BÖLÜM	12
GİRİŞ	12
1.1 Projenin Amacı	13
1.2 Konu 14	
1.3 Kapsam:	14
1.4 İlgili Araştırmalar.....	16
2 İKİNCİ BÖLÜM	22
YÖNTEM	22
2.1 Araştırmanın Yöntemi.....	22
2.2 Örneklem	22
2.3 Veri Toplama Aracı ve Verilerin Analizi.....	23
3 ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	25
BULGULAR	25
3.1 AB Çerçevesinde Ortak Vatandaşlık Eğitimi.....	25
3.2 Almanya ve Birleşik Krallık'ta Vatandaşlık Eğitimi	29
3.2.1 Almanya'da Vatandaşlık Eğitimi.....	29
3.2.2 Birleşik Krallık'ta Vatandaşlık Eğitimi	46
3.3 Türkiye'de Vatandaşlık Eğitimi	58
3.4 Kırgızistan ve Kazakistan'da Vatandaşlık Eğitimi	66
3.4.1 Kırgızistan'da Vatandaşlık Eğitimi	66
3.4.2 Kazakistan'da Vatandaşlık Eğitimi	81
3.5 Türkiye, Kırgızistan, Kazakistan, Britanya ve Almanya'da Vatandaşlık Eğitimi: Benzerlik ve Farklılıklar	86
3.5.1 İçerik Yönünden Benzerlik ve Farklılıklar	86
3.5.2 Kavram, Beceri ve Değerler Konusunda Benzerlik ve Farklılıklar	91
3.6 Türk Dünyasında Ortak bir Vatandaşlık Eğitimi İlişkin Öneriler	96

4 DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	98
SONUÇ VE ÖNERİLER	98
4.1 Sonuç 98	
4.2 Öneriler	105
5 BEŞİNCİ BÖLÜM.....	107
KAYNAKLAR.....	107
ÖZET.....	112
ABSTRACT	114
КЫСКАЧА МАЗМҮН	116

KISALTMALAR

<u>Sembol</u>	<u>Açık Anlamı</u>
AB	Avrupa Birliği
IEA	Uluslararası Eğitim Başarılarının Değerlendirilmesi Birliği
İHVE	İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi
PISA	Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Avrupa Vatandaşlık Eğitimi Konularının Eğitim Kademlerine Göre Dağılımı.....	28
Tablo 2. Almanya Eğitim Sistemi-a.....	31
Tablo 3. Almanya Eğitim Sistemi-b.....	32
Tablo 4. Vatandaşlık dersi konu içeriği.....	39
Tablo 5. Programda yer alan Tema ve Kazanımlar	62

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: Avrupa’da eğitim kademlerine göre vatandaşlık eğitimi	27
--	----

ÖNSÖZ

1991 yılında beş Türk cumhuriyetinin bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte Türk Dünyasının bir araya gelmesi için tarihi bir fırsat doğdu. Yeni bir siyasi ve ekonomik anlayış ile ülkelerini yeniden düzenlemeyi hedefleyen devletler, birbirlerinden güç alarak ve Türkiye'nin de deneyiminden yararlanarak dönüşümlerini tamamlama yolunda adımlar atmak üzere önce ikili anlaşmalar imzalayıp gereklerini hayata geçirdiler, ardından kurulan birliklerde bir araya gelerek ilişkilerini daha da geliştirdiler. Bu çerçevede Türksoy, Türk Keneşi, TürkPa gibi çok önemli kuruluşlar sayesinde iş birlikleri kurumsal düzeye taşındı. Bu yakınlaşmanın daha derinlere kök salması ve gelecek kuşaklar tarafından daha üst aşamalara taşınması için ortak geçmişten gelen ortak değerlerin bilince çıkarılmasında eğitime göz ardı edilemez bir rol düşmektedir. Ortak vatandaşlık eğitimi de Türk Dünyası cumhuriyetlerinde ortak değerlere sahip gençlerin yetiştirilmesinin temelini atılacağı alandır.

Türk Dünyası, bugün geçmişten gelen ortaklıkların kurulduğu temel üstüne Türk Keneşi gibi uluslararası kurumlarını kurarak, bu ilişkilerin gelişeceği istikrarlı bir zemin kazanmıştır. Bunun daha ileriye taşınması için Birliğin güçlendirilmesinin gereği ortadadır. Bu ise, başta geleceği kuracak gençler olmak Türk Dünyasında yaşayanların bunun yararının farkına varması ile gerçekleşecektir. Türk Dünyasının tamamına bakıldığında yeraltı ve yerüstü kaynakları, tarım, hayvancılık, turizm, altyapı, inşaat, teknolojik ürünlerin üretimi, know-how gibi birbirinden farklı pek çok alanda kayda değer avantajlara sahip olduğu görülmektedir. Fakat bunlar farklı cumhuriyetler arasında bölünmüştür. Birlik, cumhuriyetler arasında bölünmüş potansiyelin paylaşılarak iş birliği içinde çoğaltılmasını sağlayacağından, tüm üye ülkelerin birlikte büyümelerinin yolunu açacaktır. Ortak vatandaşlık eğitiminde de bu bilincin verilmesi geleceğin inşası açısından önemlidir. Gelişen, istikrarlı bir bölge kendi çevresi ve dünya için de faydalı olduğundan böyle bir Birliğin komşu ülkelerin gelişimi için de şu an olduğundan daha yararlı olacağı bir gerçektir.

Bu çalışma kapsamında ortak vatandaşlık eğitiminin nasıl gerçekleştirilebileceğinin araştırılmasına girildiğinde, gerçekçi bir model ortaya konulabilmesi için öncelikle Türk Keneşi bünyesindeki cumhuriyetlerde varolan vatandaşlık eğitimlerine ve bu devletlerin kuruluş süreçleriyle ilgili literatüre

bakıldı. Bu literatür bağımsızlığın kazanılmasından sonra ona uygun bir devlet ideolojisinin ortaya konması için girişilen arayışlar ve öğrencilere kurucu ideolojinin verilmesinde eğitimin üstlendiği rolün önemini gösterdi. Bu çerçevede her bağımsız devletin kendi sınırları içinde bağımsız varlığını ve kimliğini güçlendirmeye dikkat ettiği görüldü. Bu durumu kabul ederek, nasıl bir ortak vatandaşlık düşüncesinin tesis edilebileceği, çalışma kapsamında çözülmesi gereken ilk problem olarak ortaya çıktı.

Tarihin başından İkinci Dünya Savaşının sonuna kadar birbiriyle savaşan Avrupa devletlerinin de Avrupa’da yakınlaşma ve kalıcı barışın sağlanması için bir ortak Avrupa vatandaşlığı eğitimi uygulamasına geçtikleri bilindiğinden bu örneğe bakmanın ve buradan Türk Dünyası için bir model çıkarmanın yerinde olacağı değerlendirildi. Avrupa Birliği içinde bir “Avrupa Vatandaşlık Eğitimi” programı başlatılmış ve bunun nasıl uygulanacağı hakkında İngilizce “Civic Education” başlığı altında çalışmalar da yapılmıştır. Türkiye’de genel vatandaşlık eğitimi adına uygulamaya konulan ve genç vatandaşların vatandaşlık becerileri üzerine yoğunlaşan Demokrasi ve İnsan Hakları öğretim programı ve ders kitapları incelendi ve uygulanabilir bir model oluşturmak için gerekli olduğundan, Birleşik Krallık* ve Federal Almanya Cumhuriyeti örnek olarak seçilerek, bu ülkelerdeki vatandaşlık dersi kitapları incelendi.

Bu inceleme sırasında, dünyadaki gelişmelere de bakılarak daha geniş bir bakış açısı elde edilmesi ve Avrupa ile ilgili kaynakların yerinde incelenmesi amacıyla, tüm dünyadan tarih, coğrafya ve vatandaşlık eğitimi ders kitapları ve eğitim literatürünün toplandığı Almanya’daki Georg Eckert Uluslararası Ders Kitapları Araştırma Enstitüsü’nde de Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi ve Rektör Prof. Dr. Sebahattin Balcı’nın verdiği çok değerli destek sayesinde

* Türkçe’de ülke adı olarak genelde “Birleşik Krallık” veya “Büyük Britanya” yerine “İngiltere” adı kullanılmaktadır. İngiltere aslında Britanya Adası’nda yer alan İskoçya ve Galler ile birlikte üç “ülke” veya “devlet”ten biridir. Büyük Britanya, Kuzey İrlanda ile birlikte Birleşik Krallık’ı meydana getirirler (tam adı “Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı”). Türkçe’de İngiltere derken genelde Birleşik Krallık kastedilse de bu metinde “İngiltere” Birleşik Krallık’ı oluşturan dört ülkeden sadece biri olarak kullanılmıştır. Dört ülkenin tamamından söz edilirken ise, olması gerektiği gibi Birleşik Krallık veya Britanya tanımları kullanılmıştır. Aslında Britanya, Birleşik Krallık içindeki dört ülkeden Kuzey İrlanda hariç sadece üçünü kapsasa da Britanya, Birleşik Krallık anlamında kullanılmaktadır. Birleşik Krallık’taki ders kitaplarında kimlikten söz ederken de “Britanyalı” tanımı kullanılmaktadır; bu nedenle burada da zaman zaman Britanya tanımı Birleşik Krallık yerine kullanılmıştır.

çalışıldı.¹

Yapılan çalışmada bu iki Avrupa ülkesinde Avrupa için ortak vatandaşlık eğitimi uygulamaya konulurken, kendi vatandaşları için gerekli bilgileri üç düzeyde verdikleri tespit edildi: ülke düzeyinde, Avrupa düzeyinde ve küresel düzlemde. Örneğin Almanya’da ülkenin siyasi, hukuki, ekonomik ve toplumsal yapısı kendi özellikleriyle birlikte öğrencilere anlatılıyor ve öğrenciler bunun içinde nasıl aktif vatandaşlar olarak yaşayacakları, sistemden nasıl yararlanacakları ve onun daha etkin işlemlerini sağlayacakları hakkında bilgi ediniyor, değer, beceri ve tutumlar kazanıyorlar. Ülkedeki sistemin aktif bir parçası olmak kendi ülkelerine sadakatlerinin de temelini oluşturuyor. Bunun yanında Avrupa Birliği kurumları, işlevleri ve onun içinde nasıl aktif olarak yer alınabileceği ile birlikte ayrı bir bölüm/ünite ile özel bir kısımda anlatılıyor. Ders kitaplarındaki pek çok konu içinde de Avrupa kültürünün ortaklığını yansıtan örnekler bulmak mümkün. Bunların yanında uluslararası siyaset, ekonomi, Birleşmiş Milletler gibi kurumlar ve küreselleşme de ayrı bir bölüm/ünite altında anlatılarak, öğrencilerin küresel dünyanın nasıl işlediği hakkında bilgi sahibi olmaları ve geleceğin dünyasında etkin bir yer kazanmaları için gerekli temel veriliyor.

Türk Dünyası açısından bakıldığında da gençlere öncelikle her bir ülkenin kendi siyasi, hukuki, ekonomik ve toplumsal yapısının tanıtılması ve kimlik bilincinin verilmesi önemlidir. İncelenen Türkiye, Kazakistan ve Kırgızistan’a ait kitaplarda bu konulara yer verildiği görülmüştür.

Öte yandan küreselleşmenin gerektirdiği bilgi, değer, beceri ve tutumlara sahip öğrencilerin yetiştirilmesi için kitaplardaki içeriğin yeterli olmadığı ortaya çıkmıştır. Günümüzde insan hareketliliğinin çok artması nedeniyle, ülkesini yurtdışında temsil etme sorumluluğunun daha çok vatandaşa yüklenen bir yükümlülük olduğu ortadadır. Öğrencinin eğitim sürecinde edineceği ve yurt dışında hem ülkesinin hem kendisinin itibarını arttıracak değerlere sahip olması gereklidir. Bunun yanında günümüzde dünyanın işleyişi hakkında daha çok bilgi sahibi olan, etkin bir şekilde süreçlere katılarak onları değiştirecek aktif vatandaşlara ihtiyaç da artmıştır ve bunun edinileceği yer de yine eğitim sürecidir.

** “Türk Dünyasında Ortak Vatandaşlık Eğitimi” başlıklı, 2016-20.145 numaralı bu projeye verilen teşvikten ötürü Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi’ne ve Proje Yürütücüsü olarak bizi destekleyen KTMÜ Rektörü Prof. Dr. Sebahattin BALCI’ya teşekkürlerimizi sunarız.

Bunlarla birlikte çalışmamız açısından daha merkezi bir öneme sahip olan, ortak bir Türk Dünyası düşüncesinin oluşturulması için ders kitaplarında nasıl bir temel verildiğine bakıldığında ise, bu konuya da yeterince vurgunun olmadığı belirlenmiştir. Avrupa örneğine ve Türk Dünyasındaki özel duruma bakarak, çalışmanın sonunda bazı uygulanabilir öneriler getirilmiştir. Bu başlangıç önerilerinin tartışmaya açılmasının konu hakkında duyarlılık oluşturulması, Türk Dünyasının çeşitli kesimlerinden ilgililerin kendi önerilerini ekleyerek, sürecin parçası haline gelmeleri ve nihayetinde bunun geliştirilerek uygulamaya konması için faydalı olacağını umuyoruz.

Doç. Dr. Hakan DÜNDAR, Doç. Dr. Yunus Emre GÜRBÜZ
Bişkek, 2017

1 BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

19. yüzyılda modern devletler kurulmaya başlandığında vatandaşlık ilkesi devletin temel unsurlarından biri haline gelmiştir. Bununla birlikte devletler vatandaşlarına vatandaşlık bilgisi vermek için bunu eğitim sistemine dahil etmişlerdir. Son yıllarda hızlanan küreselleşme ve artan sınır ötesi göçler ile birlikte vatandaşlık kavramı yeniden tartışılmakta ve vatandaşlık eğitimi de yeniden yapılandırılmaktadır. Günümüzde Kırgızistan, Türkiye gibi Türk Dünyası ülkeleri dâhil pek çok ülkenin vatandaşının anavatanları dışındaki ülkelerde yaşadığını, hatta farklı ülke vatandaşlıkları aldığını görüyoruz. Ancak yaşanan ülke farklılaşsa da, burada her vatandaş anavatanını ve orada aldığı değerleri temsil etmeye devam etmektedir. Bu değerlerin öğrenildiği yer eğitim sisteminin parçası olan vatandaşlık eğitimidir. Günümüzdeki gelişmeler ışığında tekrar bir durum değerlendirmesi yapıldığında uluslararası gelişmeleri dikkate alarak bu eğitimin de yeniden düzenlenmesi gereklidir. Bugün vatandaşların fazlasıyla hareketlilik kazandığı dünyamızda eğitim sisteminin de buna uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir.

Adil olma, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik gibi değerlere sahip olmak, kişi nerede yaşarsa yaşasın onun ve temsil ettiği ülkenin olumlu bir şekilde tanınmasını sağlamaktır. Bu değerler evrensel değerler olarak kabul edilebilir. Bunun yanında Türk Dünyası içinde paylaşılan değerler de vardır. Bu değerlerin yaygınlaştırılması hem Türk Dünyası ülkeleri arasındaki ortaklıkların farkına varılmasını sağlayacaktır hem de dışarıdan bakanların bu ortaklığı görmesini sağlayacaktır. Ayrıca her bir Türk cumhuriyetinin kendi tarihi, kültürü ve siyasi ihtiyaçlarından kaynaklanan vatandaşlarına aktardığı bir değerler örgüsü vardır. Bağımsızlığını yeni kazanan cumhuriyetler için kendi vatandaşlık ve bağımsızlık bilincini geliştirmenin önemi ortadadır. Dolayısıyla değerleri, günümüz devletlerinin öne çıkardığı değerler, Türk Dünyasının değerleri ve evrensel değerler olarak iç içe geçen üç katmanda sınıflandırabiliriz. Gerçekçi ve hedefe ulaşabilecek bir model için bu üç katmanın varlığını kabul edip, buna göre hareket edilebilir. Söz konusu durum sadece Türk Dünyası için geçerli değildir. Köklü bir ulus-devlet geleneğine sahip olan ve yıllarca birbirleriyle savaşmış

Avrupa devletleri arasında oluşturulan Avrupa Birliği projesi de vatandaşlık eğitimini yeni gerçeklere göre yeniden yapılandırma ihtiyacı duymuştur. Buradaki vatandaşlık değerleri de üç katmanda incelenebilir. Her bir ülkenin kendi tarihi, gelenekleri ve siyasal ihtiyaçlarından gelen değerleri, Avrupa değerleri ve evrensel değerler. AB üyesi ülkelerin vatandaşları dünyada nereye giderlerse gitsinler hem bir “Avrupalı” hem de geldikleri ülkenin, örneğin Almanya’nın vatandaşı olarak algılanmaktadır. Bu kişiler, olumlu ya da olumsuz değerlendirilirken, farkında olmaksızın evrensel değerler, Avrupalı ve Alman kimliklerine göre değerlendirilmektedir. AB ülkeleri arasında insanlar serbestçe dolaşp çalışırken de yine bu üç kategori içinde değerlendirilmektedir. Bu proje kapsamında da örneklem olarak alınan Türkiye, Kırgızistan, Kazakistan, Almanya ve Birleşik Krallık’ın vatandaşlık dersi öğretim programları ve ders kitapları incelenmiş ve üç katmanlı bir şekilde vatandaşlık eğitiminin hangi kazanım, değer ve becerilerle donanmış olduğu analiz edilmiştir. Daha sonrasında ise Türkiye, Kazakistan, ve Kırgızistan için kendi vatandaşlık programlarının yanı sıra bu programlar içinde yer alabilecek ya da ileriki çalışmalara temel teşkil edebilecek, Türk Dünyasında Vatandaşlık Eğitimi adına verilebilecek kazanım, konu içerikleri önerilmeye çalışılmıştır.

1.1 Projenin Amacı

Ulus-devletler vatandaşlarına vatandaşlık bilgisi vermek için 20. yüzyılda vatandaşlık eğitimini okul müfredatına dahil etmişlerdir. Son yıllarda hızlanan küreselleşme ve sınır ötesi göçler ile birlikte ve vatandaşlık eğitimi de yeniden yapılandırılmaktadır. Bu proje ile küreselleşen bir dünyada etkili vatandaşlık eğitiminin nasıl verildiği, vatandaşlık eğitiminde öngörülen beceri ve değerlerin, başta Türk Dünyası ve dünya genelinde öğretim programlarında ve ders kitaplarında nasıl yer aldığı incelenmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada; öncelikle, Kırgızistan, Kazakistan, Türkiye, Birleşik Krallık ve Almanya eğitim sistemleri içinde var olan vatandaşlık eğitim programı ve ders kitapları ele alınarak, 21. yüzyılda vatandaşlık eğitimi temel değer ve becerileri incelenmiştir. Bu proje ile küreselleşen bir dünyada; Türk Dünyasında verilen vatandaşlık eğitiminin kendi ülkelerinin başta olmak üzere, Türk Dünyasının ve dünyaca kabul edilen değerlerin nasıl uyum içinde bir arada sunulabileceğine ilişkin önerilerde getirilmeye çalışılmıştır.

1.2 Konu

Her toplumda toplumsal düzenin sağlanabilmesi ya da bireyler ve gruplar arasındaki toplumsal ilişkileri sağlayabilmenin önkoşulu, bunları düzenleyen bir dizi kuralların bulunmasıdır. Bunun anlamı, toplumsal yaşamın ancak bireylerin tutum ve davranışlarının belirli kural ve ölçütlere bağlı olarak örgütlenmesiyle olanaklı olabileceğidir. Toplumsal yaşamın her alanında, üretim ve tüketimde, din ve aile sistemlerinde ve çalışma yaşamında, bu kural ve ölçütlerin düzenleyici ve tanımlayıcı katkısı büyük önem taşımaktadır. İşte, toplumsal yaşamın çeşitli yönlerinde hangi tutum, değer ve davranışların uygun olduğunu, hangilerinin uygun olmadığını belirleyen ve belli yaptırımlarla desteklenen ortak toplumsal kurallar normları oluşturmaktadır (Güven, 1999, akt; Merey, 2016). Vatandaşlık eğitimi ile en temelde toplumsal yaşamın kusursuz devamı için bireylerin toplumun örf adet ve gelenekleri ile yazılı kurallarını öğrenmeleri amaçlanmıştır. Sonraki aşamada ise nasıl bir gelecek ve nasıl bir nesil yetiştirme sorusu ve bu sorunun cevabı için geliştirilen uygulamalar gündeme gelmektedir.

Günümüz dünyasında vatandaşlık eğitimi de ülkelerin eğitim politikalarında ve müfredatlarında en önemli yeri almaktadır. Bu projede farklı ülkelerde etkili vatandaşlık eğitiminin nasıl verildiği, vatandaşlık eğitiminde öngörülen beceri ve değerlerin, başta Türk Dünyası ve dünya genelinde öğretim programlarında ve ders kitaplarında nasıl yer aldığı incelenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla öncelikle, Kırgızistan, Kazakistan, Türkiye, Birleşik Krallık ve Almanya eğitim sistemleri içinde var olan vatandaşlık eğitim programı ve ders kitapları ele alınarak analiz edilmiş sonrasında Türk Dünyasında ortak bir vatandaşlık eğitiminde hangi kazanım ve konu içeriklerine yer verilmesi gerektiğine ilişkin öneriler getirilmeye çalışılmıştır.

1.3 Kapsam:

Tüm Avrupa Komisyonu üye ülkelerinde verilen vatandaşlık eğitiminin ortak temeller üstüne dayandırılması için Avrupa Komisyonu Eğitim, İşitsel, Görsel Medya ve Kültür Yürütme Ajansı, “Avrupa’da Vatandaşlık Eğitimi” raporu hazırlamıştır. Bu rapor dünyanın her köşesinde ve Avrupa’da kabul edilecek evrensel değerler ile Avrupa değerlerini ortaya koymaktadır. Bunun yanında her bir ülke kendi vatandaşlık eğitimini de vermektedir.

Türk Dünyasında ise bağımsızlıklarına yaklaşık 25 yıl önce kavuşmuş ve vatandaşlık bilinci kazandırmayı son derece önemli gören Türk Dünyası

devletleri için de vatandaşlık eğitimlerini nasıl, hangi öğretim programları ve temel materyal olan ders kitapları ile verdiklerinin incelenmesi son derece önemlidir. Bu açıdan bakıldığında yapılan bu çalışmada Türkiye, Kırgızistan, Kazakistan, Almanya ve Birleşik Krallık'ın vatandaşlık dersi öğretim programları ve ders kitapları incelenmiştir.

Avrupa'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra, vatandaşlık eğitimi Avrupa'da okul programlarında önemli bir yer edinmiş, birçok değişik format, strateji ve isimlendirmeye öne çıkarılmıştır. Bu alanda formal bir eğitime ihtiyaç duyulması Avrupa ülkelerinin demokratik geçiş sürecine katılmasıyla pekişmiştir. Eş zamanlı olarak vatandaşlık eğitimi konusuna vurguda bulunan uluslararası çalışmalar, IEA yurttaşlık eğitimi çalışması (Torney-Purta, Lehmann, Oswald, & Schulz, 2001) veya demokratik vatandaşlık eğitimi çalışmaları yapılmıştır. Türkiye ve Türk Dünyasında ise vatandaşlık eğitimi doğrudan ilk ve orta öğretim müfredatları içinde yer alan müstakil dersler aracılığı ile yürütülebilirken aynı zamanda disiplinler arası bir ders formatında ve bütünleşik programlar aracılığı ile de yürütülmektedir.

Ribeiro ve arkadaşlarının (2012) yaptıkları bir analiz sonucu vatandaşlık eğitiminin 20 ülkenin programında eğitsel öncelik verilen bir alan olmasına rağmen hepsinde önemli varyasyonlar bulunduğu görülmektedir. Örneğin Bulgaristan ve İtalya'da vatandaşlık eğitiminin haftalık ders saati tanımlanmış değildir. Bunun yanında; Estonya, İrlanda, Malta, Hollanda, Portekiz, Slovakya, Slovenya ve İsveç de haftada bir ders saati; Avusturya, Belçika, Fransa, Lüksemburg ve İspanya'da haftada iki ders saati; Romanya ve Finlandiya'da haftada üç ders saati; Polonya ve Çek Cumhuriyeti'nde haftada dört ders saati olarak uygulanmaktadır. Merkezi bir eğitim politikası uygulamayan Birleşik Krallık ve Fransa'da okullar haftalık kaç saat vatandaşlık eğitimi yapacaklarına kendileri karar vermektedirler. Bunlara ek olarak vatandaşlık eğitimi birçok farklı zorunlu ve seçmeli konu içerir, bunlardan en belirgin olanları; Birleşik Krallık ve İrlanda'da 'Kişisel, Sosyal ve Sağlık Eğitimi', Avusturya ve Finlandiya'da 'Tarih ve Sosyal Çalışmalar', Finlandiya ve Slovakya'da 'Etik Eğitimi', Polonya ve Fransa'da 'Yurttaşlık Eğitimi' vb. Sonuç olarak vatandaşlık eğitimi, öğretim programları arası yürütülebilir, öğretim programında spesifik bir konunun içerisinde bir amaç olarak verilebilir veya zorunlu/seçmeli bir konu olarak sunulabilir. Genel olarak ilk ve ortaokullarda en

çok adapte edilen tür, farklı öğretim programları arasında dersi yaymak ve yürütmektir.

Aynı araştırmacılar tarafından yürütülen çalışmanın eğitim politikaları dokümanlarında yapılan analiz sonucu görülen ise vatandaşlık eğitiminin vizyonunun çok çeşitli olduğu, farklı yapılar içerdiği; örneğin demokratik devlete bağlılık, insan hakları bilgisi, demokratik sürece aktif katılım, farklılıklara saygı, sorumluluk, hoşgörü, sosyal hayatta bir arada yaşama, sosyal beceri ve yeterliklerin gelişimi, kritik farkındalık ve yansıtma. Bütüne bakıldığında birçok ülkede belli kavramların üzerinde genel olarak çok durulduğu görülür. Bunlar, ‘bireysel gelişim’ (Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Birleşik Krallık, Finlandiya, Portekiz, İspanya vd.); ‘demokratik sürece aktif katılımında bulunma’ (Avusturya, Belçika, Birleşik Krallık, Fransa, Portekiz, İsveç vd.) ve ‘sosyal beceriler ve yeterlikler’ (Avusturya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Lüksemburg, Hollanda, Polonya, Slovenya vd.).

Yapılan bu çalışmada aşamalar halinde yanıt aranacak sorular şunlardır:

- AB çerçevesinde ortak “Vatandaşlık Eğitimi” dersi yaklaşımları ve dersin içeriği nasıldır?
- Almanya ve Birleşik Krallık’ta vatandaşlık eğitimi ders kitaplarında yer alan vatandaşlık konuları nelerdir? Bu ders kapsamında hangi beceri, değer ve öğrenci yeterliklerine yer verilmektedir?
- Kazakistan ve Kırgızistan’ın ders kitaplarında yer alan vatandaşlık konuları nelerdir? Bu ders kapsamında hangi beceri, değer ve öğrenci yeterliklerine yer verilmektedir?
- Türkiye’de vatandaşlık eğitimi nasıl yapılmaktadır? Bu ders kapsamında hangi beceri, değer ve öğrenci yeterliklerine yer verilmektedir?
- Türkiye, Kırgızistan, Kazakistan, Birleşik Krallık ve Almanya’nın vatandaşlık eğitimine ilişkin benzer ve farklı yönleri nelerdir?
- Türk Dünyasında Ortak bir Vatandaşlık Eğitimi adına öğretim programlarında yer alabilecek ortak konu ve kazanımlar nelerdir?

1.4 İlgili Araştırmalar

Karaman-Kepenekçi (2005) tarafından yapılan araştırmada; Türkiye’de ilkokullarda okutulan Vatandaşlık ve İnsan Hakları eğitimi dersinin etkililiği

incelenmiştir. Vatandaşlık ve İnsan Hakları dersine ilişkin temel ölçüt; program öğeleri olan içerik, eğitim durumları, öğretim yöntem ve teknikleri, materyal durumları ile öğrencilerin değerlendirilmesi şeklinde planlanmıştır. Yapılan araştırmada, öğretmen görüşlerinin çözümlenmesinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma bulgularına sonucunda, Türkiye’de uygulanan Vatandaşlık ve İnsan Hakları eğitimi dersini veren öğretmenlerin görüşlerine göre, söz konusu dersin etkili olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ülger (2012) yapmış olduğu araştırmasında Türkiye’de müfredat geliştirme çalışmaları sonrasında; 2004 yılından sonra uygulamaya konulan İHVE (İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi) alanı ara disiplin uygulamasının öğretmen görüşleri bakımından değerlendirilmesini amaçlamıştır. Araştırma sonucunda, öğretmenlerin; “program” ve “kitap” boyutlarının geneli ile ilgili olumlu ve olumsuz görüş oranlarının birbirlerine yakın olduğu, “ortam” ve “öğretmen yeterliği” boyutlarının geneli ile ilgili çoğunluğunun olumlu görüşlere, “ders dışı etkinlik” boyutunun geneli ile ilgili olarak ise çoğunluğunun olumsuz görüşlere sahip olduklarını tespit etmiştir. Mevcut ara disiplin kazanımlarının içerikleri ile 1998 Vatandaşlık ve İnsan Hakları Öğretim Programı’nın altı ünitesindeki özel amaç/davranış içerikleri çoğunlukla eşleşmesine rağmen iki ünite de amaç/davranış içerikleri ile eşleşen İHVE ara disiplin alanı kazanımı tespit edilememiştir. 2004 sonrası İHVE alanı ara disiplin kazanımlarının kitaplara yansımaları ile ilgili olarak; İHVE alanı ara disiplin kazanımlarına yönelik kitap yazarlarında bir farkındalık olmasına rağmen, ara disiplin alanı kazanımlarının incelemesi yapılan kitaplara yeterince yansımadağı tespit edilmiştir.

Som ve Karataş (2015) tarafından yapılan “Türkiye’de Vatandaşlık Eğitimi Üzerine Bir İnceleme” isimli çalışmada; Türkiye’de ilk ve ortaöğretim seviyesinde vatandaşlık eğitiminin, öğretim programı, okulda öğrenci ve veli katılımı, öğrencinin topluma katılımı, ölçme ve değerlendirme, öğretmen ve müdürlere destek sağlama boyutları altında incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın sonucunda; vatandaşlık eğitiminin 2014-2015 eğitim-öğretim yılı itibarıyla ilköğretim 4. sınıfta zorunlu bir ders olarak okutulmasının yanı sıra diğer derslere entegre edilerek verilmesi, kazanımların süreklilik kazanması açısından önemli görülmektedir. Dersin kazanımlarının, sosyal katılımı destekleyen ve çok kültürlülüğe duyarlı nitelikte geliştirilmesine dikkat

çekilmektedir. Etkili bir vatandaşlık eğitimi için, kullanılan öğretim yöntemlerinin, vatandaşlık eğitimine ilişkin bilginin yanı sıra beceri ve tutumları da kazandırabilecek özellikte olması, sınıf dışı öğrenme etkinliklerinin artırılması ve farklı tekniklerin dahil edildiği süreç odaklı değerlendirmeler önerilmektedir.

Ersoy (2016) tarafından “Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersine İlişkin Sosyal Bilgiler Öğretmenleri ve Öğrencilerinin Algısı” isimli çalışmada sosyal bilgiler öğretmenleri ve öğrencilerinin vatandaşlık ve demokrasi eğitimine ilişkin algıları tespit edilmeye çalışılmıştır. Fenomenoloji deseninde yürütülen bu araştırmaya 10 sosyal bilgiler öğretmeni ve 15 sekizinci sınıf öğrencisi katılmıştır. Araştırma sonucunda, bu dersin ilköğretim programında yeterli düzeyde yer almadığı, içeriğinin öğrencilere vatandaşlık yeterliklerini kazandırmak için yeterli olmadığı, derse gerekli önemin verilmediği, öğretmen ve öğrencilerin memnuniyet düzeyinin düşük olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, bu dersin ilköğretim programında genişletilerek her sınıf düzeyinde ayrı bir ders olarak yer alması, içeriğinin vatandaşlık yeterlikleri, öğrencilerin ilgi ve hazırbulunuşluk düzeyine göre yenilenmesi, öğrenci merkezli öğretim yaklaşımların uygulanması ve vatandaşlık ve demokrasi eğitimi konusunda öğretmenlerin hizmet öncesi ve hizmet içi dönemde bilgilendirilmesi önerilmiştir.

Keskin ve Yüceer (2013) tarafından Danimarka’da vatandaşlık eğitiminin incelendiği çalışmada; Danimarka’da vatandaşlık eğitiminin nasıl verildiği ve programda yer alan özellikler analiz edilmiştir. Yapılan çalışma, Danimarka’nın Odense Bölgesi’nde uygulanan sosyal bilgiler dersinin görüldüğü 7.-9. sınıf ve tarih dersinin görüldüğü 3.-9. sınıf düzeyleri ile sınırlı kalmıştır. Araştırmada, doküman analizi ile adı geçen programlar incelenmiştir. Programlar ülkenin Eğitim Bakanlığı kaynaklarına ulaşılarak elde edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre; Danimarka’da vatandaşlık eğitiminde demokrasi, özgürlük, saygı kavramlarının üzerine odaklanıldığı; öğrencilere demokratik yaşama katılım için gerekli olan kuralların ve değerlerin kazandırılmaya çalışıldığı görülmüştür. Ayrıca, öğrencilere demokratik yaşama katılım konusunda seçim yapabilme ve fikirlerini özgürce söyleyebilme hakkına sahip oldukları anlayışının verilmeye çalışıldığı da tespit edilmiştir. Vatandaşlık eğitiminin sadece teoriye dayalı olmadığı, okulların öğrencilere bu dersin merkezinde olan demokrasi anlayışını, gerek düşünce gerekse de eylem olarak kazandırmaya çalıştığı görülmüştür. Bu

bağlamda Danimarka'nın Sosyal Bilgiler Programı'nın içeriğinin düşünce özgürlüğü, demokrasi, ideolojiler, politika ve anayasa gibi konulardan oluştuğu söylenebilir. Ayrıca Danimarka'nın sahip olduğu çok kültürlü yapının ortak yaşam açısından toplumdaki bireylerin birbirini anlaması gerekliliğini ortaya çıkardığı; vatandaşlık eğitiminin de öğrencilerin karmaşık sosyal yapıya uyum göstermesi ve farklılıkları anlaması konusunda önemli bir işleve sahip olduğu görülmüştür.

Okumuş (2015) tarafından "Tarih Derslerinde Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi" isimli yapılan çalışmada araştırmancının amacı, Türkiye'de tarih dersleri öğretim programlarında (müfredatta), tarih ders kitaplarında ve sınıf içi ortamda demokrasi ve insan hakları eğitimine ilişkin durum tespiti yapmaktır. Araştırmada nitel bir araştırma yaklaşımı benimsenmiş olup doküman analizi yapılmıştır. Sonuç olarak, gerek tarih dersi öğretim programında ve ders kitaplarında gerekse de sınıf içi ortamda demokrasi ve insan hakları bakımından önemli eksiklikler tespit edilmiştir.

Alkın (2007) tarafından Birleşik Krallık ve Türkiye'de ilköğretim düzeyindeki vatandaşlık eğitimi programlarını karşılaştırmak amacıyla yapılan çalışmada; Birleşik Krallık'ta vatandaşlık eğitiminin, 1990'lı yıllardan sonra, özellikle Vatandaşlık Eğitimi Danışma Grubu'nun kurulması ile gelişmeye başladığını; Türkiye'de ise vatandaşlık eğitiminde bir takım tarihsel süreçlere ve öğretim programlarının yenilenmesine bağlı olarak değişikliklerin gerçekleştiğini göstermiştir. Birleşik Krallık'ta vatandaşlık eğitiminde bütünlük ve zorunlu yaklaşımların benimsendiği, yaklaşımlar konusunda okullara esneklik tanındığı ve tüm okul yaklaşımının temel alındığı; Türkiye'de ise tüm programa serpiştirilmiş olan ara disiplin yaklaşımının benimsendiği tespit edilmiştir. Türkiye'de ve Birleşik Krallık'ta vatandaşlık eğitimi kazanımlarının nitel ve nicel anlamda birbirinden oldukça farklı olduğu; değerlendirme sürecinin ise kayıt tutma, rapor etme, ailelerin değerlendirmeden haberdar edilmesi, aktif değerlendirme etkinlikleri bakımından farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Aile, okul ve toplum katılımı konusunda iki ülkenin resmi mekanizmalar aracılığıyla oluşturdukları olanakların birbirinden farklı olduğu belirlenmiştir.

Çolak (2015) tarafından yapılan doktora çalışmasında Türkiye'de Sosyal Bilgiler (4.-5. ve 6.-7.) dersleri ile Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi dersi kapsamında küresel vatandaşlık eğitiminin nasıl gerçekleştirildiği tespit

edilmeye çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda öğretim programlarının yanı sıra öğrenci ve öğretmen görüşlerinde küresel vatandaşlık kavramının ve küresel vatandaşlık eğitiminin yeri tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın sonucunda Sosyal Bilgiler ile Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi öğretim programlarının; “küresel vatandaş”, “küresel vatandaşlık”, “küresel vatandaşlık eğitimi” kavramlarını doğrudan içermemesi ve bu yöndeki eğitime dolaylı yoldan yer vermesi gibi sebeplerle küresel vatandaşlık eğitimi hususunda yetersiz durumda olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin ve öğretmenlerin küresel vatandaş veya küresel vatandaşlık kavramları hakkında genel olarak olumlu görüşe sahip olmalarının yanında bu kavramlar hakkında yeterli düzeyde bilgi sahibi olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte öğrencilerin ve öğretmenlerin Sosyal Bilgiler ile Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi derslerini küresel vatandaşlık eğitimi noktasında yetersiz bulduğu tespit edilmiştir.

Kab (2012) tarafından “Türkiye'deki Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Almanya'daki Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık Eğitimi Ders Kitaplarıyla Karşılaştırılması” isimli çalışmada; Almanya'nın Berlin eyaletinde Grundschule (ilköğretim) basamağında 5 ve 6. sınıflarda okutulan Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık Eğitimi ders kitapları ile Türkiye'de ilköğretim basamağında 5 ve 6. sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında dış ve iç yapı özelliklerinin, bilginin sunumu noktasında metin yapılarının, görsel kanıtların ve etkinliklerin sayı ve niteliklerinin Doküman İncelemesi tekniği ile saptanması ve karşılaştırılması amacıyla yapılmıştır.

Bu bağlamda, derslerin öğrenme anlayışlarına vurgu yapmak amacıyla Alman Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık Eğitimi derslerine ve Türk Sosyal Bilgiler dersine ait öğretim programları da incelenmiştir. Araştırma; 2010-2011 eğitim öğretim yılı ile, derslere ait öğretim programlarının ve ders kitaplarının karşılaştırılması noktasında Doküman İncelemesinin verileriyle sınırlıdır. Alman Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık Eğitimi ve Türk Sosyal Bilgiler derslerine ait toplam 10 ders kitabının incelenmesi ile ortaya çıkan sonuçlarda; Türk ders kitaplarının dış yapı özelliklerinin geliştirilerek daha ilgi çekici hale getirilmesinin gerekli olduğu belirlenmiştir.

Ders kitaplarında yer alan içeriğin sunumunda rol oynayan metinlerin yapılarının, bilgi verici ve hikâye edici olmasına rağmen çoğunluğunu bilgi verici metinlerin oluşturduğu saptanmıştır. Ders kitaplarında yer alan görsel

kanıtların çeşitli, renkli ve nitelikli oldukları belirlenmiştir.

Ders kitaplarında yer alan etkinlikler ve ünite değerlendirme uygulamalarının öğrenme sürecini ve sonucunu değerlendirmeye dayalı ve öğrencileri hem ders içinde hem de ders dışında etkin kılan nitelikte olduğu saptanmıştır.

Gazibey Sağlam (2004) tarafından “Almanya’da gymnasium 5., 6. ve 7./8. sınıf tarih, coğrafya ve vatandaşlık eğitimi programlarının amaç ve içerik açısından incelenmesi” isimli yapılan araştırmada, uygulamada olan Tarih Öğretimi, Coğrafya Öğretimi ve Vatandaşlık Eğitimi programları yapı, amaç, içerik, eğitim durumu ve değerlendirme öğeleri dikkate alınarak incelenmiştir. Araştırmada 1993 tarihli Tarih Öğretimi Programı, 1993 tarihli Coğrafya Öğretimi Programı ve 1991 tarihli Vatandaşlık Eğitimi (Politik) Programı kullanılmıştır. Araştırma sonucunda ulaşılan sonuçlar özet olarak aşağıda verilmiştir: 1. Almanya'nın federal yapısından dolayı eğitim alanında alınan kararlar ve okul sistemi yerel izler taşımaktadır. Her eyalet, hatta her okul kendi öğretim programını hazırlamakta ve uygulamaktadır. 2. Alman eğitim sistemi farklı okul türlerinden oluştuğundan ve 5. ve 6. sınıfların yönlendirme dönemi içinde olmasından dolayı her okul türü ve kademesi için ayrı hazırlanmış öğretim programları kullanılmaktadır. 3. Almanya'da Kuzey Ren Vestfalya eyaleti Gymnasium I. kademe verilen Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık Eğitimi dersleri disiplinler arası ve tek disiplinli yaklaşıma göre aktarılmaktadır. 4. Her üç dersin öğretim programında da diğer disiplinlerle birlikte çalışmanın önemi vurgulanmakta ve bununla ilgili konu örnekleri verilmektedir. Disiplinler arası çalışmanın öğrenci motivasyonunu arttıracacağı ve konu tekrarlarını engelleyeceği ifade edilmektedir. 5. Almanya'da Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık Öğretimi derslerinde dersin planlanmasında ve işlenmesinde öğrenci merkezlik ve bilim merkezlik ön plana çıkan didaktik prensiplerdir. Almanya'da araştırma kapsamındaki öğretim programlarının içeriği; İlkokulun amaçları doğrultusunda, öğrenci yaşantılarından ve onların ilgi alanlarından hareketle güncel olaylara yer verme olanağı sağlamaktadır.

2 İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1 Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma betimsel tarama modelinde olup, aynı zamanda verilerin toplanması açısından nitel veri toplama yöntemlerinden “Doküman Analizi”nin kullanıldığı bir araştırmadır. Betimsel araştırmalar; olayların, objelerin, varlıkların, kurumların, grupların ve çeşitli alanların ne olduğunu betimlemeye, açıklamaya çalışır. Bu sayede onları iyi anlayabilme, gruplayabilme olanağı sağlanır ve aralarındaki ilişkiler saptanmış olur (Kaptan, 1998). Betimsel tarama modelinde bilimin gözlem, kaydetme, olaylar arasındaki ilişkileri tespit etme ve kontrol edilen değişmez ilkeler üzerinde genellemelere varma nitelikleri söz konusudur. Yani bilimin tasvir fonksiyonu ön plandadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Doküman analizi ise araştırılması hedeflenen olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır. Doküman analizi, bir araştırma problemi hakkında belirli zaman dilimi içerisinde üretilen dokümanlar ya da ilgili konuda birden fazla kaynak tarafından ve değişik aralıklarla üretilmiş dokümanların geniş bir zaman dilimine dayalı analizini olanaklı kılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Yapılan bu çalışmada da farklı ülkelerin vatandaşlık eğitim modelleri incelenmiştir. Vatandaşlık eğitimi konusunda örnekleme dahil edilen ülkelerin vatandaşlık eğitim programları ile bu programlara dayalı olarak hazırlanan ders kitapları; içerik, beceri, değer, öğrenci yeterlikleri ve kazanımlar gibi değişkenler açısından analiz edilerek açıklanmaya çalışılmıştır.

2.2 Örneklem

Vatandaşlık eğitim programları ve ders kitaplarının incelendiği bu çalışmada; Vatandaşlık eğitimi konusunda tüm dünyada rol model olan projeler yürüten, Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi konusunda ortak projeler düzenleyen Avrupa Konseyi'nin Vatandaşlık Eğitimi yaklaşımlarının uygulandığı ülkelerden Birleşik Krallık (İngiltere) ve Almanya seçilmiştir. Bu iki ülke farklı vatandaşlık anlayışı geçmişlerine sahip olan, ancak bugün Avrupa Konseyi'nin taslağı doğrultusunda vatandaşlık eğitimini yeniden düzenleyen ülkelerdir. Onların yanında Türk Keneşi üyesi Kırgızistan, Kazakistan'ın da vatandaşlık eğitimi program ve ders kitapları amaçlı örneklem grubu olarak

tespit edilmiştir. Bu dört ülkeye ek olarak incelenen Türkiye hem Avrupa Konseyi hem de Türk Keneşi üyesi olarak özel bir konuma sahiptir.

Vatandaşlık eğitimi konusunda program ve ders kitapları incelenen bu ülkelerin çoğunda vatandaşlık eğitimi doğrudan bir ders adı altında yürütülürken, Kırgızistan’da İnsan ve Toplum ve Ata Meken, Caran Tanuu gibi bütünlük bir programı içeren disiplinlerarası dersler aracılığı ile de yürütülmektedir.

Örneklem grubuna dahil edilen ülkelerin öğretim programları ve ders kitaplarına Almanya Georg Eckert Ders Kitapları İnceleme Enstitüsü’nden ulaşılmıştır. Söz konusu Enstitü 1975’te Avrupa Komisyonu’nun ders kitapları geliştirme merkezi olarak kurulmuştur. Bugün 173 ülkeden 176.500’den fazla ders kitabı, 76.500’den fazla eğitim araştırması kitabı ile tüm dünyadaki ders kitabı çalışmaları için en başta gelen merkez konumundadır. Proje kapsamında kitapları incelenen Birleşik Krallık, Almanya gibi Avrupa ülkelerinin son yüzyılda çıkardıkları ders kitapları ve müfredat hakkındaki resmi belgeler ile Kırgızistan, Kazakistan ve diğer Türk Cumhuriyet ve topluluklarının ders kitapları da enstitünün koleksiyonunda yer almaktadır.

Örneklem olarak alınan ülkelerdeki vatandaşlık eğitimine ilişkin daha ortaöğretimde yer alan vatandaşlık eğitimi ile ilgili dersler seçilmiştir. Bunun nedeni olarak ortalama sekiz yıllık bir temel eğitim sonrasında 14-15 yaş grubu çocuklarının uluslararası öğrenci değerlendirme sınavında da “birçok ülkede geçerli olan zorunlu öğrenim süresini doldurmak üzere olduğu 15 yaşın, PISA tarafından öğrenciliğin ardından yetişkin bir vatandaşlığın başlayabileceği en küçük yaş olarak kabul edilebileceği” (Yıldırım, Yıldırım, Yetişir ve Ceylan, 2013) yaklaşımı ve vatandaşlık eğitimi ile ilgili olarak Avrupa ülkelerinin vatandaşlık eğitimlerinin incelendiği raporda ortaya çıkan “İlkokul düzeyinde vatandaşlık eğitimini öğretmek için gerekli niteliklerin, çoğunlukla genel kültür odaklı olduğu, ortaöğretim düzeyinde ise bu durumun konuya odaklı olması” ve Eurydice (2012) yani vatandaşlık beceri ve değerlerinin doğrudan odak alınması etkili etkili olmuştur.

2.3 Veri Toplama Aracı ve Verilerin Analizi

Vatandaşlık eğitimi öğretim programları ve ders kitaplarının analizi araştırmacılar tarafından yapılan betimsel analiz ile analiz edilmiştir. Öğretim programları ve ders kitaplarının yaklaşım, içerik, beceri ve değerler konusunda

öngördükleri öğrenci yeterlikleri ve konuların sunuş biçimlerini tespit etmek üzere benzerlik ve farklılıklar analiz edilmiştir. Her bir ülkenin vatandaşlık eğitimi öğretim programı ve ders kitaplarının analizi ile elde edilen süreçten sonra; Türk Dünyasında verilen vatandaşlık eğitimleri için önerilecek “Türk Dünyası Ortak Vatandaşlık Eğitimi” adına “Türk Dünyası İle İlişkiler” isimli taslak tema kazanımlarından oluşan model geliştirilmiştir.

Betimsel analiz; elde edilen verilerin daha önceden belirlenen temalara göre özetlenip yorumlandığı, görüşülen bireylerin görüşlerinin çarpıcı bir biçimde yansıtılması amacıyla sık sık doğrudan alıntılar kullanıldığı ve elde edilen sonuçların neden- sonuç ilişkileri çerçevesinde yorumlandığı analiz tekniğidir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Yapılan bu çalışmada da incelenen materyaller arasındaki benzerlik ve farklılıklar kendi aralarında gruplandırılmış ve doğrudan alıntılar ile benzerlik ve farklılıklar daha sonra bir neden-sonuç ilişkisi içinde yorumlanmıştır.

3 ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Verilerin analizinde altı aşamalı yol izlenmiştir. Birinci bölümde;

- a) AB çerçevesinde ortak “Vatandaşlık Eğitimi” dersi yaklaşımlarına, bu ders/derslerin hangi yaş aralığında verildiğine ve dersin konuları ile temel düzeydeki amaçlarının neler olduğuna yer verilmiştir.
- b) Proje kapsamında Avrupa’dan vatandaşlık eğitimi konusunda örnekleme dahil edilen Almanya ve Birleşik Krallık’ta vatandaşlık eğitiminin içeriğine ve ders kitaplarında yer alan konu ve amaçların analizine yer verilmiştir.
- c) Türkiye’de vatandaşlık eğitimi içeriğine ve ders kitaplarında yer alan konu ve amaçların analizine yer verilmiştir.
- d) Kazakistan ve Kırgızistan’ın bağımsızlık sonrası sürecinde ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar ve vatandaşlık eğitimi hakkında ortak, genel bilgilere yer verilmiştir.
- e) Türkiye, Kırgızistan, Kazakistan, Birleşik Krallık ve Almanya’nın vatandaşlık eğitimi konusunda müfredatında yer alan dersin öğretim programı ve Ders kitabında yer alan konuların betimsel analiz ile her bir ülkenin vatandaşlık eğitimine ilişkin benzer ve farklı yönler analiz edilmiştir.
- f) Türk Dünyasında Ortak bir Vatandaşlık Eğitimi adına öğretim programlarında yer alabilecek ortak özellikler sunulmuştur.

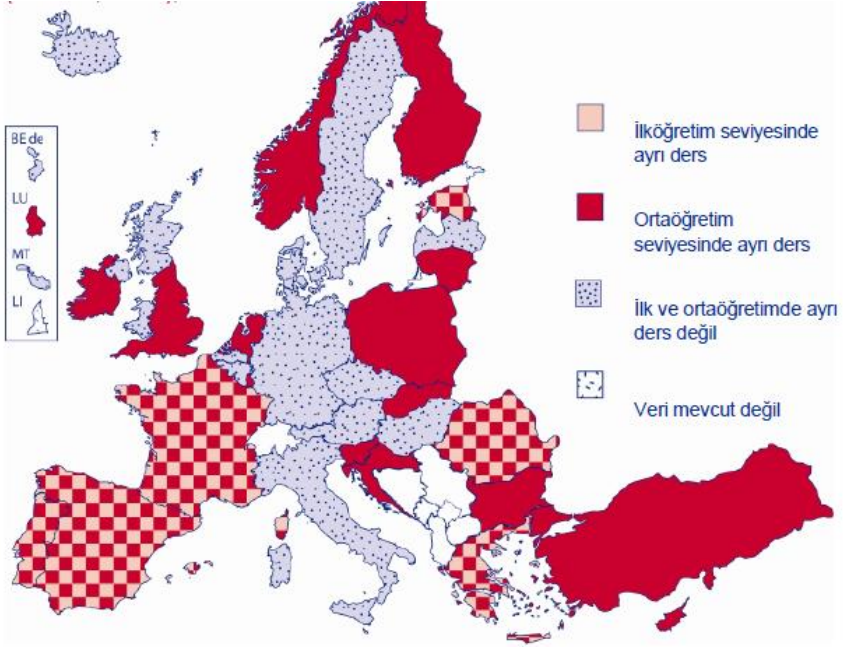
3.1 AB Çerçevesinde Ortak Vatandaşlık Eğitimi

Avrupa Birliği, ekonomi, kültür, sanat ve siyasal her alanda birliğin faaliyetlerini ortak kılmak, ortak bir Avrupa vatandaşı kimliği kazandırmak ve bunun kalıcı hale dönüşmesini sağlamak amacıyla yukarıda sayılan her alanda üye ülkelerin katılımıyla benzer ve farklı çalışmalar yürütmektedir. Son on yılda eğitim alanında Avrupa iş birliğini şekillendiren ve 2020 yılına kadar gelişmeleri etkilemeye devam edecek olan başlıca politika belgeleri, aktif vatandaşlığı teşvik etmenin önemini fark etmiş ve sonuçta da Avrupa’da eğitim sistemlerinin temel hedeflerinden biri haline gelmiştir. Ayrıca, hayat boyu öğrenme için Avrupa referans çerçevesi temel yeterlikleri gençlere okul eğitimi sırasında, bilgi, beceri ve tutum açısından tanımlanmış sosyal ve sivil yeterlikleri geliştirmek için yardım edilmesini önermektedir. Bu yeterlik temelli yaklaşım,

vatandaşlık eğitimi gibi konuları da içeren eğitim ve öğrenimi düzenleyen bir dizi yeni yaklaşıma işaret etmektedir. Pratik becerilere daha fazla odaklanma, öğrenme çıktılarına odaklanma yaklaşımı ve öğretmenlerin bilgi ve becerilerinin sürekli gelişiminin desteklediği yeni değerlendirme yöntemleri, temel yeterliklerin başarıyla uygulamasında önem taşımaktadır. Ayrıca, Avrupa çerçevesi, öğrencilerin aynı zamanda, örneğin işverenlerle okul temelli etkinlikler, gençlik grupları, kültürel faaliyetler ve sivil toplum kuruluşlarına aktif katıldıkları büyük fırsatlar gerektirmektedir (Avrupa Komisyonu, 2009b, akt; Eurydice, 2012).

Avrupa'da vatandaşlık eğitimi tüm ülkelerde ulusal müfredatın bir parçası olmakla birlikte okullarda üç şekilde işlenmektedir: başka bir konu veya öğrenme alanının bir parçası olarak, müfredatın bir boyutu olarak, ya da tek başına bir konu olarak. Yirmi ülkede veya bölgede bazen ilköğretim düzeyinden başlayarak, ama genellikle orta öğretim düzeyinde, vatandaşlık eğitimi ayrı bir zorunlu derstir. Vatandaşlık eğitiminin ayrı bir ders olarak öğretim süresi ülkeler arasında önemli farklılıklar göstermektedir: Avrupa ülkelerinin müfredatında vatandaşlık eğitimi ile sadece öğrencilerin edinmesi gereken teorik bilgiye yönelik hedefleri değil, aynı zamanda kazanılması gereken beceriler, geliştirilecek tutum ve değerlere yönelik hedefleri de belirler; öğrencilerin okul içinde ve dışında aktif katılımı da yaygın olarak teşvik edilmektedir. Genel olarak, vatandaşlık müfredatı demokratik toplumların temel ilkeleri, kültürel çeşitlilik ve sürdürülebilir kalkınma gibi çağdaş toplumsal konular ile bunların Avrupa ve uluslararası boyutlarını geniş ve çok kapsamlı bir yelpazede ele alır. Vatandaşlık eğitiminin ayrı bir ders olarak öğretildiği yerlerde, zorunlu ders olarak eğitim süresi bir ülkeden diğerine büyük ölçüde değişmektedir. Zorunlu vatandaşlık eğitimi süresi ilk, orta ve lise öğrenimi 12 yıl süren Fransa'da özellikle uzundur. Bu süre Portekiz'de dokuz yıl; Polonya, Slovakya ve Finlandiya'da altı yıl; Yunanistan, İspanya ve Romanya'da dört yıl; Estonya ve Birleşik Krallık'ta (İngiltere) beş yıl ve İrlanda, Lüksemburg ve Norveç'te üç yıldır (Eurydice, 2012). Aşağıda Avrupa'da vatandaşlık eğitiminin okul düzeylerinde ve tek bir ders ya da bütünlük bir program altında verilmesine ilişkin ülkeler düzeyinde bilgilerin yer aldığı şekil bulunmaktadır.

Şekil 1. Avrupa'da eğitim kademelerine göre vatandaşlık eğitimi

Kaynak: Eurydice, 2012

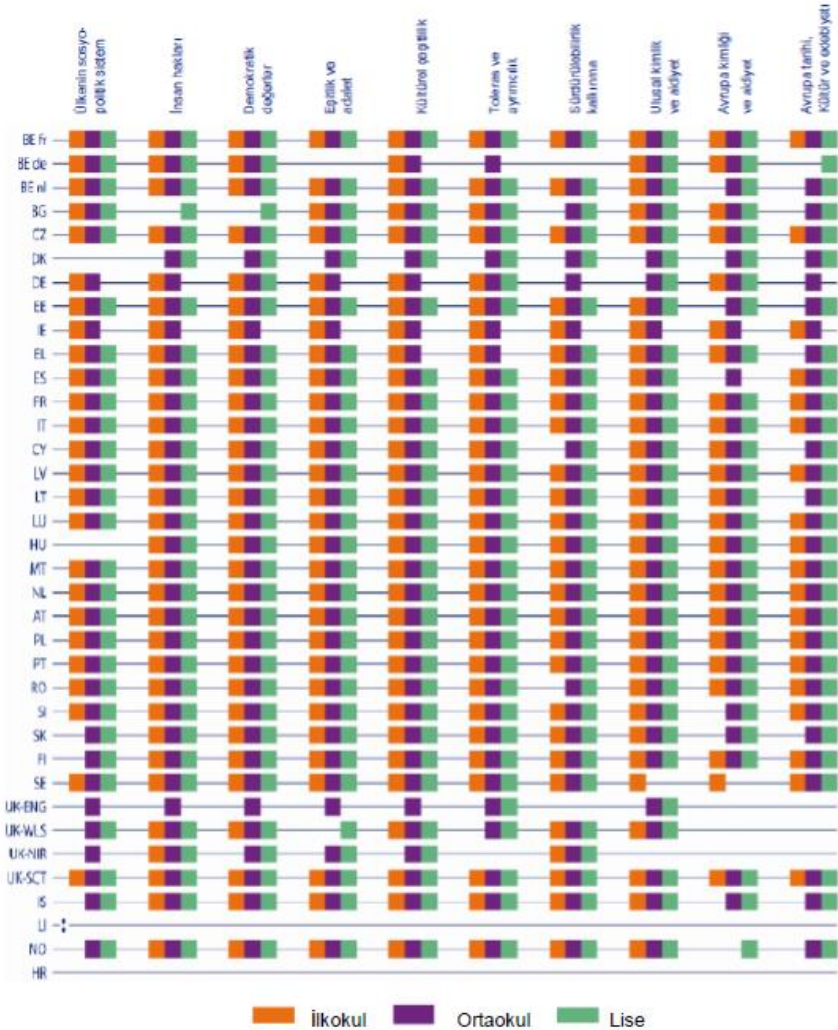
Avrupa'da vatandaşlık eğitiminin amaçları genel olarak dört ana hedef altında toplanmıştır:

- siyasi okuryazarlığın geliştirilmesi (anahtar kavramları anlama ve temel olgu bilgisi);
- eleştirel düşünme ve analitik becerilerin kazandırılması;
- belli değer, tutum ve davranışların geliştirilmesi (saygı duygusu, hoşgörü, dayanışma, vb);
- okul ve toplum düzeyinde etkin katılımın teşvik edilmesi.

Birinci hedef olan siyasi okuryazarlığın geliştirilmesi, sosyal, siyasi ve sivil kurumlar, insan hakları, ulusal anayasalar, vatandaşların hak ve sorumlulukları, sosyal konuları, tarihi ve kültürel mirasın tanınmasının yanı sıra toplumun kültürel ve dilsel çeşitliliği gibi konuları içerir. İkinci hedef, eleştirel düşünme gençlerin sosyal ve siyasi konularda bilgiyi analiz etmeyi ve değerlendirilmesini

sağlayıp siyasi okuryazarlığı geliştirmede etkin rol oynadığından birinci hedefi tamamlar (Eurydice, 2012). Avrupa’da vatandaşlık eğitimi konularının ülkeler ve eğitim kademeleri arasında dağılımın farklılık gösterdiğinden yukarıda bahsedilmiştir. Aşağıdaki tabloda ise Avrupa’da vatandaşlık eğitiminin konularının eğitim kademeleri arasında nasıl bir farklılık gösterdiği açıklanmıştır.

Tablo 1. Avrupa Vatandaşlık Eğitimi Konularının Eğitim Kademlerine Göre Dağılımı

3.2 Almanya ve Birleşik Krallık'ta Vatandaşlık Eğitimi

3.2.1 Almanya'da Vatandaşlık Eğitimi

Almanya'daki "Vatandaşlık Eğitimi" dersi üstüne önçalışma Bişkek'te başlamış, ancak kesin bir sonuca ulaşamamıştır. Bunun nedenleri doğrudan bir vatandaşlık eğitimi ders kitabının olmaması; konuyla ilgili farklı adlar taşıyan çok sayıda kitabın kullanılıyor olmasıdır. Avrupa Birliği tarafından hazırlanan ortak vatandaşlık dersi önerisinde İngilizce "Civic Education" ifadesinin olduğu yerlerde Almanca metinde "Politikwissenschaft" (Siyasetbilim) tabirinin olduğu görülmüş, bunun üzerine bu başlıktaki ders kitapları üstüne yoğunlaşılması seçilmiştir. Fakat bu başlık altında da çok sayıda kitabın olması ve bunların hepsinin satın alınması mümkün olmadığından Bişkek'te yapılan önçalışma çıkmaza girmiştir.

Bunun üstüne Almanya'daki ders kitapları üstüne yapılacak çalışma planlandığı şekilde saha çalışması çerçevesinde Almanya'nın Braunschweig şehrinde, Georg Eckert Uluslararası Okul Kitapları Enstitüsü'nde gerçekleştirilmiştir. Yapılan ilk incelemede vatandaşlıkla ilgili sadece son on yılda üç yüzden fazla ders kitabının çıktığı görülmüştür. Bu nedenle önce kitaplar incelenip, bu çeşitliliğin nedenleri tespit edilmeye ve ardından bir örneklem oluşturulmaya çalışılmıştır.

Avrupa Birliği, evrensel değerler ve Avrupa değerlerinin öğretilmesi için her ülkede bir "vatandaşlık eğitimi" (*Civic Education*) dersinin verilmesini önerdiğinde Almanya'da bir yandan 2007, 2008 yıllarında bunu hayata geçirme yönünde çalışmalar başlatılmış, eyaletlerin eğitim bakanlıkları bünyesinde ders program taslakları hazırlanmış ve üniversitelerde akademik çalışmalar yapılmıştır.

Ancak öte yandan konu tartışmalar da doğurmuştur. Devletin ülkedeki her öğrenciye zorunlu olarak bir vatandaşlık dersi vermesine Almanya'da genelde olumsuz bakılmaktadır. Bu durum, devletin vatandaşının nasıl olması gerektiğine müdahale ettiği şekilde anlaşılmakta ve bu da Nazi dönemi otoriter devlet uygulamalarıyla ve hatta Demokratik Almanya Cumhuriyeti'ndeki (Doğu Almanya) uygulamalarla özdeşleştirildiğinden tepki toplamıştır. 1945'te II. Dünya Savaşının bitiminden sonra otoriter bir devlet yapısından uzak, yeni bir devlet sistemi kurulurken, 1949'da ilan edilen Federal Almanya Cumhuriyeti'nde tüm siyasi sistem ve elbette eğitim sistemi de yeniden düzenlemiş ve

merkezi bir yapı yerine ademimerkeziyetçiliği güçlendirecek bir anlayışa yönelinmiştir. Devletin adındaki “federal” nitelemesinin ifade ettiği gibi (Batı) Almanya federe eyaletlere bölünmüş ve her bir eyalet içinde de bakanlıklar ve diğer devlet birimleri ile ayrı bürokratik yapılar ile eyalet düzeyindeki seçimlerle farklı siyasi partilerin yer aldığı ayrı hükümetler kurulmuştur.

Demokratik Almanya Cumhuriyeti’nde ise, sosyalist bir devlet kurulurken, güçlü bir merkezi devlet yapısı da oluşturulmuş; Federal Almanya Cumhuriyeti’ndekinden farklı, üniter bir devlet sistemi inşa edilmiştir. Buradaki eğitim anlayışı da buna uygun olarak merkezi biçimde şekillendirilmiştir. Sosyalist bilince sahip vatandaşların yetiştirilmesinin hedeflendiği eğitim sisteminde vatandaşlık eğitimi de bunun önemli bir parçası haline gelmiştir. Federal Almanya Cumhuriyeti yukarıdan aşağıya kontrole ve bununla birlikte vatandaşlık eğitimine karşı çıkarken, sadece Nazi dönemine değil Soğuk Savaş boyunca Demokratik Almanya Cumhuriyeti’ndeki eğitim anlayışına da karşı bir yönelim içine girmiştir.

1990’da Doğu ve Batı Almanya’nın birleşmesinden sonra tüm Almanya, Federal Almanya Cumhuriyeti’nin siyasi sistemine göre yeniden düzenlenmiş ve on altı eyalete bölünmüştür. Eğitim sistemi de eski Demokratik Almanya Cumhuriyeti’ni de kapsayacak şekilde reforma sokulurken, uygulamada yapılan Demokratik Almanya Cumhuriyeti’ndeki eğitimin Federal Almanya Cumhuriyeti’nin eğitim sistemine entegre edilmesi olmuştur.

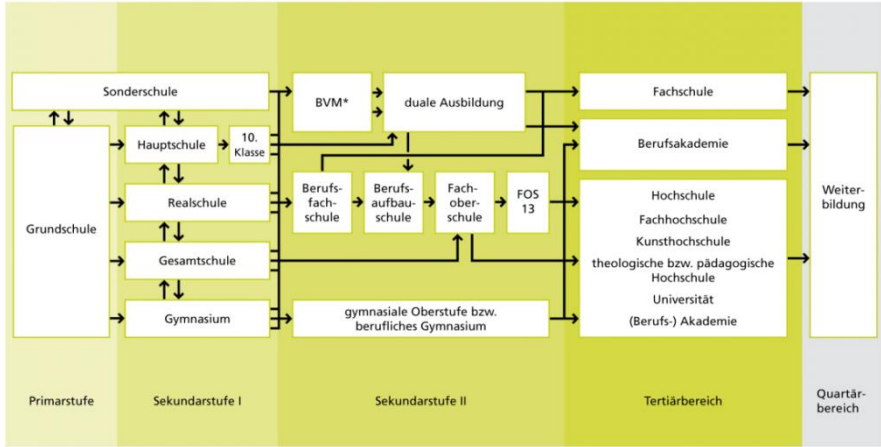
Böylelikle yeniden birleşen Almanya on altı eyalete ayrılmıştır. Baden-Württemberg, Bayern (Bavyera), Brandenburg, Bremen, Hamburg, Hessen, Mecklenburg-Vorpommern, Niedersachsen, Nordrhein-Westfalen, Rheinland-Pfalz, Sachsen (Saksonya), Sachsen-Anhalt, Schleswig-Holstein, Thüringen, Berlin, Saarland adlarını taşıyan bu eyaletlerin her biri, kendi siyasi seçimlerini yapmakta, kendi hükümetlerini kurmakta, kendi eğitim bakanlarını atamakta ve her bir eyalet eğitim programlarını kendisi düzenlemektedir. Bu, Almanya çapında büyük bir çeşitlilik yaratmaktadır. Eyaletler kendi içlerinde müfredatın düzenlenmesi ve ders içeriklerinin hazırlanmasına da fazla müdahale etmemekte belli ilkelere göre hazırlanan kitapların okullarda kullanılmasına izin vermektedir.

Almanya’da eğitim sistemi dört aşamaya ayrılmıştır. Birinci aşamayı oluşturan *Primarstufe*’de Temel Eğitim (*Grundschule*) verilmekte, ardından orta

okul öğretimine karşılık gelen *Sekundarstufe I* (ikinci aşama I) ve lise eğitimine karşılık gelen *Sekundarstufe II* (ikinci aşama II) yer almakta, bunları yükseköğretim seviyesinde eğitim verilen *Tertiärbereich* (üçüncü aşama) ve lisans sonrası eğitime tekabül eden *Quartierbereich* (dördüncü aşama) takip etmektedir. Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere bunlar da kendi içlerinde ayrıışmaktadır.

Tablo 2. Almanya Eğitim Sistemi-a

Das deutsche Bildungssystem

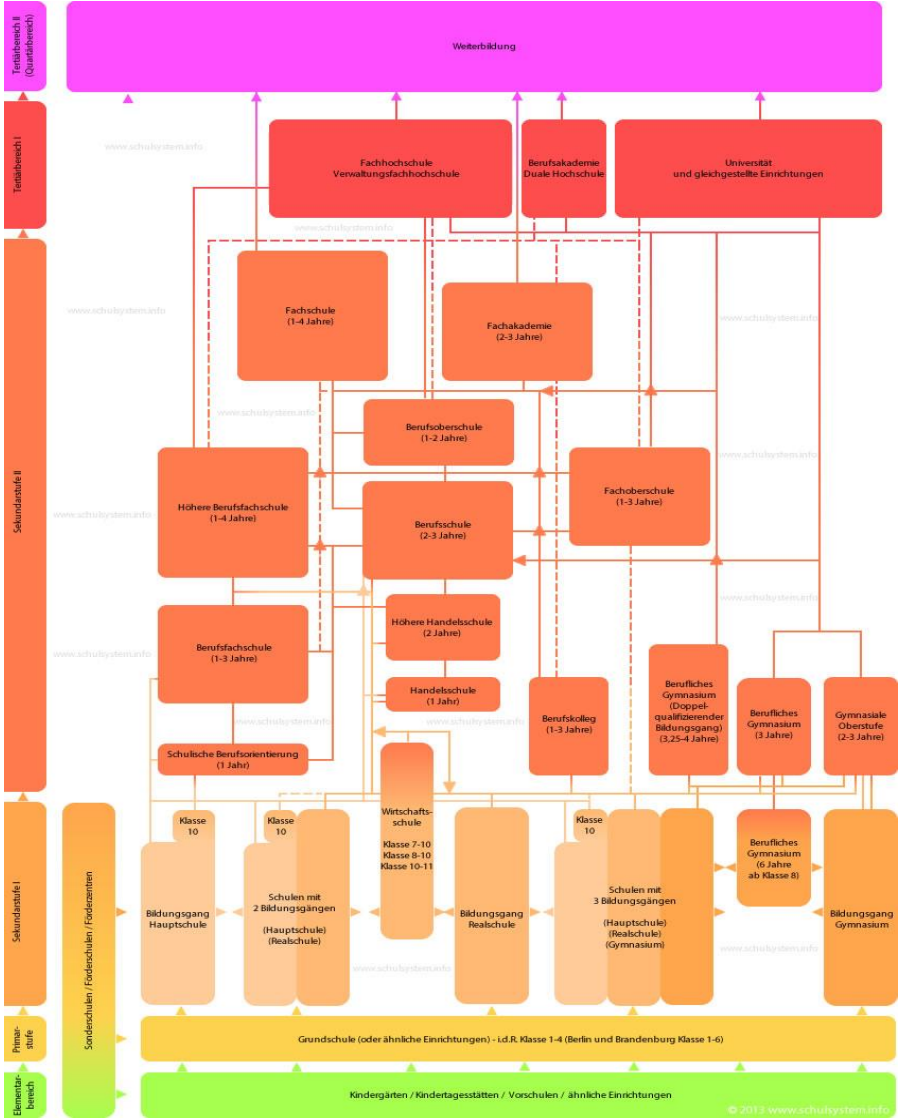

*berufsvorbereitende Maßnahmen

Kaynak: <http://ausbildung.info/zweiter-bildungsweg>

Bu tabloda *Sonderschule*, *Hauptschule*, *Realschule*, *Gesamtschule* ve *Gymnasium* olarak beş türde okul ile eğitim verilen orta okul öğretimi (*Sekundarstufe I*) ve BVM, Fachschule, Gymnasium olarak üç ayrı alanda ilerleyen lise eğitimi izlemektedir. Sistemi daha ayrıntılı gösteren aşağıdaki tabloda görüleceği üzere farklı okul tanımlarının olduğu çok daha karmaşık bir sistem içinde eğitim verilmektedir.

Tablo 3. Almanya Eğitim Sistemi-b

Kaynak: <http://www.schulsystem.info/bildungssystem.html>

Genel olarak bakıldığında *Gymnasium*, *Realschule* ve *Hauptschule* sınıflandırması içinde eğitim verildiği, bunlara ek olarak *Berufliches*

Gymnasium (Mesleki Gymnasium) ve yine meslekle ilgili *Wirtschaftsschule* (Ekonomi Okulu) olduğu görülmektedir. Bu çeşitlilik eyaletler arasındaki farklılıklarla daha da güçlenmektedir. Eyaletler arası farklılık yukarıdaki tabloda *Grundschule* için parantez içinde belirtildiği üzere temel eğitimin (*Grundschule*) kaç yıl süreceğinde dahi görülmektedir. Almanya genelinde temel eğitim 1-4. sınıfları kapsamaktayken, Berlin, Brandenburg'da 1-6. Sınıflarda temel eğitim verilmekte, 7. sınıfta orta öğretime geçilmektedir.

Bu çalışma kapsamında ders kitaplarının incelendiği orta ve lise seviyesinde eğitim veren okullarda farklı okul türlerinde, farklı müfredatlarla eğitim verilmekte ve buna bağlı olarak derslerin adları da değişebilmektedir. Vatandaşlık eğitimiyle ilgili konuların okutulduğu dersler verilen mesleki eğitimin ağırlığına göre *Politikwissenschaft* (Siyasetbilim), *Wirtschaft* (Ekonomi) veya *Sozialkunde* (Sosyal Bilgiler) başlıklarını taşımaktadır.

Eyalet sistemi, müfredattaki serbestlik nedeniyle farklı şirketlerin farklı içeriklerde kitaplar hazırlayabilmesi ve okul türlerindeki farklılıklar nedeniyle Almanya'da, incelenen diğer ülkelerle mukayese kabul etmeyecek bir ders kitabı çeşitliliği ortaya çıkmaktadır. Bu projenin saha çalışmasının gerçekleştirildiği Almanya'daki Georg Eckert Enstitüsü'nde vatandaşlık ile ilgili son on yıl içinde yayımlanmış üç yüzden fazla ders kitabının olması bunun sonucudur.

Enstitüdeki kitapların içindekiler kısmı incelenerek tematik bütünlük saptanmaya çalışılmış ve aslında çeşitlilik içinde de olsa seçilen konular ve içeriklerde benzerlikler olduğu saptanmıştır. Kitaplardaki konuların sınıflandırılmasında ortaya çıkmıştır ki, konuyla ilgili ders kitaplarının çoğunda beş bölüm yer almaktadır: Almanya'nın Siyasi Sistemi, Almanya'nın Ekonomik Durumu, Alman Hukuk Sistemi, Avrupa Birliği, Küreselleşme. Bu bölümler farklı başlıklar taşıyabilmekte, ayrıca bölümlerin altındaki alt başlıklarda da farklılar görülmektedir. Örnek olarak seçilen aşağıdaki kitapların içerikleri bu durum hakkında fikir verecektir.

Örnek 1:

Kitabın adı: ***Buchners Kompendium. Politik. Politik und Wirtschaft für die Oberstufe*** (Siyaset. Liseler için Siyaset ve Ekonomi)

Yayınevi: C.C. Buchner

Basıldığı Yer ve Kullanıldığı Eyalet: Bamberg (Bavyera), Tüm Almanya için

Yılı: 2013, 2014, 2014, 2016 (ikinci baskı)

İçindekiler:

1. **Almanya’da Modern Toplum**
 - 1.1. Birey ve Toplum
 - 1.2. Toplumsal Dönüşümün Görünüşleri
 - 1.3. Toplumsal Eşitsizlik
 - 1.4. Sosyal Devlet ve Sosyal Politika
2. **Ekonomi Politikasının Temelleri**
 - 2.1. Özgürlük ve Eşitlik arasında Ekonomik Düzenler
 - 2.2. Konjonktür ve Ekonomi-Politik Hedefkoyma
 - 2.3. Arz ve Talep Yönelimleri arasında İstihdam Politikası
 - 2.4. Maliye ve Gelir Politikası
 - 2.5. Para ve Para Politikası
 - 2.6. Ekonominin Küreselleşmesi
 - 2.7. Ekonomi ve Ekoloji
3. **Siyasi Kuram**
 - 3.1. Siyasi Kuram
 - 3.2. Demokratik Yönetimin Şekilleri
4. **Federal Almanya’nın Siyasi Sistemi**
 - 4.1. Siyasi Sistemin Temelleri
 - 4.2. Siyasi Süreçte Vatandaşlar
 - 4.3. Vatandaşlar ve Siyasi Kurumlar arasındaki Araçlar
 - 4.4. Merkezi, Siyasi Karar Sistemleri
 - 4.5. Devlet Yapısı
 - 4.6. Yasama
 - 4.7. Federal Almanya’nın Hukuk Düzeni
5. **Avrupa Birliği**
 - 5.1. Avrupa Entegrasyonunun Gelişimi
 - 5.2. Merkezi Siyaset Alanları
 - 5.3. Organlar ve Karar Süreçleri
 - 5.4. Avrupa Entegrasyonuna Bakışlar ve Sorunları
6. **Uluslararası Politika**
 - 6.1. Günümüzdeki Dünya Düzeninin Özellikleri
 - 6.2. Küresel Riskler ve Meydan Okumalar
 - 6.3. Barış ve Güvenlik
 - 6.4. Zenginlik ve Yoksulluğun Küresel Dağılımı
 - 6.5. Bir Dünya Toplumunu ve Dünya İç Politikası Yolunda mı?

Ders kitapları arasındaki benzerlik ve farklıları daha iyi yansıtması

amacıyla ikinci örnek aynı yayınevinden seçilmiştir. Seçilen ilk kitap herhangi bir eyalet için basılmamışken, ikinci örnekteki kitap Berlin/Brandenburg Eyaleti için hazırlanmıştır.

Örnek 2:

Kitabın adı: **Politik. Lehrbuch S II** (Politika. Lise Ders Kitabı)

Yayınevi: Duden

Basıldığı Yer ve Kullanıldığı Eyalet: Berlin, Mannheim, Tüm Almanya için

Yılı: 2009, 2010, 2011, 2012, 2013 (ikinci baskı)

İçindekiler:

1. **Bilim olarak Siyaset**
 - 1.1. Siyaset: Kavram, Bilim, Yöntemler
 - 1.2. Siyasi Düşüncenin Çağdaş Akımları
 - 1.3. Geçmişte ve Günümüzde Egemenlik Biçimleri
2. **Almanya'da Demokrasi**
 - 2.1. Anayasa ve Hukukun İlkeleri
 - 2.2. Devlet Yapısı
 - 2.3. Siyasi Düşünce ve İradenin İnşası
 - 2.4. Meclis ve Hükümet
 - 2.5. Hak ve Hakların İfadesi
3. **Sosyal Piyasa Ekonomisinde Ekonomi Politikası**
 - 3.1. Ekonomi Düzenlemeleri ve Ekonomi Hedefleri
 - 3.2. Almanya'da Sosyal Piyasa Ekonomisi
 - 3.3. Almanya'da Ekonominin Durumu
 - 3.4. Ekoloji ve Piyasa Ekonomisi
4. **Dönüşüm içinde Toplum**
 - 4.1. Toplum Modelleri ve Anahatları
 - 4.2. Toplumsal Yapılar
 - 4.3. Toplumsal Dönüşüm
 - 4.4. Toplumsal Eşitsizliğin Gerilim Alanları
 - 4.5. Toplum Politikası
5. **Uluslararası Politika**
 - 5.1. Uluslararası Politikanın Temelleri ve Aktörleri
 - 5.2. Barışın Güvence Altına Alınmasının Kavramları ve Politikası
 - 5.3. Dünya Siyasetindeki Çatışmalar
 - 5.4. Kollektif Güvenlik Organizasyonları ve Aygıtları
6. **Avrupa Entegrasyonu**
 - 6.1. Avrupa Birliği'ne Giden Gelişme
 - 6.2. Avrupa Birliği'nin Siyasi Sistemi

- 6.3. Avrupa Politikasının Alanları
- 6.4. Avrupa Entegrasyonunun Tasarımı

7. **Küreselleşme ve Gelişme**

- 7.1. Küreselleşme, Kültür Daireleri ve İnsan Hakları
- 7.2. Küresel Sorunlar ve Meydan Okumalar
- 7.3. Küresel Güvenlik ve Gelişme Politikası

Bir başka yayınevi (Cornelsen) tarafından aynı ders için hazırlanan bir başka kitapta çok daha fazla bölüm başlığı altında konuların işlenmesi uygun görülmüş. Bu da aynı ders konusunun nasıl farklı şekillerde ele alınabildiğini gösteren bir başka örnek olarak değerlendirilebilir.

Örnek 3:

Kitabın adı: *Grundwissen Politik. Sekundarstufe II* (Temel Bilgiler. Politika. Lise)

Yayınevi: Cornelsen

Basıldığı Yer ve Kullanıldığı Eyalet: Berlin, Tüm Almanya için

Yılı: 2009

İçindekiler:

1. *Siyasi Sistem*
2. *Avrupa Birliği*
3. *Toplum*
4. *Toplumsal Dönüşüm*
5. *Ekonomi*
6. *Ekonomi Politikası*
7. *Küreselleşme*
8. *Uluslararası Politika*
9. *Ekoloji ve Ekonomi*
10. *Yöntemler*

Aynı Yayınevi 2015 yılında başka bir adla aynı derse yönelik bir kitap daha basmıştır. Buradaki bölüm başlıklarının Örnek 3'teki kitaptan da fazla olduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca ele alınan konuların da farklılaştığı görülmektedir.

Örnek 4:

Kitabın adı: *Mitgestalten. Politik und Wirtschaft. Sekundarstufe II* (Politika ve Ekonomi. Lise)

Yayınevi: Cornelsen

Basıldığı Yer ve Kullanıldığı Eyalet: Berlin, Tüm Almanya için

Yılı: 2015

İçindekiler:

1. *Birey ve Kimlik*
2. *Toplumsal Düzen*
3. *Ekonomik Sistem*
4. *Sosyal Piyasa Ekonomisinde Devletin Rolü*
5. *Daha Fazla Demokrasi*
6. *Federal Almanya'nın Siyasi Sistemi*
7. *Biz Avrupalılar – Bizim için Avrupa Entegrasyonu*
8. *Avrupa Birliği'nin Siyasi Sistemi*
9. *Uluslararası Politika*
10. *Küreselleşme*
11. *Genel Ekonomik Süreçlerin Analizi*
12. *Ekonomi-Politik Kavramlaştırmalar*
13. *Ekonomi-Politik Aygıtlar*
14. *Toplumsal Eşitsizlik*
15. *Toplumsal Dönüşüm*
16. *Sosyal Politika*

Meslek Okullarında okutulan kitaplar liselerde okutulan kitaplarla yukarıda belirtilen ortak konuları paylaşmakla birlikte daha somut, gündelik hayata daha dönük konuları da kapsıyor. Bir sonraki örnek (4) meslek okulları için hazırlanmış bir kitabın içeriğini yansıtıyor. Buradaki dersin adı daha önceki kitaplardaki gibi “Politika” ile ilgili bir başlığa sahip değil, ancak daha önce belirtildiği gibi kitabın adı “Politika”, “Ekonomi” veya “Toplumbilim” ile ilgili farklı bir başlığa sahip olsa da dersler benzer konularla işlenmektedir.

Örnek 5:

Kitabın adı: *Mitgestalten. Das Handlungsorientierte Lehr- und Arbeitsbuch für Gemeinschaftskunde an beruflichen Schulen* (Meslek Okullarında Toplumbilimi Dersi için Eylem Odaklı Ders ve Çalışma Kitabı)

Yayınevi: Bildungsverlag Eins

Basıldığı Yer ve Kullanıldığı Eyalet: Köln, Tüm Almanya için

Yılı: 2014

İçindekiler:

1. *Toplum içinde Hayat: Meslek – Aile – Serbest Zaman*
 - 1.1. Gençlik – Cool olmak ve Cool Kalmak? [Almancası olmasına karşın gençler arasında kullanılan İngilizce bir sözcük olan “cool” sözcüğü kitapta tercih edilmiş; çeviride de Türkiye’de gençler arasında kullanılan bu sözcük aynen bırakılmıştır.]

- 1.2. Meslek Seçimi ve Eğitim
- 1.3. Aile ve Aile Politikası
- 1.4. Serbest Zaman = Özgürlük?
2. **Enformasyon Toplumu – İş Dünyası – Sosyal Güvenlik**
 - 2.1. Enformasyon Toplumu
 - 2.2. İş Dünyası
 - 2.3. Yeni Meydan Okumalar Karşısında Sosyal Devlet
3. **Almanya’da Demokrasi: Vatandaş Katılımı – İradenin İnşası – Karar Yolları**
 - 3.1. Gençlik ve Politika
 - 3.2. Temsili Demokraside Vatandaş Katılımı
 - 3.3. Çoğulcu Toplumda Siyasi İrade İnşası
 - 3.4. Parlamenter Demokraside Karar Yolları
4. **Almanya’da Demokrasi: Fırsatlar – Gelişme – Riskler**
 - 4.1. Yeniden İnşa ve Bölünme
 - 4.2. Soğuk Savaş ve Gevşeme Politikası
 - 4.3. Dönüm Noktası ve Yeniden Birleşme
 - 4.4. Tarihten Öğrenmek
5. **Avrupa – Bugün ve Yarın**
 - 5.1. Avrupa’da Yaşamak ve Çalışmak
 - 5.2. Adım Adım 28’lerin Avrupa’sına
 - 5.3. Avrupa Politikasının Hareket Alanları
 - 5.4. Küresel Oyuncu Olarak Avrupa
6. **Uluslararası İşbirliği – Küreselleşme ve Barışın Güvence Altına Alınması**
 - 6.1. Küreselleşme
 - 6.2. Bir Dünya
 - 6.3. Barışın Güvence Altına Alınması

Son olarak bir eyalet (Schleswig-Holstein) için hazırlanmış bir kitabın içindekileri örnek olarak vermek yerinde olacaktır.

Örnek 6:

Kitabın adı: **Wirtschaft / Politik. Schleswig-Holstein.** (Ekonomi / Politika. Schleswig-Holstein)

Yayınevi: Bildunsverlag Eins

Basıldığı Yer ve Kullanıldığı Eyalet: Troisdorf, Schleswig-Holstein eyaleti için

Yılı: 2010

İçindekiler:

1. *Schleswig-Holstein*
2. *Meslek ve İş Dünyasına Giriş*
3. *Çevrenin Parçası Olarak İnsan*
4. *Geleceğe Giden Yolumuz*
5. *Demokratik Devlette Hayat ve Katılım*
6. *Barış İçinde Bir Dünya için Kendini Ortaya Koymak*
7. *Ekonomi*

Bu örneklerden görüldüğü üzere kitabı basan yayınevi, kitabın kullanılacağı okul türü ve eyalete göre farklılaşan pek çok ders kitabı vardır. Ancak bunlar arasında pek çok ortak konunun olduğu da görülmektedir. Genel olarak kitaplarda vatandaşlar yetiştirilirken onların aktif bireyler olması, siyasi, ekonomik sistemleri ve süreçleri tanıyarak bunlara etkin bir şekilde katılmalarını sağlayacak şekilde konuların ele alındığı görülmektedir. Bunlar yapılırken, öğrencilerin Almanya'nın kendi siyasi, ekonomik ve hukuki sistemi ve toplumsal yapısı ile birlikte Avrupa Birliği ve dünyayı tanımasını sağlayarak, geleceğin bilinçli vatandaşları olacak öğrencilerin kendi ülkeleri, Avrupa Birliği ve dünyada rahatlıkla hareket edebilen, girişken, aktif bireyler olmaya hazırlanmaya çalışıldığı ifade edilebilir.

Aşağıda bir başka kitabın içindekiler ve her bir konunun hangi temel soru çerçevesinde işleneceğini gösteren tablo öğrencilerin konuları nasıl uygulama içinde öğrendiklerini, gündelik hayatla bağ kurarak kavramalarının sağlanmaya çalışıldığını göstermektedir (Mattes vd. 2014):

Tablo 4. Vatandaşlık dersi konu içeriği

1. Okul ve Beldede Demokrasi: Katılımı öğrenme – demokrasiyi öğrenme		
Temel		
Sayfa		
16	1. Sınıf gezisi nereye yapılmalı?	Demokratik kararlar vermenin özellikleri
18	2. Kim sınıf başkanı olacak çapta?	Beklentileri formüle etme
22	3. Okul yaşamını nasıl şekillendirebiliriz?	Öğrenci Konseyi'nin rolü için düşünceler toplama
27	4. Beldede demokrasi	Gençlerin katılımını açıklama
30	5. Beldelerin görevleri nelerdir?	Bir uzmanla görüşme için anket hazırlama
Genişletme		
34	1. Okuldaki anlaşmazlıklar	Çatışma çözümü konuşma eğitimi
38	2. Beldede bir çatışma	Bir simülasyonda (Planspiel) rol alma
Derinleştirme		
44	1. Gençlik Parlamentosu'nda birlikte	Gençlerin katılımını değerlendirme

	çalışmak ne getiriyor?	
46	2. 16 yaşından sonra oy verme mi?	Bir münazara yürütme
50	3. Belde Meclisi nasıl seçilmeli?	Farklı seçim olasılıkları üstüne tartışma
52	Yeterlik istasyonu	
2. Federal eyaletlerde politika: Eyalet politikasının rolü nedir?		
Temel		
56	1. Almanya'da devlet politikası hangi düzlemde gerçekleşiyor?	Bir bulmaca çözme
58	2. Eyalet politikası: Bizi de ilgilendiriyor mu?	Eyalet politikası konularının anlamını sorgulama
60	3. Eyaletlerin görevleri nelerdir?	Federal devlet ve eyalet politikasının özelliklerini açıklama
Genişletme		
63	1. Yaşadığımız eyalet	Bir sunum hazırlama
Derinleştirme		
64	1. Neden Almanya bir federal devlet?	Federalizmin yarar ve zararlarını karşılaştırma
66	Yeterlik istasyonu	
3. Ailenin anlamı: Aile bizim için ve devlet için ne kadar önemlidir?		
Temel		
70	1. Ailenin senin için anlamı nedir?	Ailenin anlamı hakkında düşünme
72	2. Günümüzde aileler nasıl görünebiliyor?	Aile biçimlerinin çoğulluğunun nedenlerini tanımlama
74	3. Ailenin en önemli görevleri nelerdir?	Çocukların yetiştirilmesi için anlamını ortaya koyma
78	4. Devlet çocuklu aileleri nasıl korumalı?	Aile politikası üstüne tartışma
82	5. Aile görevlerini yerine getirmemezse...	Çocuklara nasıl yardım edileceği hakkında öneriler geliştirme
Genişletme		
84	1. Ailenin geleceği	Erkek ve kadın arasındaki görev dağılımında pozisyon alma
86	2. Aile ve mesleğin çifte yükü	Problem çözümü önerilerini değerlendirme
Derinleştirme		
88	1. Almanya'da çocuk yoksulluğu	Problemleri görselleştirme ve destek önlemlerini değerlendirme
94	Yeterlik istasyonu	
4. Medya toplumunda yaşamak		
Temel		
98	1. Gündelik hayatımızda medyanın anlamı nedir?	Çiftli söyleşilerle deneyim paylaşımı
100	2. Biz gençler ve medya	İnceleme sonuçlarını sunma
104	3. İnternet alanında aşırı mı kaygısızız?	Ağdaki tehlikeler hakkında tartışma

108	4. İnternette öğrenmek için nasıl akıllıca yararlanılabilir?	Zamandan tasarruf ederek ve hedef gözeterek araştırma
112	5. Medyadaki haberlerin hepsine inanılabilir mi?	Metin ve görsellerde gerçek ve yalanı sınıma
114	6. Görsel dünya gerçeğe bakışımızı nasıl etkiliyor?	Sanal ve gerçek dünyayı ayırma
118	7. Politika ve demokrasi için medyanın anlamı nedir?	Basın özgürlüğünün anlamını temellendirme
Genişletme		
122	1. Medyanın fazla mı gücü var?	Haber yapımının niteliği üstüne tartışma
124	2. Televizyondaki “kirli yayınlar” insan onuruyla uyumlu mu?	Kendi kendine yargıda bulunma
Derinleştirme		
126	1. Yeni medya dünyası bizi daha fazla demokrasiye mi götürüyor?	İnternet etkinlikleri üstüne tartışma
130	2. Cyber-mobbing’e karşı ne yapmalı?	Bir proje planlama
132	Yeterlik istasyonu	
5. Ekonominin anlamı: Ekonomik yeterliklerle hareket etmeye ne dahildir?		
Temel		
136	1. Neden para hep böyle az oluyor?	Bir ev ekonomisi planı yapma
140	2. Akıllı alışveriş: Nasıl öğrenilir?	Alışveriş ipuçları formüle etme
142	3. 5 avrodan ucuza tişört?	Fiyatların nasıl oluştuğu ve değiştiğini açıklama
146	4. Neden devlet ekonomiye müdahale ediyor?	Devlet müdahalelerinin gerekliliğini temellendirme
148	5. Neden serbest piyasa ekonomisi yerine sosyal piyasa ekonomisine sahibiz?	Ne kadar sosyal olması gerektiğinin özelliklerini açıklama ve tartışma
152	6. Ekonomik başarı ve çevre koruma – uyumsuz karşıtlıklar mı?	Nasıl uyumlaştırılabileceklerini bulma
158	7. Montego’daki ekonomik kriz ve çevre krizi nasıl çözülebilir?	Bir idari komisyon rolünde problemin çözümlerini bulma
160	8. Ekonomideki farklı çıkarlar nasıl bir çatı altına getirilebilir?	Bir iş anlaşmazlığını çözümlenme
Genişletme		
164	1. Satın alınan alınmıştır: Her zaman öyle mi olmak zorunda?	Tüketici haklarıyla ilgili vakaları çözme
166	2. Almanya’da sosyal devlet: Gençliği ilgilendiren ne?	Sosyal güvenliğin özelliklerini açıklama
168	3. Sosyal devletin geleceği: Yaşlılığımızda yoksulluktan korunacak mıyız?	Devlet önlemlerinin makul ölçeği hakkında tartışma
Derinleştirme		
172	1. İş dünyası nasıl değişiyor?	Eğilimler ve sonuçları hakkında hüküm verme
176	2. Küreselleşme çağında yaşam ve iş	Bir zihin haritası (mindmap) eşliğinde niteliklerini toparlama

182	Yeterlik istasyonu	
6. Almanya’da politik düzen: Katılım ve karar demokrasiye nasıl birlikte işleyebilir?		
Temel		
186	1. Gençler demokrasi hakkında ne düşünüyor?	Değerlendirmeleri paylaşma, özellikleri derleme
190	2. Demokrasinin vatandaş katılımına ne kadar gereksinimi var?	Katılım için kendinizin ne kadar hazır olduğunuzu sınavın
194	3. Partiler ne kadar önemli?	Kendi konumunu oluşturma
200	4. Alman Parlamentosu’na seçilme hakkı: Akıllıca mı, fazla mı karışık?	Farklı seçim sistemlerini inceleme
204	5. Seçim mücadelesi olmalı mı?	Farklı bakış açılarını tartışma
206	6. Ülkeyi nasıl yönetirdin?	Başbakanın gözünden karar verme
208	7. Politik yönelimlerin hangi görevleri vardır?	Grup içinde kısa sunumlar hazırlama
214	8. Bir sorundan nasıl yasa çıkar?	Hayvanları koruma örneğinde yasama sürecini açıklama
218	9. Milletvekilleri sadece vicdanlarıyla mı hareket etmeli?	Zor bir durumda karar verme
Genişletme		
220	1. Kuvvetler ayrımı neden önemli?	Tarihi deneyimlerle anlamı temellendirme
224	2. Aşırılık ve ırkçılık demokrasiye ne kadar zarar veriyor?	Aşırı faaliyetler problemini değerlendirme
226	3. Anayasaya düşman bir parti yasaklanmalı mı?	NPD’nin* düşüşü hakkında leyhte ve aleyhte bir tartışma
Derinleştirme		
228	1. Demokrasinin nitelikleri ve katılım olanakları	Seçilen bir konu üstüne konuşma
234	2. Halk ülke politikasını doğrudan belirlemeli mi?	Referandumlar hakkında tartışma
236	Yeterlik istasyonu	
7. Hukuk ve hakların ifadesi: Gündelik hayatta haklar, görevler ve yasaların anlamı üstüne		
Temel		
240	1. Gündelik hayatta hukuk: Ne için yasalara gereksinim duyuyoruz?	Yasaların anlamını araştırma
242	2. Neden gençler için özel düzenlemeler geçerlidir?	Yasaları bir vaka örneğinde kullanma
246	3. İrina’nın annesinin SMS’leri okumaya izni var mı?	Bir anayasa uyuşmazlığında hüküm verme

* NPD: Nationaldemokratische Partei Deutschlands, Almanya Milli Demokratik Partisi. Bu partinin anayasaya karşı, aşırı milliyetçi bir parti olduğu şikayetleri sık sık gündeme gelmektedir.

248	4. Mahkeme önünde gençler: Bir suç iki yargı süreci	Ceza hukuku ve medeni hukuğun anlamını açıklama
256	5. Mahkeme kararları her zaman haklı mıdır?	Bir değer yargısı formüle etme ve onu temellendirme
Genişletme		
258	1. Cezalandırmak mı eğitmek mi: Genç suçlular tekrar suç işlemekten nasıl uzak tutulabilir?	Genç suçlularla ilgili önlemleri tartışma
Derinleştirme		
260	1. BM Çocuk Hakları Anlaşması: Çocuklar ve gençlerin kendi hakları mı?	Proje için düşünceler toplama
264	2. İnsan hakları olmadan gündelik hayat: İran örneği	İnsan hakları ihlallerini araştırma
268	Yeterlik istasyonu	
8. Avrupa Birliği - Başarılar, krizler ve meydan okumalar: Birleşik bir Avrupa'ya ne kadar ihtiyacımız var?		
Temel		
272	1. Avrupa Birliği'nin gündelik hayat için anlamı nedir?	Hangi olanakların bizim için önemli olduğuna karar verme
276	2. Avrupa Birliği: Bu aslında nedir?	Seçilen konuları işleme ve sunum yapma
282	3. Avrupa'da Avrupa politikası nasıl yapılıyor?	Karmaşık bağlamları basitçe açıklama
Genişletme		
288	1. Avro, sorunlu bir durum mu? Avrupa Birliği krizde	Bir krizi çözmek
Derinleştirme		
294	1. AB Afrika'daki yoksulluktan kaçan mültecileri almalı mı?	Avrupa Parlamentosu'nda bir tartışma oyunu
300	2. AB'nin gelecekteki ödevleri nelerdir?	Meydan okumalar hakkında hüküm verme
304	Yeterlik istasyonu	
9. Uluslararası politikanın görevi olarak barışın güvence altına alınması: Barış içinde bir dünyanın fırsatları nelerdir?		
Temel		
308	1. Hangi tehlikeler barışı tehdit ediyor?	Genel bir bakış oluşturma
312	2. Yakındoğu'daki çatışma örneğinde: Barış ufukta (mı?)	Bir çatışmayı çözümlenme
318	3. Uluslararası organizasyonlar: NATO ve BM barış için ne yapıyorlar?	Kısa sunumları değerlendirme
320	4. Dünya güvenliği nasıl sağlanmalı?	Bir rol yapma oyunu oynama
Genişletme		
326	1. Neden Alman askerleri yurtdışında konuşlandırılıyor?	Yurtdışı birliklerin başarı olasılıkları hakkında hüküm verme
329	2. Sivil Toplum Kuruluşları barış için ne yapıyor?	Barış dostu faaliyetleri değerlendirme

<i>Derinleştirme</i>		
332	1. Savaşta çocuklar ve gençler: Çocuk askerlerin kaderi ne?	Red Hand Day* için bir el ilanı hazırlama
336	2. Dünya Mahkemesi adalet ve barış için bir şans mı?	Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde bir davayı çözümleme
	Yeterlik istasyonu	

İçindekiler ve konunun nasıl işleneceğinden görüldüğü üzere kitaptaki konular ele alınırken öğrenci merkezli bir yaklaşım temel alınmıştır. Öğrencilerin gündelik hayatlarından seçilen konular, öğrencilere yakın bir dille anlatılmış ve öğrencilerin aktif katılımları sağlanarak, işlenen konuları içselleştirmeleri ve gündelik hayatlarında bunları kullanarak, pekiştirmeleri sağlanmaya çalışılmış. Demokrasinin ne olduğu, nasıl uygulanacağı ve yararları ile birlikte okuldan başlayarak öğrencilerin yaşadıkları beldenin siyasi işleyişine kadar adım adım açıklanmış. Bir sonraki bölümde buradan bir üst aşama olan ülke düzeyine, yani Federal Almanya'nın nasıl işleyen bir siyasi yapıya sahip olduğuna geçilmiş ve bu da yine öğrencinin bu aşamadaki politika ile de bağ kurmasını sağlayacak şekilde düzenlenmiştir. Üçüncü bölümde aileye yer verilirken hem sosyolojik anlamda ailenin yapısı, işlevi hem de günümüzde değişen aile yapısı üstünde durulmuş. Burada ailenin ele alınışı toplum içinde aile yapısında da farklılıklar olduğunu, dolayısıyla çoğul bir anlayışın kabul edilmesini sağlamaya yönelik. Bu konu da işlenirken demokratik ve çoğulcu bir toplum için temel hazırlamaya yönelik olarak işleniyor. Bunun yanında Almanya'nın bir sosyal devlet olmasından hareketle devletin aileye karşı sorumlulukları üstünde de durulmuş. Dördüncü bölümde bazılarınca enformasyon çağı olarak adlandırılan günümüzde çok önemli bir konuma sahip olan ve özellikle gençlerin internet sayesinde çok yoğun kullandığı medya üstünde durulurken, medyanın yararları ve zararları da gündeme getiriliyor. Medyanın demokrasinin geliştirilmesindeki potansiyel etkisinden basın özgürlüğüne, medya okuryazarlığından kendimizi internet saldırılarından korumaya kadar gençler için yararlı pek çok konu hakkında bilgi verilip, araştırma ve tartışmalarla konu pekiştiriliyor. Önemli bir başka konu olan ekonomi beşinci bölümde işlenmiş. Burada paranın yetersizliği, alışveriş gibi

* *Red Hand Day: Birleşmiş Milletlerin desteğiyle, 2002 yılından beri her yıl 12 Şubatta anılan "Çocuk Askerlerin Kullanımına karşı Uluslararası Gün"*.

her genç için geçerli konularla başlanıp, giysilerin nasıl fiyatlandırıldığı gibi doğrudan hayatlarına dokunan bir konudan dünya ekonomisi anlatmaya geçiliyor. Yine burada da aile konusunda olduğu Almanya'nın neden bir sosyal devlet olduğu öğrencilere anlatılarak, Almanya'nın siyasi ideolojisi hem bunun yaşlılıkta onlara faydasını öne çıkararak hem de tartışmalar içinde öğrencilere aktarılıyor. Almanya'da siyaset önemli bir başka konu olan çevre korumaya verilen önem de ekonomi işlenirken kendine yer buluyor. İş dünyasındaki değişim ve küreselleşme hakkında da bilgi verilerek, öğrencilerin gelecekte kendilerini bekleyen dünyaya hazırlıklı olmaları sağlanmaya çalışıyor. Ekonomiden sonra altıncı bölümde politika konusu ele alınıyor, ancak bu konu Almanya örneğinde, öğrencilerin vatandaşlık bilinçlerini pekiştirecek şekilde işleniyor. Burada öğrencilerin Almanya'daki çok-partili politik sistemi yakından tanımaları ve yine araştırmalar, tartışmalarla bilgilerini pekiştirmeleri amaçlanıyor. Bir sonraki bölümde yasalara neden ihtiyaç duyduğumuzdan başlayarak, hukuk sistemi hakkında bilgi veriliyor ve burada ebeveyleerin öğrencilerin cep telefonundaki mesajları okuma izni olup olmadığı gibi gerçekten öğrencileri ilgilendiren sorunlar da hukuk çerçevesinde tartışılarak, hukuğun gençlerin gündelik hayatlarıyla yakından ilgili bir konu olduğu ortaya konuyor. Burada ceza mı rehabilitasyon mu tartışması gibi hukuk içi suç ve ceza ile ilgili tartışmalara da giriliyor. Birleşmiş Milletler'deki gençleri ilgilendiren düzenlemeler hakkında verilen bilgiler telefon mesajları hakkındaki tartışmada olduğu gibi gençlerin haklarını bilmesi, onlara sahip çıkması ve haklarını koruyan bilinçli vatandaşlar olmaları amacını pekiştirecek bir işlev görüyor. Burada bir karşı-örnek de kullanılmış: İran insan haklarının olmadığı bir olumsuz örnek olarak sunulurken ötekileştiriliyor ve bu "öteki" üstünden "biz" olarak sunulan Almanya pekiştirilerek, öğrencilerin haklarının korunduğu bir ülkede yaşadıklarının ayırdına varmaları ve ülkelerini demokrasi değerleri birlikte ile daha fazla benimsemeleri sağlanmaya çalışıyor. Almanya vatandaşlığını pekiştirici bölümlerden sonra sekizinci bölümde Almanya vatandaşlığı Avrupa Birliği vatandaşlığı içinde bir yere oturtuluyor. AB burada sadece olumlu yanlarıyla değil, gerçekçi bir biçimde içinden geçtiği krizlerle birlikte ve ortak para birimi avrodan göç sorununa kadar temel tartışma konularına da değinilerek ele alınıyor. Bununla birlikte AB'de karar mekanizmalarının nasıl işlendiği de uygulamalı olarak gösterilerek AB içinde de

Almanya vatandaşı gençlerin aktif rol alacakları bir eğitim veriliyor. Son bölümde uluslararası politika konusu barışın nasıl sağlanacağı ve sürdürüleceği konusuna odaklanarak işleniyor. Öğrenciler bu konuyu da dünyadaki çatışmalar hakkında genel bilgiye sahip olacak, çatışmaların nedenlerini analiz edebilecek ve tartışmalar, canlandırmalarla bunların çözümü için uğraşabilecek vatandaşlar olarak yetiştirilmeye çalışıyor. Devlet kurumları, uluslararası organizasyonlar, STK'lar gibi her tür politik aygıtın işleyişi hakkında bilgi verilerek, geniş bir çerçevede öğrencilere politik karar mekanizmaları tanıtılıyor ve yine uygulamalarla öğrencilerin bunların parçasıymış gibi, bu mekanizmaları ve konuları öğrencilerin içeriden bir bakışla ve aktif katılımıyla öğrenmeleri sağlanıyor.

Ders kitabında belirtildiğine göre bu konuların işleniş tarzıyla öğrencilerde “konuda yeterlik”, “karar verme yeterliliği”, “iletişim kurma yeterliliği” ve “yöntem yeterliliği” sağlanmaya çalışıyor (Mattes, 2014: 11). “Temel”, “Genişletme” ve “Derinleştirme” alt başlıklarıyla üç aşamada derinleştirilen bilgi ile öğrencilerin konuyla ilgili temel bilgileri alırken konuda yeterlik edinmeleri sağlanmaya çalışılıyor. Her üç aşamada da konular işlenirken “tek başına”, “ikili” ve “sınıf içi grup çalışması” uygulanarak öğrencinin karar verme ve iletişim kurma yeterliliği edinmesi hedefleniyor. Tüm bu süreçlerde gerek tek gerekse ekip çalışması içinde öğrencinin çözümleme yeteneğinin de geliştirilmesi üstünde duruluyor. Böylelikle toplum içinde sorunlar hakkında temel bilgilerle donatılmış, bunları tek başına ve birlik içinde çalışarak çözecek aktif vatandaşlar yetiştirilmeye çalışılıyor. Her bir konunun ele alınmasında sorunu sadece kenardan izleyen değil, sorunu bilen ama yasal sınırlar içinde soruna el atıp, çözümün parçası olacak toplumsal bireylerin ortaya çıkmasını sağlayacak bir eğitim veriliyor.

3.2.2 Birleşik Krallık'ta Vatandaşlık Eğitimi

Birleşik Krallık'ta eğitim sisteminin yapısı okulöncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim olmak üzere dört ana bölümden oluşmaktadır. 5-16 yaş arasını kapsayan zorunlu eğitim de kendi içerisinde dört basamağa ayrılır. 1. Basamak: 5-7 yaş arasını (zorunlu eğitimin 1. ve 2. yılı), 2. Basamak: 7-11 yaş arasını (zorunlu eğitimin 3-6. yılları), 3. Basamak: 11-14 yaş arasını (zorunlu eğitimin 7-9. yılları) ve 4. Basamak: 14-16 yaşlar arasını (zorunlu eğitimin 10. ve 11. yılları) kapsamaktadır. Bu eğitim basamaklarından 1. ve 2. basamaklar

(5-11 yaş) ilköğretim, 3. ve 4. basamaklar ise (12-16 yaş) ortaöğretim olarak adlandırılır (Kalemoğlu Varol ve İmamoğlu, 2014).

Birleşik Krallık'ta, 1998 yılında, Okullarda Vatandaşlık Eğitimi ve Demokrasi Öğretimi Danışma Grubu kurularak vatandaşlık eğitimi politikasında büyük bir dönüşüm yaşanmış; vatandaşlık anlayışının tanımı değiştirilmiş ve "etkili vatandaşlık eğitimi"nden, birbirleriyle ilgili, birbirlerini destekleyen ancak programda her birinin yeri ve ele alınış biçimleri oldukça farklı üç bileşen anlaşılmaya başlanmıştır. Bugün Birleşik Krallık'taki mevcut vatandaşlık eğitimi anlayışı da bu dönüşümün ürünüdür. Ulusal Program'ın son çalışmalarını izleyen, temel evre 1 ve 2'de (5-11 yaş) "Bireysel, Sosyal Eğitim ve Sağlık Eğitimi"yle (Personal, Social and Health Education - PSHE) bütünlük olarak zorunlu olmayan bir vatandaşlık çerçevesi tanıtılmıştır. Ulusal programda temel evre 1 ve 2 için bu ders, "PSHE ve vatandaşlık" adıyla seçmeli ders olarak yer almaktadır. Ayrıca, Ulusal Program, ilk kez, temel evre 3 ve 4 için (11-16 yaş) ayrı bir ders olarak vatandaşlık programını tanıtmıştır. Vatandaşlık, Ağustos 2002'de, temel evre 3 ve 4'teki öğrenciler için zorunlu bir Ulusal Program dersi olmuştur (Eurydice, 2004/2005, akt; Alkın, 2007, Eurydice, 2012).

Birleşik Krallık ile ilgili olarak George Eckert Enstitüsü'nde incelenen ve ortaöğretim düzeyinde Birleşik Krallık'ta okutulan ders kitabının; vatandaşlık dersine ilişkin amaçları, bu dersin beceri ve değerleri, vatandaşlık dersi öğrenci yeterlikleri ve kitabın içeriği aşağıda detaylı bir şekilde incelenmiştir.

İncelenen Kitaba ilişkin bilgiler:

Kitabın adı: *Citizenship Studies* (Vatandaşlık Bilgisi)

Yazarları: Joan Campbell, Sue Patrick

Yayınevi: Nelson Thornes

Basıldığı Yer: Cheltenham, United Kingdom, Tüm Birleşik Krallık için

Yılı: 2009

Vatandaşlık Eğitimi Niçin Gereklidir?

Ders kitabında, vatandaşlık; dünya ve dünyadaki insanlar, süreçler, kaynaklar, güçlü ve zayıf tarafları, bağımlılık gibi alanları uygulamalı olarak öğrenme ve araştırma olarak tanımlanmaktadır.

Vatandaşlık Bilgisi dersinin amacı şu maddeler altında sunulmaktadır:

- gençlerin beceri, bilgi, anlam ve özgüven kazanmasını sağlama,

- nasıl yönetildiğimizi öğrenme,
- demokratik süreçleri anlama ve katılma,
- gençlerin oy haklarını doğru kullanmasını teşvik etme,
- haklarımız ve özgürlüğümüzün değerini bilme,
- davranışlarımızın sorumluluklarını alma,
- adaleti anlama,
- medeni farklılıkların değerini bilme ve saygı duyma,
- ırkçılık ve ayrımcılıkla savaşıma,
- sorumlu davranma,
- inandıklarını savunma ve görüşünü açık söyleme,
- tartışmalara katılma,
- sesinin duyulmasını sağlama,
- topluluklarla ilgili millî ve yerel sorunların etkisini anlama,
- medya bildirilerinden haberdar olma,
- amaca ulaşmak için iş birliği içinde çalışma,
- karar almaya katılmaya istekli olan aktif ve haberdar vatandaş olma,
- gençlerin değişiklik yapmalarında ve topluma pozitif katkı sağlamalarında özgüvenini artırma

Vatandaşlık Eğitimi kapsayan temel öğrenme unsurları ise kitapta amaçla birlikte öncelikli olarak yer verilen başka önemli bir noktadır.

Vatandaşlık öğretiminde içerik aşağıdaki konu ve kavramlara dayalı olarak verilmektedir:

- Bilgi ve anlama,
- kanun ve kurallar,
- demokrasi süreçleri,
- medya,
- insan hakları,
- farklılık,
- dünya ekonomisi,
- sürdürülebilir gelişim,
- dünya – küresel toplum olarak,
- demokrasi,
- adalet,
- eşitlik,
- özgürlük,
- otorite ve kanun kuralları.

Etkili vatandaş olmak için beklenen beceriler aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- çeşitli medya ve internet kaynaklarından bilgi alabilme,
- tek başına ve diğerleri ile çalışabilme,
- lider olma ve takımın bir parçası olabilme,
- sorumlu davranışlar gösterebilme,
- eleştirel düşünme ve fikir danışma,
- savunma ve temsilcilik,
- planlama, araştırma ve değerlendirme,
- hem yazılı hem sözlü raporlama,
- empati, hoşgörü ve tolerans,
- başkalarının görüşlerini destekleme ve saygı duyma.

Ayrıca ders kitabında vatandaşlık eğitimi ile ilgili olarak öğretmen rollerinden de bahsedilmiştir.

Öğrenme Sürecinde Öğretmenin Rolü

Vatandaşlığı öğretmede öğretmenlerden esnek, iyi organize edilmiş ve destekleyici yaklaşımlar istenmektedir. Öğretmenin rolü farklı aktiviteler ve tecrübelerle göre değişiklik gösterebilir. Öğretmenler:

- öğretim araçları olarak anlatım, kitaplar ve çalışma kağıtları gibi klasik metotları kullanarak öğretebilirler;
- anlamlı ve yapısal giriş için rol oynama, tartışma gibi durumları kolaylaştırmalıdır;
- öğrencilerin başarısı için gerekli soruları sormalıdır;
- öğrencilerin kültürel, siyasi ve dini inançlarının saygıyla kabul edildiğinden emin olunmalıdır;
- öğrencilere bazen sorunlara tam cevapların verilemediğini ve en iyi çözümün oy birliği olduğunu anlatmalıdır.

Vatandaşlık Eğitiminde Öğrenme Süreçleri şu şekilde tanımlanmıştır:

- Aktiftir: Yapararak yaşayarak öğrenir
- İnteraktiftir: Tartışmalara katılır.
- Gerçekçidir: Genç ve toplumun karşılaştığı gerçek hayati sorunlara odaklanır.
- Eleştireldir: Öğrencilerin düşüncelerini destekler.

- İş birlikçidir: Takım çalışması ve iş birliği içinde çalışmayı öğrenmeyi gerektirir.
- Katılımcıdır: Gençlere söz hakkı verilir.

Bu tür öğrenme süreçlerinde öğretmenden güvenli ortam yaratmakla birlikte öğrencilere aşağıdaki fırsatları sağlaması beklenir:

- öğrencilerin özgür bir şekilde görüşlerini bildirmelerine fırsat vermek,
- utanma ve alay edilme gibi duygulara kapılmadan sosyal tecrübelere katılmalarını sağlamak,
- başarısızlık korkusuna kapılmadan ilk adım atmalarına fırsat vermek.

Vatandaşlık Bilgi kitabında modern dünyada gelişmiş demokrasinin bir takım donanımlara sahip insanlara bağlı olduğu fikri verilmektedir. Bu donanımlar şu şekilde tarif edilmektedir (Campbell, Patrick, 2009):

- vatandaş olarak kendi hakları ve sorumluluklarından haberdar olan,
- sosyal ve siyasi dünyadan haberi olan,
- başkalarının mutluluğunu düşünen,
- düşünce ve görüşlerini açıkça söyleyen,
- dünyayı etkileyebilecek güce sahip,
- toplum içinde akif,
- vatandaş olarak davranışlarına sorumlu.

Ayrıca kitapta, küresel vatandaşlığın önemi ile birlikte, kararlarımızın dünyanın öbür ucundaki insanları etkileyebilir düşüncesini anlamak gerektiğinin ve küresel vatandaşlığın verdiğimiz kararlara karşı sorumlu olmayı gerektirdiğinin altı çizilmektedir.

Kitabın içinde yer alan konular ise şu şekilde sıralanmaktadır:

Konu 1: Topluluk Faaliyetleri ve Aktif Vatandaşlık

1. Etkili, aktif vatandaşlık
 - 1.1. ‘Aktif vatandaşlığı’ etkili yapan faktörler nelerdir?
 - 1.2. Başarılı kampanyayı etkileyen temel faktörler
 - 1.3. Baskı gruplarının çeşitleri
 - 1.4. Başarılı kampanyanın faktörleri
 - 1.5. Millî ve yerel kampanyalar

Bölüm özeti

2. Değişiklik yapma
 - 2.1. Yerel yönetim
 - 2.2. Demokratik süreçlere katılım
 - 2.3. Toplumun katılımı
 - 2.4. Ticaret birliği
 - 2.5. Yönetim faaliyetlerinin vatandaşlar üzerindeki etkisi
- Bölüm özeti
3. İş Yerinde Vatandaşlık ile İlgili Konular
 - 3.1. Haklar ve sorumluluklar
 - 3.2. Sağlık ve güvenlik
 - 3.3. Tüketici hakları
 - 3.4. Ekonomi, vatandaşlık ve topluluk uyumu
- Bölüm özeti

Konu 2: Birleşik Krallık'ta Vatandaş Olmak: Demokrasi ve Kimlik

4. Parlamento ve Devlet
 - 4.1. Parlamento ve devletin rolü
 - 4.2. Parlamento nasıl çalışır
 - 4.3. Bozulma
 - 4.4. Devlet kararlarının vatandaşlar üzerindeki etkisi
 - 4.5. Yönetim türleri
- Bölüm özeti
5. Seçim Sistemleri
 - 5.1. Çeşitli seçim sistemleri
 - 5.2. Oy kullanma yaşı ve zorunlu oylama
 - 5.3. Katılım ve oylamaya karşı ilgisizlik
- Bölüm özeti
6. Farklılıkları Anlama
 - 6.1. Kimlik ve farklılıklar
 - 6.2. Farklılıkları anlama
 - 6.3. Britanya kimliği
 - 6.4. Fırsatlar ve sınırlılıklar
- Bölüm özeti
7. Toplum Hayatı Üzerindeki Etkiler
 - 7.1. Göç toplulukları nasıl şekillendirir
 - 7.2. Ortak perspektifler ve değerler
 - 7.3. Göç etkisi
 - 7.4. Uyumlu topluluklar
- Bölüm özeti

Konu 3: Adalet

8. İngiliz Vatandaşlarının Hakları ve Sorumlulukları
 - 8.1. Hak ve sorumluluklar nelerdir?
 - 8.2. Hak ve sorumlulukları anlama
 - 8.3. Birleşik Krallık'taki insan hakları kanunu
 - 8.4. İnsan hakları ve Avrupa Birliği
 - 8.5. Sorumluluk meselesi
 Bölüm özeti
9. Vatandaş ve Kanun
 - 9.1. İstediklerimizi yapabilecek kadar serbest olmalı mıyız?
 - 9.2. Bizi yöneten kanunlar nelerdir?
 - 9.3. Medeni hukuk ve gençler
 - 9.4. Ayrımcılık çeşitleri
 - 9.5. Birleşik Krallık'ın eşitlik ve ayrımcılık ile ilgili kanunu
 Bölüm özeti
10. Britanya Ceza Hukuku Sistemi
 - 10.1. Ceza kanununun amacı nedir?
 - 10.2. Kanun ve genç suçlular
 - 10.3. Hukuk sistemindeki insanlar
 - 10.4. Hüküm ve başvuru meseleleri
 - 10.5. Genç suçluların yakalanması
 Bölüm özeti
11. Birleşik Krallık'ta medya neden önemlidir?
 - 11.1. Medya nedir?
 - 11.2. Basın özgürlüğü
 - 11.3. Medya ve toplum görüşü
 - 11.4. Siyasetçiler ve medya
 Bölüm özeti

Konu 4: Küresel Sorunlar ve Fark Yaratma

12. Önemli Küresel Sorunlar ile Başa çıkma
 - 12.1. Çatışmayı anlama
 - 12.2. Çatışma
 - 12.3. Soykırımı anlama
 - 12.4. Ruanda
 Bölüm özeti
13. Küresel Ekonomi ve Dünya Ticareti
 - 13.1. Küreselleşme nedir?
 - 13.2. Dünya ekonomik sisteminin doğası
 - 13.3. Dünya ekonomisinin önemli insanları

- 13.4. Dünya ticaretindeki konular
- 13.5. Geobar
- Bölüm özeti
14. Sürdürülebilir Gelişme – Problemlerle Karşılaşma
 - 14.1. Sürdürülebilir gelişme nedir?
 - 14.2. Kaynak talebi
 - 14.3. Greenpeace: yenilenebilir enerji
 - 14.4. Dünya bağlılığını anlama
 - 14.5. Dünya gıda krizi 2008
- Bölüm özeti
15. Birleşik Krallığın Dünya İşlerindeki Rolü
 - 15.1. Avrupa Birliği nedir?
 - 15.2. Birleşik Krallık, Birleşik Devletler ve NATO
 - 15.3. Birleşik Krallık ve dünya örgütleri
 - 15.4. Birleşik Krallık ve ticari meseleler
 - 15.5. Birleşik Krallık ve genetiği değiştirilmiş gıdalar
- Bölüm özeti
16. Uluslararası Konuları Etkileme
 - 16.1. Uluslararası baskı grupları ve Sivil Toplum Kuruluşları
 - 16.2. Değişiklik yapma – toplumda kendi rolünü oynama
 - 16.3. Bireyler nasıl değişiklik yapar
 - 16.4. Uluslararası konuları etkileme
 - 16.5. Küresel vatandaş olma

Vatandaşlık Kavramları ve Becerileri

Ders boyunca öğrencilerin öğrenecekleri kavramlar kitapta aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- demokrasi,
- kimlik,
- adalet,
- çoklu kimlik,
- farklılık/kültür/etnik köken,
- haklar,
- toplumsal uyum,
- sorumluluklar,
- ayrımcılık,
- özgürlük,

- sürdürülebilir gelişim,
- çatışma,
- küresel bağımlılık,
- ırkçılık,
- eşit imkanlar,
- medyanın rolü,
- değişiklik yapma,
- tartışma,
- siyasi okur yazarlık,
- haberdar olma.

Beceri ve yetenekler:

- eleştirel bakış,
- bilgi analizi,
- görüşünü bildirme,
- tartışmalara katılma,
- anlaşmaya varma,
- etkili tartışabilme becerisi,
- adaletsizlik ve eşitsizliğe karşı mücadele edebilme,
- saygı,
- toplumsal faaliyetlere katılım.

Değerler ve tutumlar:

- adalet, demokrasi ve kanun kurallarına saygı,
- açıklık,
- hoşgörü,
- benlik duygusu ve saygısı,
- sosyal adalet ve eşitliğe katkı sağlama,
- farklılıklara değer verme ve saygı duyma,
- çevreyi düşünme,
- insanların değişiklik yapabileceğine inanma,
- görüşleri savunmayı destekleme,
- dinlemeye, beraber çalışmaya ve başkalarını desteklemeye istekli olma.

Vatandaşlık eğitiminin betimsel analizinin yapılması için seçilen konulardan demokrasi kültürü, kitabın ikinci konusu olan “Birleşik Krallık’ta Vatandaş Olmak: Demokrasi ve Kimlik” başlığı altında vatandaşlık bilincini pekiştirecek şekilde verilmiştir. Burada Birleşik Krallık’taki eğitimde vatandaşlık ve demokrasi kültürünün iç içe geçmiş şekilde verildiğini ve vatandaşlık bilinci açısından demokrasi kültürünün temel bir unsur olduğunu belirtmekte fayda var. Hatta henüz 19. yüzyılda Birleşik Krallık’ta tarih eğitiminin müfredata eklenmesinin altında yatan pragmatik neden de parlamento ve demokratik değerler için 17. yüzyılda verilen mücadeleyi öğrencilere benimsetmekti.

Aktif vatandaşlık, ders kitabında işlenen ilk konudur. “Topluluk Faaliyetleri ve Aktif Vatandaşlık” başlığını taşıyan bu ilk bölüm üç kısma ayrılmıştır ve ilk altbaşlık da “Etkili aktif vatandaşlık”tır. Burada öğrencinin nasıl aktif bir vatandaş olacağı tanımlanırken, doğrudan bir başarılı kampanya hazırlama örneği çerçevesinde aktif olmaları uygulama içerisinde öğrencilere gösterilmektedir. İkinci kısmın altbaşlığı olan “Değişiklik Yapma” da yine doğrudan öğrenciyi aktifleştirme ve “Demokratik Süreçlere Katılım” alt başlığında da doğrudan ifade edildiği üzere katılım için teşvik etmekte; yerel meseleler veya yerel yönetim gibi siyasi sürecin parçası olan konularda öğrencinin aktif ve sürece müdahale eden katılımcı bir vatandaş olması için gerekli pratik bilgiler verilmektedir. Kişinin siyaset dışı alanlara da aktif şekilde katılmasının önünü açmak için üçüncü kısımda “İş Yerinde Vatandaşlık ile İlgili Konular” başlığı altında işyerindeki haklardan tüketici haklarına kadar siyaset dışı konulara yer verilmiştir.

Ulusal kimlik ve millî değerler, kitaptaki ikinci konu olan “Birleşik Krallık’ta Vatandaş Olmak: Demokrasi ve Kimlik” başlığı altında vatandaşlık ve demokrasi değerleri ile harmanlanarak ele alınmaktadır. Bu projenin konusu olan vatandaşlıkla doğrudan ilgili olduğundan bu bölümü biraz daha ayrıntılı inceleyerek, konunun ele alınışını örneklemekte fayda var:

Bu bölümde konu “Parlamento ve Hükümetin Rolü”, “Seçim Sistemi”, “Çoğulluğu Anlamak” ve “Topluluk Hayatına Etkiler” altbaşlıkları altında işlenmiştir (Campbell, Patrick, 2009: 52-93). Burada vatandaşlığın siyasi sistem ve çoğul toplumsal yapı ile özdeşleştirilerek anlatılması dikkat çekicidir. Çoğulluk anlatılırken önce dört bayrak ile Birleşik Krallık’ın dört parçası, İngiltere, İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda hatırlatılmakta; ardından daha

ayrıntılı olarak çoğul bir toplum Britanya vatandaşlığının doğal bir unsuru olarak takdim edilmektedir (Campbell, Patrick, 2009: 53). “Kimlik ve Çoğulluk” alt konusu “Britanya’ya göçün kökleri Romalı ve sonra farklı aralıklarla Anglus ve Sakson, Viking ve son istilacılar olan Normanların istilası ile başlamıştır. O zamandan beri pek çok Avrupalı burada yerleşmiş, hepsi kültür ve mirasımıza katkıda bulunmuştur. Köle ticareti yıllarında bazı Afrikalılar da önemli limanların etrafına yerleşmiştir.” paragrafı ile konuya girmekte, devamında ise “En büyük seviyede göçün 1950 sonrasında” olduğu belirtilerek, istilacı olarak adlandırdıkları dahil Britanya’ya yerleşmiş herkesi buranın parçası kabul etmekte, kimliği de bu kültür ve mirasın parçası olarak sunmaktadır. Bölümde ırk önyargısına karşı isyanlar, siyasi mücadeleler ve hukuki düzenlemelerden 2000 yılında 125.000 yasadışı mültecinin gelmesiyle vehameti artmaya başlayan mülteci sorununa kadar çeşitli konular hakkında bilgi verilmektedir. Tüm bu konuların vatandaşlık altında incelenmesi dikkat çekicidir (Campbell, Patrick, 2009: 74-75).

Birleşik Krallık’taki terör saldırıları ve Müslümanlar hakkındaki şu paragraf göç ve vatandaşlığa nasıl bakıldığına bir örnek teşkil etmektedir:

Britanyalı Müslümanların suçlandığı 2005’teki Londra saldırılarından beri her iki tarafta da kuşku ve güvensizlik vardır. Birleşik Krallık’ta yaklaşık 1,8 milyon Müslüman vardır (toplam nüfusun yüzde 3’ü). Çoğulluk barış içinde yaşamaktadır ve bizim geri kalanlarımız kadar terör saldırılarından dehşete düşmüşlerdir. Britanya Müslüman Konseyi terörle ilgili konularda polisle iş birliği çağrısı yapmıştır. Müslümanlar şiddete inanmamakta ve aşırılıkçılardan kaynaklanan nahoş ilgiyi arzulamamaktadır (Campbell, Patrick, 2009:74).

Burada da görüldüğü gibi Britanyalı Müslümanlara Birleşik Krallık’ın parçası olarak sahip çıkılmakta ve onların terör eylemleriyle bağları olmadığı, tersine bundan onların da rahatsız olduğu tüm öğrencilere benimsetilmeye çalışılmaktadır. Ancak Müslümanlar da dahil edilirken alt metinde hedeflenene aykırı bir “biz ve onlar” ayrımının kendini gösterdiği göze çarpmaktadır.

Bir sonraki alt konu olan “Farklılığı Anlamak” ise Britanyalı kimliğinin tanımlandığı bölüm olması ve bunun çoğulluk başlığı altında yapılması itibariyle dikkate değerdir. Burada şu sorularla başlanmaktadır:

Tüm Britanya halkının aynı niteliklere, aynı hayat tarzına sahip olduğunu, aynı şeylere inandığını, aynı dini takip ettiği, tek kültürü olduğunu mu söylemek istiyoruz, yoksa tamamen farklı bir şeyi mi? Britanya halkının aynı kimlik duygusunu paylaştığını mı söylemek istiyoruz?” (Campbell, Patrick, 2009:76).

Bölümün devamında cevabın bu olmadığı açıklanıyor. Buna göre:

Britanyalılık pek çok farklı unsurdan ve yüzyıllardan günümüze dek uzanan farklı kültürlerin birleşimiyle oluşan bir millî kimliktir. (...) ‘Britanyalılık’ hepimizin kendisiyle bağ kurabileceği ve arzu duyacağı ortak değerlerin ve farklı fikirlerin bir toplamıdır. Bu, hepsi kanun güvencesi altındaki demokrasimiz, dürüstlük, adalet ile eşitliğe duyulan güçlü bir inancı ve o fikre katılmasak bile herkesin fikir sahibi olma hakkını içermektedir.” (Campbell, Patrick, 2009:76)

Burada bir kere daha vatandaşlık hukuk temelinde, herkesin belli değerleri paylaştığı bir toplumun parçası olmak şeklinde tanımlanmaktadır.

Avrupa vatandaşı kimliği, Almanya’daki ders kitaplarından farklı olarak Birleşik Krallık’taki bu ders kitabında ayrı bir başlık altında ele alınmamıştır. 2016’da yapılan bir referandumla Avrupa Birliği’nden çıkma kararı almaları nedeniyle artık Avrupa Birliği üyeliği ülke siyasetinin unsurlarından biri olma konumunu kaybetmiştir. Aslında AB’ye mesafeli tutum ders kitabının yayımlandığı tarihte (2009) eğitimde kendini göstermektedir.

Küreselleşme ve ulusal politikalar, ders kitabında pek çok konu başlığında ve her konunun içinde işlenen, hem yatay hem dikey şekilde kitabın bütününe yayılmış önemli bir temadır. Kitabın dördüncü ve son bölümü olan “Küresel Sorunlar ve Fark Yaratma” tamamen bu konuya ayrılmıştır. Yukarıda kitabın içindekilerin verildiği kısımda da görüleceği üzere burada küresel sistem getirdiği ve çözmeye çalıştığı sorunlar, dönüştürdüğü dünya ekonomisi ile birlikte öğrencilere tanıtılmaktadır. “Birleşik Krallık’ın Dünya İşlerindeki Rolü” başlığı altında Birleşik Krallık’ın bu yeni sistem içindeki rolü anlatılarak ülke politikası ve vatandaşlık bağı aracılığıyla öğrencilerin bununla ilişki kurması sağlanmakta ve son olarak “Uluslararası Konuları Etkileme” başlığı altında “baskı grupları”, “bireyler nasıl değişiklik yapar”, “Küresel vatandaş olma” gibi konularla öğrencilere küresel sistem içinde de aktif vatandaş olmanın yolları ve

araçları öğretilmektedir (Campbell, Patrick, 2009: 142-205).

Ders kitabından sunulan örneklerde görüldüğü üzere kitapta aktif ve etkin vatandaşlar yetiştirilmesine önem verilirken, Birleşik Krallık'ın siyasi yapısı, küreselleşmeyle dönüşen dünya ekonomisi ve ülkenin dünyadaki yeri hakkında bilgi sahibi olması için gerekli donanım verilmektedir. Burada Avrupa Birliği öne çıkan bir konu değildir; Birleşik Krallık'ın kendini kıta Avrupa'sından ayrı konumlandırması burada da kendini göstermektedir. Ancak küreselleşme Birleşik Krallık özelindeki konuların ele alınışı dahil tüm konuların ele alınışında belirleyici bir unsur konumundadır. Böylelikle dünyaya açık ve küresel gelişmelere etkin şekilde müdahale ederek, süreci etkileyecek ve Birleşik Krallık'ın bir dünya gücü olmasına katkıda bulunacak aktif vatandaşların yetiştirilmeye çalışıldığı ifade edilebilir.

3.3 Türkiye’de Vatandaşlık Eğitimi

Türkiye’de cumhuriyet dönemi ders kitaplarında vatandaşlık tanımına ilk olarak 1929 yılı sonrası kitaplarında rastlanılmaktadır. Bu dönemin resmi vatandaşlık kitaplarından biri olan “Vatandaş için Medeni Bilgiler” ders kitabında millet ve vatandaş kavramlarının tanımlarına yer verilmiştir. Bu dönem kitaplarının hemen hemen tümünde vatandaşların hak ve özgürlüklerinden çok devlete karşı görev ve sorumluluklarına vurgu yapıldığı belirtilmektedir. 1946 yılı ve sonrasında çok partili yönetime geçilmesiyle birlikte demokrasi kavramı ve vatandaşlık hakları ders kitaplarında öne çıkmaya başlamıştır (İnce, 2012; akt; Som ve Karataş, 2015). Daha sonraki yıllarda Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler dersleri ile bütünleşik bir programla verilmiştir. 2011-2012 eğitim-öğretim yılında Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi dersi güncellenerek 8. Sınıflarda 1 saatlik ders olarak seçmeli dersler kapsamından zorunlu dersler kapsamına alınmıştır. Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi dersinin kazanımları; tematik bir yaklaşımla demokrasi ve vatandaşlıkla ilişkili temel kavramların öğretimi, insan haklarının önemi ve uygulanmasıyla ilgili bilgi, tutum ve davranış geliştirme çerçevesinde tasarlanmıştır (Gömleksiz ve Kılınc, 2013). Günümüzde, önceden 8. Sınıflarda var olan Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi dersinin, sadece ilk kademe, ilköğretim 4. sınıfta, zorunlu ve haftalık 2 ders saati olarak İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi adı altında, sınıf öğretmenleri tarafından okutulmasına karar verilmiştir (Er, Ünal ve Özmen, 2013).

Genel olarak Türkiye’de vatandaşlık eğitiminin müfredattaki verilme

şeklinin iki şekilde olduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi, bütünleşik öğretim programları aracılığı ile Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Tarih ve T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük gibi derslerle verilmekte iken ikinci olarak İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi ile ilkökul düzeyinde, Hukuk ve Adalet dersi ile ortaokul düzeyinde ve seçmeli bir ders olarak, Demokrasi ve İnsan Hakları dersi ile de ortaöğretim (Lise) düzeyinde doğrudan vatandaşlık becerileri ve toplumsal değerlerin öğretimi üzerinden verilmektedir.

Araştırmada örneklem olarak ortaöğretim kademesinde vatandaşlık eğitimi üzerine odaklanıldığından ve bu kademedeki bağımsız bir ders olarak vatandaşlık eğitimine yer verildiğinden Türkiye’de ise ortaöğretimde okutulan Demokrasi ve İnsan Hakları dersi analiz edilecektir.

Demokrasi ve İnsan Hakları Dersi Öğretim Programı, Türk Millî Eğitimi’nin genel amaçları ve temel ilkelerine uygun olarak öğrenciler için şunları hedeflenmektedir:

1. Demokratik devlet yapısının işleyişi ile aile, okul ve toplumsal çevrede demokrasi kültürünün yaşatılması için gerekli koşulları tanımaları,
2. İnsan hak ve özgürlüklerini ve bunların demokratik yaşamdaki yerini ve önemini anlamaları,
3. Doğru ve güvenilir bilgiye dayalı akıl yürütme sürecini işleterek etik ilkeler doğrultusunda demokratik hayata aktif olarak katılmaları,
4. Ön yargıların etkisinde kalmadan demokratik kültürde bir zenginlik olarak kabul edilen çeşitliliğin yaşatılması ve geliştirilmesinde aktif rol almaları,
5. Yaşamın her alanında barış ve uzlaşma kültürünün oluşması ve gelişmesine katkı sağlayarak çatışmalara barışçıl çözümler aramaları,
6. Hak ve özgürlüklerini yaşama geçirmeleri ve savunmaları için görev ve sorumluluklarının bilincinde olmaları ve bunları korumayı içtenlikle istemeleri,
7. Özgür ve özerk bireyler olarak toplumsal yaşama aktif olarak katılmaya istekli olmaları,
8. Çeşitliliği kültürel bir zenginlik kabul ederek toplumun bir arada barış ve uzlaşma içinde yaşamasını istemeleri.

Demokratik Sistem ve Yaşayan Demokrasi: Bu tema, demokrasinin anlamını içermektedir. Demokrasinin sadece bir yönetim sistemi olmadığı, aynı

zamanda bir yaşam biçimi olduğu gerçeğinden hareketle; demokratik birey, demokratik toplum ve demokratik devlet ilişkisi temanın temel örüntüsünü oluşturmaktadır. Demokrasinin temel ilke ve değerleriyle birlikte, farklı uygulanış biçimleri ve ülkemizdeki demokratik sistemin temel yapısı da bu temanın kapsamı içinde ele alınmaktadır.

İnsan Hak ve Özgürlükleri: Bu temanın odak noktası, temel insan hakları ve özgürlükleridir. İnsanın etik bir varlık olduğu gerçeğinden hareketle, insan hak ve özgürlüklerinin bilinmesi, tanınması, korunması ve kullanılması demokrasi kültürünün geliştirilmesi açısından son derece önemlidir. Bu nedenle, insan hak ve özgürlüklerinin tarihsel süreçte gelişimi ve demokrasi kültürüyle ilişkisi, bu temada ele alınan önemli boyutlardan biridir. Bu temada insan hak ve özgürlükleri, öğrenciler tarafından bilinmesi gereken soyut bilgiler olarak değil hayata geçirilmesi için sorumluluk hissedilmesi ve gerektiğinde harekete geçirilmesi gereken bir değerler bütünü olarak görülmektedir. İnsan hak ve özgürlüklerinin kullanılabilmesi için devletin vatandaşa, vatandaşın da devlete ve diğer insanlara karşı taşıması gereken sorumluluklar bu tema kapsamında yer almaktadır.

Demokrasiyi Yaşamak; Aktif Vatandaşlık: İnsan haklarına dayalı demokrasinin yaşayabilmesi ve gelişebilmesi, vatandaşların demokratik yaşama aktif katılımlarıyla mümkündür. Genç vatandaşlar olarak öğrencilerin içinde buldukları ortamlarda kendi konularına uygun siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel hayata aktif katılımları gerekir. Bu temada; insan hak ve özgürlüklerinin kullanılmasından, okul ve çevredeki karar alma süreçlerine katılıma; ekonomik yaşama aktif olarak katılımdan, doğal çevrenin korunmasına ve sivil topluma gönüllü katılıma kadar birçok alanda öğrencilerin aktif vatandaşlık becerileri yer almaktadır. Öğrencilerin dijital vatandaşlık kavramı kapsamında, etik ilkeler doğrultusunda bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak demokratik yaşama aktif katılımları da bu tema kapsamında ele alınmaktadır.

Çeşitliliğe Çoğulcu Bakış: İnsan haklarına dayalı çağdaş demokrasilerde düşünce, inanç, etnik vb. bireysel veya toplumsal çeşitlilik bir zenginlik olarak görülür ve çoğulcu bir anlayışla, tüm bireylerin veya grupların diğerini ötekileştirmeden birlikte yaşaması esastır. Öğrencilerde yerel, ulusal ve evrensel düzeyde, kültürel farklılıklara saygı duyarak ön yargı, toplumsal dışlama ve ayrımcılıkla mücadele edip eşit bireyler olarak birlikte yaşama anlayışı ve becerisi geliştirmek bu temanın ana kapsamını oluşturmaktadır. Bu temada

ayrıca, çeşitlilikler ile birlikte yaşama anlayışını geliştirme açısından toplumdaki ortak değerlerin öğrencilere kazandırılması gerektiği üzerinde de durulmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, yaşlı ve engelliler gibi dezavantajlı grupların topluma katılımlarıyla ilgili anlayış ve beceri geliştirme de bu temanın kapsamı içinde ele alınmaktadır.

Bariş ve Uzlaşma: Demokrasinin sağlıklı işleyebilmesi, bireyler ve gruplar arasındaki anlaşmazlıkların çatışma ve şiddete dönüşmeden çözülebilmesini gerektirir. Bunun yolu, öncelikle bireylerin kendisiyle barışık olmasından geçmektedir. Bu temada öğrencilere, kendisiyle barışık olma becerisini geliştirmenin yanında, başkalarıyla anlaşmazlıklarını uzlaşmacı bir tavırla barışçıl yollarla çözme becerisini kazandırmak amaçlanmaktadır. Ülkemizin dünya barişına katkıları ve uluslararası barişta katkıda bulunan kuruluşları tanıtmak, bu temanın kapsamı içinde ele alınmıştır. Ayrıca toplumda şiddetin en yoğun olarak görüldüğü spor, kadına ve çocuğa yönelik şiddet, mobbing gibi konularda öğrencilerde duyarlılık ve barışçıl çözümler arama becerileri geliştirmek de bu temanın kapsamı içindedir (Demokrasi ve İnsan Hakları Öğretim Programı, <http://ttkb.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik>).

Tablo 5. Programda yer alan Tema ve Kazanımlar

	DEMOKRATİK SİSTEM VE YASAYAN DEMOKRASİ	İNSAN HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİ	DEMOKRASİYİ YASAMAK: AKTİF VATANDAŞLIK	ÇEŞİTLİLİÇE ÇOĞULCU BAKIŞ	BARİŞ VE UZLAŞMA
KAVRAMLAR	<ul style="list-style-type: none"> • Demokrasi • Demokratik vatandaş • Demokratik sistem • Demokrasi kültürü • Hukukun üstünlüğü • Çoğulculuk • Hesap verebilirlik • Kuvvetler ayrılığı • Şeffaflık • Laiklik 	<ul style="list-style-type: none"> • İnsan hakları • Eşitlik • Özgürlük • Etik • Sorumluluk 	<ul style="list-style-type: none"> • Aktif vatandaş • Özgür ve özerk birey • Bilinçli tüketim • Doğal çevre • Ekolojik denge • İnsan hakları • Özgürlük • Katılım • Aktif vatandaşlık • Dijital vatandaşlık • Dijital vatandaş 	<ul style="list-style-type: none"> • Çoğulculuk • Çeşitlilik • Toplumsal cinsiyet • Ön yargı • Sosyal dışlama • Ayrımcılık • Değer • Kalıp yargı • Dezavantajlı gruplar • Engellilik 	<ul style="list-style-type: none"> • Barış • Uzlaşma • Şiddet • Fanatizm • Siber zorbalık • İş yerinde psikolojik baskı (mobbing) • İçsel barış (bireysel barış-kendisiyle barışık olma) • Toplum ve doğayla barışık olma • Çatışma • Dünya barışı • İç savaş • Uluslararası toplum • Terör
BECERİLER	<ul style="list-style-type: none"> • Analiz • Çıkarımda bulunma • Eleştirel düşünme • İletişim • Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma 	<ul style="list-style-type: none"> • Araştırma • Yorumlama • Çıkarımda bulunma • Empati • Eleştirel düşünme • Ayrımcılığa duyarlı olma • Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma • Bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma • Yaratıcı düşünme 	<ul style="list-style-type: none"> • Sosyal katılım • Girişimcilik • Haklarını kullanma • Sosyal uyum • Karar alma • Demokratik düşünme ve davranma • Çıkarımda bulunma • Planlama • Kaynakları etkili ve verimli kullanma • Bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma • Eleştirel düşünme • Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma • Yorumlama • Yaratıcı düşünme 	<ul style="list-style-type: none"> • Empati • Birlikte yaşama • Sosyal katılım • Yorumlama • Karşılaştırma • Çıkarımda bulunma • Sosyal uyum 	<ul style="list-style-type: none"> • Gözlem • Araştırma • Yaratıcı düşünme • Problem çözme • Çatışma çözümü • Çıkarımda bulunma • İletişim • Sosyal katılım • Sosyal uyum • Birlikte yaşama • Girişimcilik • Bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma • Empati • Eleştirel düşünme • Uzlaşma
DEĞERLER	<ul style="list-style-type: none"> • Eşitlik • Özgürlük • Adalet • Hoşgörü • Farklılıklara saygı 	<ul style="list-style-type: none"> • Etik değerlere bağlılık • Sorumluluk • Eşitlik • Hoşgörü • Öz saygı • Barış • Sevgi • Özgürlük • Adalet • Farklılıklara saygı • İnsan onuru 	<ul style="list-style-type: none"> • Eşitlik • Özgürlük • Adalet • Hoşgörü • Öz saygı • Onur • Barış • Sevgi • Saygı • Sorumluluk • Etik değerlere bağlılık • Farklılıklara saygı 	<ul style="list-style-type: none"> • Eşitlik • Barış • Sevgi • Onur • Sorumluluk • Yardımseverlik • Vatanseverlik • Farklılıklara saygı • Millî ve manevî değerlere duyarlı olma • Evrensel değerlere duyarlı olma • Dayanışma • Hoşgörü 	<ul style="list-style-type: none"> • Barış • Öz güven • Sorumluluk • Dayanışma • Adalet • Hoşgörü • Öz saygı • Onur • Sevgi • Farklılıklara saygı

I. Tema: Demokratik Sistem ve Yaşayan Demokrasi:

1. Demokrasinin temel ilkelerini açıklar.
2. Demokrasi kültürünün demokratik sistemin işleyişindeki rolünü değerlendirir.
3. Demokratik vatandaşlık bilincine sahip olmanın demokratik sürecin işleyişine katkısını kavrar.
4. Demokrasinin farklı uygulama biçimlerini karşılaştırarak Türkiye'deki demokratik sistemin işleyişini, demokrasinin özellikleri açısından değerlendirir.

II. Tema: İnsan Hak ve Özgürlükleri:

1. İnsan hak ve özgürlüklerinin anlamını ve özelliklerini kavrar.
2. İnsan haklarının etik temellerini açıklar.
3. Evrensel insan hakları ilkeleri açısından ülkemizde ve dünyada yaşanan önemli gelişmeleri belgelere dayalı olarak yorumlar.
4. İnsan hak ve özgürlükleri ile ilgili güncel olayları takip eder.
5. İnsan hak ve özgürlüklerini toplumsal yaşamla ilişkilendirir.
6. Hak ve özgürlüklerini kullanmak için kendini sorumlu hisseder.
7. Hak ve özgürlüklerin kullanılması bağlamında; devletin vatandaşa, vatandaşın devlete ve diğer insanlara karşı görev ve sorumluluklarını demokrasinin hayata geçirilmesi açısından değerlendirir.

III. Tema: Demokrasiyi Yaşamak: Aktif Vatandaşlık:

1. Özgür ve özerk birey olarak hak ve özgürlüklerini kullanır.
2. Çevresindeki bireyleri hak ve özgürlüklerini kullanma konusunda cesaretlendirir.
3. Kendisini ilgilendiren konularda demokratik karar alma süreçlerine katılır.
4. Çevresindeki sorunların çözümü için yaşına ve konumuna uygun kuruluşlarda gönüllü olarak aktif görevler alır.
5. Bilinçli bir tüketici olmak konusunda çevresindekileri yönlendirir.
6. Ortak yaşam alanı olarak doğal çevrenin korunması ile insan sağlığı, üretim ve ekolojik denge arasında ilişki kurar.
7. Doğal çevrenin korunması konusunda yapılan çalışmalarda aktif rol alır.
8. Bilgi ve iletişim teknolojilerini etik ilkeler doğrultusunda kullanarak demokratik yaşama etkin bir şekilde katılır.

IV. Tema: Çeşitliliğe Çoğulcu Bakış:

1. Yerel, millî ve evrensel düzeyde kültürel farklılıkların doğal olduğu bilincinden hareketle farklı kültür ve değerlere saygı duyar.
2. Tüm insanların eşit olduğu gerçeğinden hareketle, çeşitliliğin bir zenginlik olduğunu kabul ederek düşünce, inanç ve etnik çeşitliliğin ülkenin bölünmez bütünlüğü içinde korunması gerektiğini savunur.
3. Toplumsal birlik ve beraberliğin sağlanmasında ortak değerlerin öneminin bilincinde olarak millî kültürüne ait değerleri önemser.
4. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına katkı olarak konumuna uygun sorumluluklar üstlenir.
5. Çeşitliliğin barış içinde varlığını sürdürebilmesi için ön yargı, sosyal dışlama ve ayrımcılığa karşı çıkar.
6. Yaşlı ve engelliler gibi dezavantajlı grupların toplumsal yaşama etkin katılımı için sorumluluk üstlenir.

V. Tema: Barış ve Uzlaşma:

1. Bireyin kendisiyle barışık olması ile toplumsal barış arasında ilişki kurar.
2. Okul ve yakın çevresindeki çatışmalara, şiddet içermeyecek şekilde çözüm önerileri geliştirir.
3. Toplumsal yapının bütünlüğü ve devamlılığı için her türlü şiddeti reddederek barışçıl davranışlar sergiler.
4. Uluslararası barışın sağlanması ve korunması için ülkemizin dünya barışına nasıl katkı sağlayabileceği konusunda fikirler üretir.
5. Dünya barışı için faaliyet yürüten önemli bazı uluslararası kuruluşları tanır.

Ülkenin sosyo-politik sistemi her konu içinde işlenmekte, genel konu Türkiye'nin yapısı ile ilişkisi kurularak anlatılmaktadır. İnsan hakları ve özgürlükleri kitapta yer alan ikinci konudur. Burada öğrenciye bunların anlamı ve özellikleri kavratılırken, konuyla ilgili güncel olaylar da değerlendirilip konu toplumsal yaşamla ilişkilendirilerek, bunların uygulama içinde öğrenilmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Devlet ve birey arasındaki görev ve sorumluluklar bilinci de demokrasinin hayata geçirilmesi için öğrencilere kavratılmaktadır.

Demokrasi kültürü, kitapta işlenen ilk konudur; ayrıca üçüncü konu olan “Demokrasiyi Yaşamak; Aktif Vatandaşlık” da demokrasiyi içselleştiren ve

aktif vatandaşlar olarak katılımcı bir sistem içinde uygulayacak vatandaşların yetişmesini sağlamayı hedeflemektedir. İlk konuda demokrasinin tanımı, temel ilkeleri, işleyişi ve Türkiye'nin demokratik siyasi sistemi anlatılırken; üçüncü bölümde aktif vatandaşlık için hak ve özgürlüklerin nasıl kullanılacağı, karar süreçlerine katılım, ilgili kuruluşlarda gönüllü görev alma, tüketici hakları, doğal çevrenin korunmasında aktif rol alma, bilgi ve iletişim teknolojileriyle ilgili etik ilkeler tanıtılarak aktif şekilde sistem içinde yer almanın yolları öğretilmektedir.

Ulusal kimlik ve millî değerlerden dördüncü konu olan “Çeşitliliğe Çoğulcu Bakış” başlığı altında değinilmekte; burada bir yandan çoğulcu bir toplumsal yapının gerekliliği benimsilmeye çalışılırken diğer yandan öğrencinin birlik ve beraberliğin sağlanmasında ortak değerlerin önemini bilincinde olarak millî kültürüne ait değerleri önemsemesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Böylelikle millî değerler çoğulluk içinde bütünlüğü sağlayacak birleştirici bir çimento işlevi kazanmaktadır.

Bu bölüm yerel, millî ve evrensel düzeyde kültürel farklılıkların doğal olduğu bilincini verme hedefiyle başlamakta ve bu başlık altında çeşitliliğin bir zenginlik olduğu, ama bunun bölünmez bütünlük içinde korunması gerektiği, birlik ve beraberlik için ortak değerlerin önemi, cinsiyetler arası eşitlik, çeşitlilik içinde barışın nasıl sürdürülebileceği, engelliler gibi dezavantajlı grupların toplumsal yaşama katılmalarının sağlanması gibi kazanım hedefleriyle çeşitlilik yönünde toplumsal duyarlılığın artırılması fakat bununla birlikte toplumsal birlik ve beraberliğin pekiştirilmesinin sağlanması amaçlanmaktadır.

Avrupa vatandaşı kimliği, Türkiye Avrupa Birliği'ne dahil olmadığından kitapta herhangi bir başlık altında işlenmemektedir. Sadece AB değil Türkiye'nin dış politikasında bahsi geçen Birleşmiş Milletler, İslam Konferansı Örgütü, Türk Keneşi ve NATO gibi hiçbir birliğe kitapta yer ayrılmamıştır. Bu çerçevede küreselleşme konusuna da kitapta özel bir yer ayrılmadığını sadece beşinci ve son konu olan “Barış ve Uzlaşma” konusu altında dünya barışı için faaliyet yürüten önemli bazı uluslararası kuruluşların tanıtıldığını belirtmek gerek.

Türkiye'deki ders kitabı siyaset, demokrasi ve çoğulculukla ilgili seçilen konular aracılığıyla her bir konu hakkında temel bilgilere ve duyarlılığa sahip; ayrıca katılımcı ve aktif bir vatandaş olarak öğrendiklerini kullanabilecek öğrencilere gerekli donanım için uygun altyapıyı vermektedir.

3.4 Kırgızistan ve Kazakistan'da Vatandaşlık Eğitimi

3.4.1 Kırgızistan'da Vatandaşlık Eğitimi

2013-2014 eğitim-öğretim yılında Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti kararıyla Genel Eğitim Okullarının Temel Eğitim programında geçişi sağlıklı bir şekilde sağlama konusunda karar alınarak Sosyal Bilimler alanındaki dersler kısaltılmıştır. Bu karara göre Kırgız Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığının özel emri ile genel eğitim okullarının 9-11. sınıflarındaki Adep (Ahlak Eğitimi), Adam cana Koom (İnsan ve Toplum), Ekonomikaga Kirişüü (Ekonomiye Giriş) derslerinin birleştirilerek tek bir ders olarak verileceği önerilmiş ve bu ders Caran Taanuu (Vatandaşlık Bilgisi) olarak ortaöğretim müfredatında yerini almıştır.

Okullardaki Caran Taanuu; İnsan ve onun toplum içindeki yeri, insanların devlet ve toplumsal kurumlarla olan ilişkisi ile ilgili uygulamaya yön veren bir ders olarak tanımlanmıştır. Caran Taanuu dersinin, öğrencilere toplumdaki kurallar ve normlar, toplumsal süreçler ve toplumsal ilişkilerin gelişimi ile ilgili genel yasaları öğrenmelerini sağlama, gelecekte karşılaşılabilecek sorunların sebeplerini ve özünü anlama, onları çözümlenmenin toplum içinde kabul görülen yollarını bulma imkanını sağlayamaya fırsat verecek şekilde beceriler kazanması için geliştirildiği ifade edilmiştir.

Dersin amacı: Programda dersin amacı “hukuki ve ahlaki normlara dayanarak sivil hayata aktif olarak katılmaya hazır yetenekli bireylerin oluşması ve sosyalleşmesini sağlayabilecek sosyo-ekonomik ve hukuki bilgilere sahip Kırgız Cumhuriyeti vatandaşları yetiştirmek” şeklinde ifade edilmektedir.

Ders, öğrenci yeterlikleri olarak bilişsel, davranışsal ve duyuşsal-değer yeterlikler noktasında aşağıdaki hedefleri içermektedir.

- **Bilişsel yeterlikler;** öğrenci günümüzdeki sosyo-ekonomik, sosyo-politik ve sosyo-kültürel olgulardaki yasaları, bu yasalardan biri olan sosyal grupların arasındaki ilişkiler ve süreçler, kaynakları yönetme yaklaşımlarının toplumu etkileyen yasalarını anlar ve anlatabilir.
- **Davranışsal yeterlikler;** öğrenci bireysel, toplumsal ve ekonomik hayatta kendi pozisyonunu belirleyip onu savunacak, insanlar arası ilişkiler kurabilecek, insanın toplumsal kurumlarla olan ilişki normlarını gerçekleştirebilecek, uygun yöntem ve araçları kullanarak toplumdaki hukuki disiplini korumaya katkıda bulunabilecektir.

- **Değer ile ilgili yeterlikler;** öğrenci kendi davranışlarını ve başka insanların tutumlarını milli ve genel insani adab ve ahlaki değerlerle ve davranış normlarıyla eşleştirecektir. Sabit gelişim ilkelerine göre sosyo-ekonomik etkinlikleri gerçekleştirme gereksinimini anlayacaktır.

Caran Taanuu dersi; eğitim dili Kırgızca olan okullarda 4 saat (9. sınıflarda 2 saat, 10. sınıflarda 1 saat, 11. sınıflarda 1 saat), eğitim dili Rusça olan okullarda 4 saat (9. sınıflarda 1 saat, 10. sınıflarda 1 saat, 11. sınıflarda 2 saat). Ancak, eğitim dili Özbekçe veya Tacikçe olan okulların 9. sınıflarında hiç yok iken, 10-11. sınıflarda haftada bir saat verilmektedir.

Caran Taanuu dersi ile ilgili ortak bir eğitim materyali bulunmamakla birlikte program aşağıdaki kaynakları kullanma konusunda öneriler getirmiştir.

- Vatandaşlık. AYPİS (Uluslar arası Seçim Sistemleri Vakfı). Bışkek, 2013.
- Kırgız Cumhuriyeti Temel Yasası.
- Kırgız Cumhuriyeti Aile Kanunu.
- Kırgız Cumhuriyeti Çalışma Kanunu.

Bunun dışında öğretmenlere yardım olarak yayınlanmış olan ek kaynaklardan da faydalanılabileceği belirtilmiştir.

‘Caran Taanuu’ Dersinin Verilmesi ile İlgili Yönergeler

Caran Taanuu (9.sınıf) – 68 saat (haftada 2 saat). Derse, insan ve toplum ile ilgili bilgiler eğitim süresine uygun olarak dahil edilecektir. Bu bilgiler, öğrencinin kendisini, başkalarını, sosyal dünyada yer almakta olan süreçleri anlayabilmesi, vatandaşlık hak ve görevlerini gerçekleştirebilmesi için gereklidir. Ders üç bölümden oluşmaktadır:

I. İnsan ve onun çevresi (1-2.dönemler). Bu bölümde psikoloji, etik ve sosyolojinin temeli üzerinde insanın temel özellikleri anlatılacaktır. İnsanın imkanlarını, gereksinimleri ve ilgilerini araştırma, her öğrencinin ‘Ben kimim?’, ‘Ben nasıl biriyim?’, ‘Ben kim olacağım?’ gibi sorulara cevap aramaya başladığı yaşa denk gelmektedir. Konu içeriği, öğrencileri öğrencilerin kendini tanıma, kendi hayatındaki yolunu belirleme meselelerini yakınlştırma imkanını sağlayacaktır. Bu bölüm, ergenler için önemli olan insanlar arası ilişkiler ve iletişim ile ilgilidir. Burada topluma, her insanın kendi yeterliklerini gerçekleştirebilecek

küçük gruplar, ilk topluluk olarak bakılacaktır. Konu, hem akranlar arasındaki, hem farklı nesiller arasındaki ilişkileri tartışma imkanı da sağlayacaktır.

II. İnsan ve toplum (3.4.5.6.7.8. konular): İkinci bölümde öğrenciler yaşamın temel (ekonomik, sosyal, ruhi) alanlarını tanıyacak; toplumsal ilişkinin çeşitliliğini öğrenecek; günümüz toplumunda yer alan süreçleri, vatandaşın davranışını değerlendirme kriterleri olarak ahlaki değerleri, toplumun ekonomik temelini anlamını bilecektir. Burada ahlak, genel insani olgu olarak medeniyet ve manevi hayat olgularından biri olarak öğretilacaktır.

III. Vatandaş, devlet, hukuk (9.10. ve 11. konular): Burada vatandaşlık anlayışı toplumun sorumlu bir üyesi olarak açıklanacaktır. Devletin yapısı ve işleri, hakları koruma ve hedeflere ulaşılma ihtiyacı, demokratik yönetimin gerekli şartlarının biri olan hukukun egemenliği söz konusu olacaktır. Bu bölümde insanın bireysel ve toplumsal yaşamının en temel özellikleri, özel ve kamusal hukuk, hukuk ile ahlakın etkileşimi açısından incelenerek açıklanacak ve aynı zamanda hukuki yozlaşmalar ve sorumluluk konuları tartışılacaktır.

Caran Taanuu. 10-11.sınıflar. Dersin içeriği 2 yıllık süre içinde okutulacak bir bütün kurs şeklinde düzenlenmiştir. Buna göre, her paralelde 34 saat olmak üzere (haftada 1 saat), 68 saatlik bir program hazırlanmıştır.10. sınıftaki Caran Taanuu dersi iki bölümü dahil etmektedir:

I. Sosyal İlişkiler (1. 2. 3. 4. konular): Sosyal değişimin anlamı ve nedenleri, sosyal süreçlerin yönetimindeki devletin rolü açıklanacaktır. Özel ve toplumsal ilgilerin, önyargıların, yanlış bakış açılarının iş dünyasında ve hayatta insan ilişkilerine olan etkisi tartışılacaktır. Burada insanların nasıl iletişim kurduklarının bazı önemli yönlerine bakılacaktır. Aynı şekilde çatışmanın tanımı, çatışmanın ortaya çıkış nedenleri, onu engelleme imkanı/imkansızlığı, çatışma ortaya çıktığı zaman onun nasıl çözülmesi gerektiğine yönelik tartışmalar yapılacaktır. Bu konu, öğrencilerin bizim neleri isteyip neleri istemediğimizi, insanın doğal olarak sosyal bir varlık olduğuna ilişkin toplumsal çevrede yaşayışı, insanlar arası ilişkilerin kurulmasında demokratik ve vatandaşlık ilişkilerini anlamalarına yardımcı olacaktır. İnsanın sosyal davranışı ve manevi yaşamıyla ilgili aşağıdaki belirtilen sorunlar tartışılacaktır: Bizim sosyal davranışımız nereden kaynaklanmaktadır? Manipulasyonun farkına nasıl varılır? Sosyaş baskı ile nasıl mücadele edilmelidir? İrrasyonel davranış nedir? Daha sonra bu konu çerçevesinde kültürün içeriği ve unsurları ile insan ve toplum hayatındaki rolü

incelenecektir. Günümüz toplumunda önemli role sahip olan farklı kültürlerin olduğu vurgulanacaktır. Ancak kültürler arası ilişkiler, aile ve aile geleneklerinin rolü tartışılacaktır. Çağdaş eğitim anlayışının özellikleri ve eğitimin bir toplumun üyesi olarak insan gelişimindeki rolü açıklanacaktır. Dini inançların çeşitliliği, onların özünde ahlakın yer aldığı anlatılarak insanın davranışındaki ahlaki normlar tanımlanacak, insanın dünya görüşü yorumlanacaktır.

II. Devlet ve İnsan Hakları (5-6. konular): Bu bölümün amacı; insan ve vatandaş hakları ve sorumlulukları, toplumsal alandaki hukuki ilişkiler kurma ile ilgili temel ilkeler ve değerlerin oluşmasını sağlamaktır. Burada insan haklarını koruma konusu analiz edilecektir. Yalnızca bireylerin hakları değil, onun içinde bulunduğu topluma karşı sorumluluklarının olduğu, kendi hakları ve özerkliğinin diğer vatandaşların hakları ve özerkliğini engellemeyeceği belirlenecektir. Konunun ana fikirleri ve konuları: İnsan haklarını sınırlamak için gerekçeler olabilir mi? İnsan haklarından sınırsız faydalanılırsa toplumda neler yaşanabilir? Bizim haklarımızı kim koruyacaktır? Toplumsal disiplini sağlayacak yasalara ihtiyaç var mıdır? Hukuk ihlallerinde neler yapılmalıdır?

11. sınıfta Caran Taanuu: Bu sınıftaki ders üç bölümden ibarettir:

I. İnsan ve Toplum Hayatındaki Etkinliklerin Anlamı (1. ve 2. Konular): Genel olarak devlet ve nitelikleri, devletin işlevleri ve görevleri, devletin yönetim şekli ile siyasal ve idari yapısı, devlet organları ile ilgili bilgiler verilecektir. Vatandaşlık ile ilgili kavramları öğrencilerin kavramaları sağlanacaktır. Öğrencilere, ilk olarak toplum, devlet, vatandaşlık, hukuk devleti ve insan kavramları anlatılacaktır. İktidarın yasama, yürütme ve yargı alanlarına ayrıldığını öğreneceklerdir. Siyasal alanda özerk yerel yönetimin işleyişi ve toplumda medyanın rolü ile ilgili konular ele alınacaktır. Öğrenciler, siyasal yapı ve kurumlar, siyasal ilişkiler, siyasal yaklaşımlar ve fikirler, siyasal kültür olmak üzere dört unsurdan oluşan siyasal tutum ve insanların siyasal etkinliklerini öğreneceklerdir. ‘Demokrasi’ kavramı, yalnızca siyasi tutumun değil, bütün toplumsal yaşamı düzenleme şekli olarak verilecektir. Konunun ana fikri, siyasal yaşama aktif olarak katılımı vatandaşların her türlü demokratik değerler ile toplumsal yaşamın normlarını bilinçli olarak benimsemesi ve ayrıca çeşitli siyasal faaliyetleri gerçekleştirmede deneyimlerin gerekliliği anlatılacaktır.

İnsanın Ekonomik Etkinlikleri ve Devlet (3. ve 4. konular): Bu bölümün temel amacı; öğrencilerin ekonomik bilgilerini yükseltmektir. Öğrencilerin ekonomik fikir yürütme yöntemini gerçek yaşamda kullanmaları ve sorunların

çözümünde ekonomi biliminden destek almaları üzerinde durulacaktır. Konuya ayrılan zaman kapsamında aşağıda belirtilen ekonomik sorunlar açıklanacaktır: Ekonomik yapı nedir ve nasıl çalışır? Gereksinim, üretim, serbest çalışma, finansman, rekabet kavramları nedir? Neden devlet ekonomiye müdahale eder? Devlet, bütçeyi neden ve nasıl kullanır? Ekonomi nasıl sabitleştirilebilir? Burada devletin ekonomik kalkınma düzeyi, halkın yaşam kalitesi, yoksulluk ve onu yok etme yöntemleri ile ilgili bilgi verilerek ekonomik olgular, süreçler ve uluslar arası ekonomik ilişkiler alanındaki kavramlar tanıtılacaktır. Uluslar arası ekonominin aşağıda belirtilen temel konularına bakılacaktır: İnsanlar ve ülkeler neden ticaret yaparlar? Ticarete ne gibi engeller olabilir? Döviz ve döviz kurları, yabancı ekonomik yardım ne demektir? Derslerde bu konuya yönelik örnekler gerçekçi ve etkili bir şekilde öğretilmesi yararlı olacaktır.

II. İnsanoğlu ve Uygarlık (5. konu): Toplumsal gelişim, günümüz uygarlıklarının temel eğitimleri ve olası geleceği, insanoğlunun küresel sorunları ile ilgili çeşitli yaklaşımları açıklanacaktır. Modern dünya topluluğunun sorunlarına ilişkin felsefi yaklaşımlar ve yanıtlar aranacaktır. Bu yöntemler, bir taraftan eğitim-öğretim ile sorun arasında ilişki kurulmasını sağlamaya yöneltirken, diğer taraftan da insanoğlu iradesine göre geleceğini büyük ihtimalle tahmin edebileceğini kavramasına olanak sağlayacaktır. İnsanoğlunun küresel sorunları düşünme ve öğrenme sürecinde hümanist yaklaşımları benimsemesi önemlidir.

Eğitimin Sonuçları

Caran Taanuu dersinin etkinliğini değerlendirebilmek için dersin her alandaki yeterliliği bileşik üç boyutta (bilişsel, davranışsal, değerler) ele alınmalı ve bu dersin sonunda öğrenciler ne tür bilgilere sahip olmaları gerektiği belirlenmelidir. Buna göre eğitimin sonucu aşağıda belirtilen çıktıları vermelidir:

- öğrencilerin, genel insani değerleri ve Kırgızistan vatandaşlarının geleneksel değerlerini öğrenmeleri;
 - öğrencilerin toplumsal hayattaki süreçleri doğru algılayabilmeleri için kendi değerlerini ve ilgilerini oluşturmaları;
 - öğretimde insan merkezli, çalışkan ve tecrübeye dayanan ilişkileri kurmaları;
 - öğrencilerin entelektüel ve deneysel çalışma yöntemleri öğrenmeleri;
- günlük yaşamda gerekli olan çevreye yönelik tutum belirleme, yasal bilinci oluşturma ve toplum arasında hukuk ilkeleri ile ilgili bilgilerini artırma.

Entegre Edilmiş ‘Caran Taanuu’kursunu Değerlendirme Kriterleri:

- 1) Öğrenci, başkalarının sözünü bölmeden, konuşmalarına izin veriyor mu?
- 2) Öğrenci, kendi görüşleriyle uyuşmayan fikirlerin ifade edilmesine imkan veriyor mu?
- 3) Tartışma sırasında öğrenci başkalarına hakaret ediyor mu?
- 4) Öğrenci herhangi bir konuyla ilgili başkalarının fikirlerini soruyor mu?
- 5) Öğrenci, çatışmayı çözerken güç kullanıyor mu? Ya da barışmaya çalışıyor mu?
- 6) Öğrenci, diğer öğrencilerin hakları ihlal edildiği zaman onları korumaya çalışıyor mu?
- 7) Öğrenci, kız ve erkek öğrencilere aynı şekilde davranıyor mu?
- 8) Öğrenci, yerel sorunları çözmeye yönelik etkinliklere katılıyor mu?
- 9) Diğer kriterler.

Dolayısıyla, öğretmenlerin aşağıdaki konulara bakmaları önerilmektedir:

- 1) 2014-2015 eğitim-öğretim yılının Temel eğitim planında Entegre Edilmiş Caran Taanuu Dersinin 9-11. sınıfları için hazırlanmış olan eğitim programı, öğretim materyalleri vb. taranması ve geniş olarak tartışılması.
- 2) Adı geçen kaynakların temeli üzerinde başkentte ve diğer şehirlerde Caran Taanuu dersi ile ilgili öğretmenler için hizmetiçi özel eğitim kursları verilmesi durumunun değerlendirilmesi ve tartışılması.
- 3) Ders programı temeli üzerinde içeriğin kitaplardan, öğretmenler için hazırlanmış kılavuzlardan ve ek eğitim araçlarından yararlanarak eğitim müfredatını hazırlama ihtiyacına yönelik öneriler sunulması.

Caran Taanuu Dersinin İçeriği*

9. Sınıf Caran Taanuu Dersi

I. Tema: İnsan

Kişilik ve Özellikleri: “Kişilik”, “birey”, “bireysellik” kavramları. Kişilik parametreleri: yetenek, mizaç, karakter, irade, duygu ve motivasyon.

* Program, Konular ve Kavramlar bazında verilmiştir.

Kişilik İstikrarı, Kişilik Yönelimi: Kişilik istikrarı kavramı, adaptasyon, ahlakî ve etik standartlar ve ilkeler, ahlakî davranış, ahlaksızlık, tutum, özsaygı, kendini tanıma, insan eylem ve davranış motifleri, insan davranışının değer yönelimleri, bireysel yönelim, benlik kimliği.

İhtiyaç ve Fayda: Zenginliğin yararlılığı, azalan marjinal fayda kanunu, tüketici tercihi, tüketici özgürlüğü, tüketicinin seçim sürecinde bilgi ve reklamın rolü.

Tüketici Gelir ve Giderleri, Kredi ve Tasarruf: Tüketicinin gelir ve giderleri, temel gelir kaynakları, reel ve nominal gelir, tüketici harcamaları, ev harcamalarının ana unsurları, tasarruf, verimlilik ve güvenilirlik tasarrufu, tüketici kredisi ve türler.

İnsanlarası İletişim Psikolojisi: Kız ve erkek davranış etiği, aşk, dostluk, arkadaşlık.

II. Tema: Toplumsal İlişkiler

Toplum Kavramı: Toplumun türleri, sosyal yapı ve sosyal ilişkiler.

Sivil Toplum: Sivil toplumun tanımı, sivil toplum ve dernekler.

Etnik Topluluklar: Etnik ve kültürel çeşitlilik kavramı, iletişim biçimleri, iletişim.

Çatışma Kavramı: Çatışmalar ve nedenleri, duygu ve çatışma arasındaki ilişkiyi anlama.

Aile, Evlilik: Aile nedir? Ailelerin türleri, genç aileler, medeni birlikteliğin sorunları, aile değerleri, gelenek ve görenekler, aile etkinliği, aile ilişkilerine dinin etkisi.

III. Tema: Toplumun Ekonomik Yaşamı

Ekonomi Bilimi, Ekonomik Değerler: Ekonomik faaliyetler ve ekonomik teori, mal ve hizmetler, sınırlı değer, ekonomik olmayan ve ekonomik deperler, seçim ve fırsat maliyeti, karar verme süreci.

Üretim, Verimlilik: Üretim, üretim faktörleri, ürün, üretimin performans faktörleri, üretim performansını artırma, düşük verim kanunu, doğal ekonomi, mesleki ve emek işbölümü ve faydaları.

Ekonomik Sistem ve Fonksiyonu: Ekonominin temel sorunları – ne üretmek? nasıl üretmek? kimin için üretmek? Ekonomik sistemlerin

türleri – geleneksel, pazar komuta, karışık.

Değişim ve Pazar, Para: Değişim ve pazar, para.

Pazar, Piyasa Mekanizması, Piyasa Ekonomisi: Pazar, piyasa mekanizması, piyasa ekonomisi.

Talep: Talep, talebin büyüklüğü, talep kanunu, talep eğrisi, talep değişikliklerine ve talep değerindeki değişim grafik ekranı, talebi etkileyen faktörler, yedek ürünler, ilgili ürünler, talep ve gelir fiyat esnekliği, temel mal, lüks mallar.

Arz: Arz, arz değeri, arz yasası, arz eğrisi, arz değerindeki değişiklikler ve arz değişiminin grafik ekranı, arz etkileyen faktörler, arzın fiyat esnekliği.

Arz ve Talep Etkileşimi: Piyasa dengesi, denge fiyatı ve denge miktarı, denge fiyatı ve denge miktarının arz ve talep değişikliklerine etkisi, sabit fiyatlar.

Ev İşleri ile İlgilenme: Aile üyeleri arasındaki ev işlerinin dağılımı, bir aile bütçesinin hazırlanması, gündelik hayatta estetik.

IV. Tema: Devlet ve Hukuk

Devlet ve Hukuk Kavramı: Devlet nedir? Devletin belirtileri, Kırgız Cumhuriyeti Ulusal sembolleri, Kırgız Cumhuriyeti amblemi, marşı ve bayrağı.

Hukuk kavramı, hukukun belirtileri, hukuki ilişkiler, hukuk ihlali ve hukuki sorumluluk, hukuk ihlal türleri, reşit olmayanların hukuki sorumlulukları.

KC Hukuk Sistemi. Anayasa Hukuku Temelleri. İdare Hukuku Temelleri: KC hukuk sistemi, anayasa hukuku – temel hukuk dalı, anayasa - toplum ve devletin temel yasası, anayasal ve yasal normlar ve özellikleri, idare hukuku, idari sorumluluk, öğrenciler üzerine disiplin cezaları.

Medeni Hukukun Temelleri: Medeni hukuk, mülkiyet, kişisel olmayan mülkiyet ilişkileri ve çeşitleri, medeni hukuk ilişkilerinin üyeleri aralarındaki anlaşmazlıkların çözümü, medeni hukuk ilişkilerinde sorumluluk türleri.

İş Hukukunun Temelleri, Aile Hukuku Temelleri: Çalışma ve

İstihdam Yasası. İnsan yaşamının temeli olarak Çalışma. Kırgız Cumhuriyeti vatandaşının çalışma hakları. Çalışma hakkına karşı ayrımcılık, iş sözleşmesi.

Aile hukuku, aile ve aile ilişkileri, evlilik ve gözetim koşulları, hukuk ve eşlerin görevleri, evliliğin sona ermesi, ebeveynler ve çocukların özlük hakları ve görevleri, ebeveyn haklarının sona ermesi.

Ceza Hukukunun Temelleri: Meşru ve gayrimeşru faaliyetler, suç kavramı, yolsuzluk, yolsuzluk türleri, nedenleri ve yolsuzluğun sonuçları.

İnsan Hakları: Hukuk ve insan hakları kavramı, hukuk ve insan hakları, haklar ve yükümlülükler, Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB), Çocuk Hakları Sözleşmesi.

Devlet Organları Sistemi: Kırgız Cumhuriyeti devlet organlarının yapısı, güçler ayrılığı, Kırgız Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı: Seçim ve yetkileri, yetkilerin sona ermesi.

Yasama Gücü. Yürütme Gücü: Kırgız Cumhuriyeti Parlamentosu - yasama yetkisini temsil eden bir vücut olarak Jogorku Keneş. Kırgız devlet otoritesinin en yüksek yürütme yetkisi olarak Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti. yerel yönetimler, savcılık ve rolü.

Kırgız Cumhuriyeti'nde Mahkemeleri ve Adalet: Bir hukuk savunucusu olarak mahkemeler, yargının atanması, yargının işleyişi için yasal dayanaklar, anayasa mahkemesi, yargıtay, yerel mahkemeler, yaşlıların mahkemeleri.

Kırgız Cumhuriyeti'nde Yerel Özyönetim: Kırsal kurultaylar, yerel seçimler, köy meclisleri, yerel konseyler ve köy meclisi, karar vermeye vatandaşların katılımı.

V. Tema: Ahlak ve Kültür

Temel İnsani Değerler Sistemi: Temel insan değerlerinin belirlenmesi - kendini gerçekleştirme, insan hakları, hukuki sorumluluk, vatanseverlik, iletişim, hoşgörü, çokkültürlülük, eğitimsellik, aile değerleri, emek.

İlişkinin Ahlak İlkeleri: Temel ahlakî ilişki ilkeleri.

Kültür Kavramı: Kültür kavramı, kültür nedir?, Kültürlerin türleri ve formları, Kırgızistan'ın maddi ve manevi kültürü, toplumda kültürün

rolü, ailenin ideolojik ve ahlakî değerleri, modern aile problemleri, duyguların ifadesi olarak kültür, ailenin ahlakî temelleri.

Kırgızistan Halkının Gelenek, Görenekleri ve Dini: Kırgızistan halkının gelenek, görenek ve dini.

10. Sınıf Caran Taanuu Dersi

I. Tema: İnsan

İlişki ve Çeşitleri: İlişki, ilişkinin içeriği ve amacı, maddi, kognitif, faaliyet alanı, bakım ve motivasyon ilişkisi, sosyal ilişki, sözlü ve sözsüz ilişki, doğrudan ve dolaylı ilişki, kişisel ve iş ilişkisi, ilişki becerileri.

İnsan Kişiliğinin Gelişmesinde İlişkinin Rolü: Sözel öğrenme, kişilerarası alışverişler, kendini koruma, değişim.

İlişki Yöntemleri ve Teknikleri: İlişki araçları ve teknikleri, jest ve jestler, ilişki yöntemleri, ilişki kültürü, geri dönüş.

İlişkinin Geliştirilmesi: Çocuğun kişisel gelişimi, benlik saygısı, ahlak ve ilişki, iç kültür, dış kültür, arkadaşlık, diyalog, siyasal ilişki, hoşgörü, özel ve kamu çıkarları.

Kişiliğin Oluşumu, Kültür Eğitimi: Dünyayı anlamanın anahtarı olarak anadil, kültür eğitimin bir parçası olarak çok dillilik.

II. Tema: Toplumsal İlişkiler

Çatışmalar:Çatışmaları sınıflandırma, çatışma çözme teknikleri, ayrımcılık, ayrımcılık biçimleri.

Kamuoyu ve Medya:Kamuoyunun oluşumu ve iktidar üzerindeki etkisi, “medya” ne demek?, medyanın sorumluluğu, demokrasi, kamuoyu ve medya.

Kırgızistan'da STK'larının Oluşumu ve gelişimi: Sivil toplumun unsurları, çıkar grubu, demokratik bir toplumda çıkar gruplarının temel işlevleri, sivil toplum örgütleri ve vergilendirme faaliyetleri, dini ve etik değerler, sivil toplum ve devlet ilişkileri.

Ekonomik Birimlerin Etkileşimi: İnsanın ekonomik rolü, kaynaklar, para, mal ve hizmetlerin dolaşımı sürecinde ekonomik birimlerin etkileşimi.

Kırgızistan Halkları arasında Etno-Kültürel İlişkiler: Halkın üç zenginliği - ebeveynler, vatan, anadil, Kırgızistan halklarının etnik-kültürel ilişkileri, etnik arası uyum ve anlaşma.

III. Tema: Toplumun Ekonomik Yaşamı

Şirketler, Sermaye, Kâr: Şirket, sermaye, fiziki sermaye, mali sermaye, yatırımlar.

Maliyetler, Gelir, Kâr: Maliyetler, gelir, kar, kar maksimizasyonu, marjinal maliyet, maksimum kar.

Rekabet: Rekabet ve türleri.

Piyasaların Başlıca Türleri: Rekabete bağlı olarak piyasa türleri - tam rekabet, monopol, oligopol, tekelci rekabet.

Firmaların Çeşitli Türleri: Firmaların çeşitli türleri, özel firma, ortaklık, kooperatif, anonim şirket, iflas.

Senetler: Senetler, aksiyon, nominal hisse senetleri, paya sahip olma, bono.

Menkul Kıymetler Piyasası: Menkul kıymetler piyasası, piyasa fiyatı (oranı) aksiyonu, menkul likidite.

Borsa: Borsa, borsa spekülasyonu, stok endeksi, şirketin piyasa fiyatı.

Para: Para, paranın fonksiyonları, para çeşitleri, para (faiz) piyasa fiyatı.

Bankalar: Bankalar, nakitsiz ödemeler, vadesiz mevduat, vadeli mevduat, banka rezervleri, zorunlu karşılık oranı.

IV. Tema: Devlet ve Hukuk

Devletin Özellikleri ve İşlevleri:

Devletin özellikleri ve işlevleri, siyasi rejim türleri, yönetim şekilleri, vatandaşın hak ve sosyal sorumluluğu.

Demokrasi: Siyasi rejim, demokrasi, doğrudan (direkt) ve temsili demokrasi, temel demokratik değerler, demokratik diyalog, devletin demokratik kurumları.

Demokrasi ve Kadınlar: Toplumda kadınlar, kamusal ve siyasal yaşama kadınların katılımı, siyasi yaşama kadınların katılımının önemi, Kırgızistan'ın ekonomik ve politik hayatında kadınlar,

Ekonomi ve kültürel alanda cinsiyet eşitliği, kadın haklarının korunmasını sağlamak için yasal bir çerçeve oluşturma.

İnsan ve Vatandaş Hak ve Özgürlükleri: Demokratik bir hükümet teşkilatı.

Kırgızistan'da Seçim Sistemi: İnsan haklarının korunması mekanizmaları, sivil kültür, medeni ve siyasi hakların korunması. Kırgızistan'da insan hakları örgütleri, Ombudsman kurumu, Kırgız devletinin ulusal ideolojisi.

Mülkiyet Kavramı: Mülkiyet kavramı, maddi ve manevi özelliği, taşınır ve taşınmaz mallar, özel ve kamusal mülkiyet.

Mülkiyet Hakkı: Mülk edinme yöntemleri, mülkiyet hakkı, mülkiyet haklarının sınırları.

Devletin Ekonomideki Rolü ve Görevleri: Ekonomide devlet müdahalesi, sosyal yardımlar, kamu malları, dış etkiler, “yeşil ekonomi” kavramı, Kırgızistan’da sürdürülebilir kalkınma sorunları, kamu sektörü, özelleştirme, kamulaştırma, kayıtdışı ekonomi.

Vergiler ve Bütçe: Vergiler, doğrudan vergiler, gelir vergisi, dolaylı vergiler, değer vergisi (KDV), tüketim, sosyal güvenlik katkıları, bütçe dışı fonlar, oransal ilerici ve gerici vergilendirme, devlet bütçesi, bütçe (fazlası) açığı, devlet borcu.

V. **Tema: Ahlak ve Kültür**

Kültür ve Medeniyet: Kültür ve medeniyet kavramlarına farklı yaklaşımlar, biçimsel ve medeni yaklaşımlar.

İnsan ve Toplum Yaşamında Din: Dinin özellikleri, inançların ortaya çıkması, dünya dinleri ve özellikleri.

Ulusal Kimlik: Dün, Bugün ve Yarın: Halkın geleneksel etik ve estetik kültürü, halkın maneviyatı, Kırgız devletinin Millî ideolojisi – Manas destanı – dünya halk değeridir.

11. **Sınıf Caran Taanuu Dersi**

I. **Tema: İnsan**

İnsan Etkinliği: İnsan etkinliğinin özü, insan olmanın bir yolu olarak etkinlik, diğer canlıların davranış etkinlikleri arasındaki fark, çeşitli

aktiviteler, geliştirme ve kendini gerçekleştirmede etkinliklerin rolü, İş deneyimi (meslek seçimi).

İnsan Kişiliğinin Gelişiminde Kültürün Rolü: Kişinin temel kültürel ve ahlakî alanı, insan kişiliğinin gelişiminde kültürün rolü, sağlık kültürü.

II. Tema: Toplumla İlişkiler

Kişilik Toplumsallaşması:

Sosyal statü, sosyalleşme kurumları, toplumsal tabakalaşma.

Yolsuzluğun Tanımı: Yolsuzluk uygulamaları, devlet kurumları üzerinde yolsuzluğu frenleme tedbirleri olarak sosyal kontrol ve hukuki mekanizmalar.

Çağdaş Küresel Sorunlar: Toplum ve çağdaş küresel sorunlar, küresel sosyo-politik sorunlar, çağdaş bölgesel sorunlar, insanlığın küresel sorunları ışığında Kırgızistan.

III. Tema: Toplumun Ekonomik Yaşamı

Makroekonomi: Makroekonomi ve mikroekonomi, toplam talep, toplam arz, makroekonomik denge.

Gayri Safi Yurtiçi Hasıla: Ekonomik göstergeler, gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH) ve ölçüm yöntemleri, nihai ve ara malı, nominal ve reel endeksleri, amortisman.

Ekonomik Büyüme ve Refah: Sosyal refah fonksiyonu, İnsani Gelişme Endeksi, kişi başına düşen GSYİH değeri, ekonomik büyüme, kapsamlı ve yoğun ekonomik büyüme.

Ekonomik Döngüler: Ekonomik döngüler, ekonomik döngünün fazları (büyüme, durgunluk, depresyon, kurtarma), nesnel doğası ve ekonomik döngülerin kaçınılmazlığı.

İstihdam ve İşsizlik: İşgücü piyasası, ekonomik olarak aktif nüfus, ücret oranı, zaman bazlı parça ücreti, istihdam, işsizlik, doğal işsizlik oranı.

İşsizliğe Karşı Mücadele. Sendikalar: İşsizliğin sosyal sonuçları, çalışma hareketliliği, sendikalar, iş sözleşmesi (kolektif ve bireysel), grev.

Enflasyon: Para arzı, likidite, para tolar M1, M2, M3, kredi emisyon bankaları, enflasyon, enflasyon talebi, maliyetler enflasyonu, enflasyon beklentileri, gizli enflasyon.

IV. Tema: Devlet ve Hukuk

Siyasi iktidar. Siyasal Sistem ve Toplum İçindeki Rolü: Siyasal sistemin kurumları, sosyal bir etkinlik olarak siyaset, demokrasi, bireyin politik durumu.

Modern Dünyada İnsan ve Vatandaş Konumu: Temel haklar, hukuk normları arasındaki hiyerarşi, kullanılabilir haklar, medeni, ekonomik ve politik haklar, insan haklarının korunması, uluslararası hukuk, insan haklarının korunmasına yönelik uluslararası anlaşmalar, Uluslararası Adalet Divanı, insan haklarının izlenmesi.

Ulusal Makroekonomik Politikalar: Ulusal makroekonomik politikalar, mali (bütçe) politikası, parasal politikası.

Uluslararası İş Bölümü: Karşılaştırmalı üstünlük ilkesi.

Dış Ticaret: Uluslararası ticaret, ihracat, ithalat, dış ticaret dengesi, korumacılık, ithalat vergileri (tarifeler), damping, ticaret engelleri, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ).

Çokuluslu Şirketler: Yabancı yatırımlar, doğrudan ve portföy yatırımları, sermaye ihracı, çokuluslu şirketler, Serbest Ekonomi Bölge.

Döviz Piyasası: Para, döviz kurları, döviz piyasası, konvertibilite, para satın alma gücü, satınalma gücü paritesi, döviz müdahalesi, devalüasyon ve yeniden değerlendirme.

Uluslararası Ekonomik İşbirliği: Ekonomik bütünleşme, uluslararası ekonomik kuruluşlar (Dünya Bankası, Uluslararası Halk Fonu).

V. Tema: Ahlak ve Kültür

İnsanın Ruhsal Dünyası: İnsan hayatında eğitim ve bilim, dünyaya bakış, dünyaya bakış çeşitleri, dünyanın bilimsel resmi, dünyanın bütünsel algısı.

Modern Dünyada Din: Din ve ahlak, manevi kültür sisteminde din, Modern Kırgızistan'da din, din özgürlüğü.

Kültür ve Ahlak: Ahlak ve Kültürün Etkisi, Konfüçyüs’un etik öğretileri, Sokrates’te etik, Leo Tolstoy ve Fyodor Dostoyevski’de etik.

Ülkenin sosyo-politik sistemi hakkında temel bilgilere dokuzuncu sınıf ders kitabının dördüncü konusu olan “Devlet ve Hukuk” altında yer verilmektedir. Burada Kırgız Cumhuriyeti Ulusal sembolleri, Kırgız Cumhuriyeti amblemi, marşı ve bayrağı, hukuk sistemi, vatandaşların çalışma hakları, devlet organlarının yapısı, güçler ayrılığı, cumhurbaşkanı seçimi, cumhurbaşkanı yetkileri, parlamento, hükümet, yerel yönetimler, savcılık, mahkemeler öğrencilere tanıtılmaktadır.

Birey-toplum ve toplumsal ilişkiler dokuzuncu sınıf ders kitabının ilk konusu olan “insan” ikinci konusu olan “Toplumsal İlişkiler”de işlenmektedir. Birinci konunun hemen başında kişilik, birey, bireysellik kavramları tanıtılırken, burada genel olarak toplum hakkında bilgi verdikten sonra onun parçaları olarak sivil toplum, etnik topluluklar, aile ve ayrıca çatışma üstünde durularak, çatışma çözümü için temel bilgiler verilmektedir. Onuncu sınıf ders kitabının ikinci konusu da “Toplumsal İlişkiler”e ayrılmıştır. Burada “Kırgızistan Halkları arasında Etno-Kültürel İlişkiler” altbaşlığında halkın üç zenginliği olarak ebeveynler, vatan, anadil, Kırgızistan halklarının etnik-kültürel ilişkileri, etnik arası uyum ve anlaşma temalarına yer verilerek çok kültürlülüğe de sahip çıkılmaktadır.

İnsan haklarına hakkında temel bilgilere dokuzuncu sınıf ders kitabının dördüncü konusu olan “Devlet ve Hukuk” altında “İnsan Hakları” alt konusunda değinilmektedir. Burada konu Hukuk ve insan hakları kavramı, hukuk ve insan hakları, haklar ve yükümlülükler, Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Evrensel Beyanname (İHEB), Çocuk Hakları Sözleşmesi hakkında bilgi vererek işlenmektedir.

Demokrasi kültürü, onuncu sınıf ders kitabının dördüncü konusu olan “Devlet ve Hukuk” altında yer alan “Demokrasi” alt konusunda işlenmektedir. Bunu takip eden “Demokrasi ve Kadınlar” başlığı ile birlikte kadınlara da özel bir yer ayrılarak demokratik sistem içinde katılımlarının artırılmasına önem verilmiştir.

Aktif vatandaşlık, esas olarak on birinci sınıf ders kitabındaki konuların

işlenişinde kendini göstermektedir. Bu sınıfa kadar, ilk yılda verilen eğitimde ağırlık temel bilgilerin verilmesindeyken, burada artık ilk konu olan “İnsan” bölümünün ilk kısmındaki “İnsan Etkinliği”nde olduğu gibi kendini gerçekleştirmede etkinliklerin rolü öne çıkmaktadır.

Ulusal kimlik ve millî değerler dokuzuncu sınıf ders kitabının beşinci konusu olan “Ahlak ve Kültür” altında Kırgızistan’ın maddi, manevi kültürü, gelenek, görenek ve dini ile birlikte verilmektedir. Onuncu sınıf ders kitabının da yine aynı başlığı taşıyan beşinci konusunda “Ulusal Kimlik: Dün, Bugün ve Yarın” başlığına da yer verilmiş ve burada Kırgız devletinin Millî ideolojisi olarak Manas destanı önemi vurgulanmıştır.

Küreselleşme ve ulusal politikalar, “Çağdaş Küresel Sorunlar” altında on birinci sınıf ders kitabının ikinci bölümü olan “Toplumla İlişkiler”de “Çağdaş Küresel Sorunlar” altbaşlığında incelenmektedir. Burada küresel sorunlar ele alınırken bunlar Kırgızistan ile de ilişkilendirilmektedir. Aynı kitabın dördüncü bölümü olan “Devlet ve Hukuk”taki “Modern Dünyada İnsan ve Vatandaş Konumu”, “Ulusal makroekonomik politikalar”, “Uluslararası İşbölümü”, “Dış Ticaret”, “Çokuluslu Şirketler”, “Uluslararası Ekonomik İşbirliği” kısımları küreselleşmenin siyasi ve ekonomik yapısı, kurumları hakkında bilgi vermekte, bunlarla Kırgızistan’ı ilişkilendirmektedir.

Kırgızistan’da üç yıla yayılan vatandaşlık ile ilgili eğitimde genel olarak temel bilgileri vermenin ağırlık taşıdığı, fakat aktif, katılımcı vatandaşlar yetiştirmek için gerekli altyapının oluşturulmadığı söylenebilir. Demokratik ve katılımcı bir toplumda vatandaşın hangi kanallarla sürece katılacağı muğlak kalmıştır.

3.4.2 Kazakistan’da Vatandaşlık Eğitimi

Kazakistan eğitim sistemi incelendiğinde vatandaşlık eğitimi dersinin ortaöğretim düzeyinde 9-10. ve 11. sınıf düzeyinde verildiği görülmektedir. Vatandaşlık eğitimi dersi Kazakistan’da İnsan, Hukuk ve Toplum adı altında verilmektedir. İnsan, Hukuk ve Toplum dersinin dokuzuncu sınıflardaki amacı: genç bireylere bilimsel bilgiyi aktarırken mümkün olduğunca, derin bilginin oluşmasını destekleme, sivil toplumun aktif bir üyesi olmak için gençlere yardımcı olma, genel insanî ve ulusal değerleri öğrenme, ülkesinin bir vatansveri olarak, güncel olaylarla ilgili fikir yürütebilen bir vatandaş olmasını sağlama olarak belirlenmiştir. Onuncu sınıflarda ise Kazakistan Cumhuriyeti

vatanının yüksek ahlakî nitelikleri ve sevgisini, vatandaşlık eğitimi ve sosyal sorumluluklar çerçevesinde, tüm Kazakistan halkı ve etnik gruplar arası karşılıklı anlayış içinde, hümanizm ve demokratik değerler ile birlikte gençlere verilmesi amaçlanmaktadır.

Aşağıda vatandaşlık eğitimi dersi öğretim programına dayalı olarak hazırlanan dokuz ve onuncu sınıf ders kitaplarında yer alan konu ve içerik verilmiştir:

Dersin İçeriği*

9. Sınıf İnsan, Toplum, Hukuk Dersi

I. Tema: Dünyada İnsan

I. Bölüm: İnsan Sorunu

1. İnsanın Kökeni
2. İnsan Hayatının Özelliği
3. İnsan: Benzersiz Bir Kişilik

II. Bölüm: İnsan ve Kültür

4. İnsan Faaliyeti
5. İnsan: Kültür Yaratıcısı

III. Bölüm: İnsan ve Beşeri Münasabetler

6. İnsan İlişkileri Dünyası
7. Topluluk içinde İnsan

II. Tema: Toplum: Temel Alanlar ve Bunların İşleyiş Yasaları

IV. Bölüm: Toplum Kavramı

8. Toplum: Özellik Gerçeklik
9. Toplumsal Hayatın Düzenlenmesi

V. Bölüm: Toplumun Ekonomik Hayatı

10. Ekonomi: Toplumsal İlişkilerin Temeli
11. Ekonomi ve Mülkiyet
12. Pazar İlişkileri ve Para

VI. Bölüm: Toplumun Sosyal Yapısı

13. Toplumsal İlişkiler
14. Aile ve Toplum

* Program, Konular ve Kavramlar bazında verilmiştir.

15. Ulus* ve Uluslararası İlişkiler

VII. Bölüm: Toplumun Siyasal Hayatı

16. Siyaset ve Toplum

17. Devlet ve Toplumdaki Rolü

18. Sivil Toplum

VIII. Bölüm: Toplumun Manevi Hayatı

19. Toplumun Manevi Temelleri

20. Toplumda Eğitim ve Bilimin Rolü

21. Toplumda Dinin Rolü

III. Tema: İNSAN YAŞAMINDA HUKUK

IX. Bölüm: Hukuk Kavramı

22. Hukuk ve Yasalar

23. Hukuksal İlişkiler

24. Hukuk İhlali ve Sorumluluk

X. Bölüm: Anayasa: Devletin Temel Yasası

25. Kazakistan Cumhuriyeti'nin Anayasal Yapısının Temelleri

26. Anayasal İktidarın Yasal Organları

XI. Bölüm: Kazakistan Hukukunun Ana Alanlarındaki Temel Kavramlar

27. Medeni Hukuk

28. İdari Hukuk

29. İş Hukukunun Temel Kavramları

30. Ceza Hukukunun Temel Kavramları

10. Sınıf İnsan, Toplum, Hukuk Dersi

I. Tema: İNSAN VE DÜNYA

1. Bölüm: İnsan ve Dünya Görüşü

1. Dünya Görüşü Kavramı

2. Dünya Görüşünün Tarihsel Türleri

2. Bölüm: Dünyaya Karşı Bilişsel Tutum

* “Ulus” terimi altında burada ulustan etnisite kastediliyor.

3. Dünyanın Bilinebilirlik Sorunu

4. Bilimsel Bilgi

5. Bilgi ve Eğitim

3. Bölüm: İnsan Faaliyetlerinde Özgürlük, Gereksinim ve Sorumluluk

6. İnsan Hayatının Değerleri

7. Özgürlük ve Gereksinim

8. Özgürlük ve Sorumluluk

9. 1.Bölüm Sonucu

II. Tema. Toplumsal İlişkiler Sisteminde İnsan

4. Bölüm: Çağdaş Toplum

10. Toplumsal Gelişim Yasaları

11. Çağdaş Uygarlığın Özellikleri

5. Bölüm: Sosyal İlişkiler

12. Sosyalleşme Süreci

13. Sosyal Grup Olarak Aile

14. Çok Kültürlü Bir Toplumda İnsan Etkileşimi

6. Bölüm: Piyasa Konusunda Ekonomik Tavrı

15. Tüketicilerin Ekonomik Kültürü

16. Üreticilerin Ekonomik Kültürü

17. Piyasa Yapısı Türleri

7. Bölüm: Toplumun Siyasi Alanı

18. Siyaset ve Devlet

19. Siyasal Hayata Vatandaşların Katılımı

8. Bölüm: Manevi Kültür

20. Toplumun Manevi Değerleri

21. Kişiliğin Ahlakî Temelleri

22. Dinsel Hoşgörü

23. Bölümün Çıktıları

III. Tema: Toplumsal İlişkilerin Hukuksal Düzenlemesi

9. Bölüm: İnsan ve Vatandaş Hak ve Sorumlulukları

24. Anayasal Hak ve Sorumluluklar

25. İnsan Hakları ve İnsan Haklarının Korunması

10. Bölüm: Özel Hukukun Temel Alanları

26. Medeni Hukukun Temelleri

27. İş Hukukunun Temelleri

28. Aile Hukukunun Temelleri

29. Çevre Hukukunun Temelleri

11. Bölüm: Kamu Hukunun Temel Alanları

30. İdari Hukukunun Temelleri

31. Ceza Hukukunun Temelleri

32. Usul Hukukunun Temelleri

Ülkenin sosyo-politik sistemi dokuzuncu sınıf ders kitabının ilk bölümü olan “İnsan, Toplum, Hukuk”ta işlenmektedir. Burada ilk iki kısımda dünya ve toplum hakkında temel bilgiler verildikten sonra ele alınan üçüncü tema olan “İnsan Yaşamında Hukuk”ta hukukla ilgili temel bilgiler ile konuya giriş yapıldıktan sonra “Anayasa: Devletin Temel Yasası” ve “Kazakistan Hukukun Ana Alanlarındaki Temel Kavramlar” başlıkları altında Kazakistan’ın hukuki ve siyasi sistemi tanıtılmaktadır.

Birey-toplum ve toplumsal ilişkilere de dokuzuncu sınıf ders kitabının ilk bölümü olan “İnsan, Toplum, Hukuk”ta yer verilmiştir. Burada özellikle “İnsan ve Beşeri Münasabetleri” kısmı bu konuya ayrılmıştır, ancak bütün içerisinde fazla yer işgal etmemektedir.

İnsan hakları, onuncu sınıf ders kitabının üçüncü bölümü olan “Toplumsal İlişkilerin Hukuksal Düzenlenmesi”nin ilk kısmında, “İnsan ve Vatandaş Hak ve Sorumlulukları” başlığı altında işlenmektedir.

Aktif vatandaşlığa onuncu sınıf ders kitabının ikinci bölümü olan “Toplumsal İlişkiler Sisteminde İnsan” altında yer verilen “Toplumun Siyasi Alanı” içinde “Siyasal Hayata Vatandaşların Katılımı” altbaşlığı ile değerlendirilmektedir.

Demokrasi kültürü, aktif ve katılımcı vatandaşların yetiştirilmesi ve küreselleşme konularının iki sınıfın ders kitabındaki durumuna bakıldığında, bunlara yeterince ele alınmadığı görülmektedir. Konuların işleniş tarzının da aktif ve katılımcı öğrenciler yetiştirmeye açık olmadığı söylenebilir.

3.5 Türkiye, Kırgızistan, Kazakistan, Britanya ve Almanya’da Vatandaşlık Eğitimi: Benzerlik ve Farklılıklar

Proje kapsamında örneklem olarak alınan ülkelerin vatandaşlık eğitim program ve ders kitapları incelendiğinde yapılan betimsel analiz sonucunda dersin içeriğinde kullanılan konu ve kavramların dokuz ana tema altında toplandığı görülmektedir. Bu temalar, AB vatandaşlık eğitiminde kullanılan konuların içeriğini oluşturan beş tema ile de ortaklık göstermektedir (Eurydice, 2012). Yapılan betimsel analiz sonrasında ortaya çıkan temalar:

- Ülkenin Sosyo-Politik Sistemi
- Birey-Toplum ve Toplumsal İlişkiler
- İnsan Hakları
- Demokrasi Kültürü
- Aktif Vatandaşlık
- Ulusal Kimlik ve Millî Değerler
- Avrupa Vatandaşı Kimliği
- Küreselleşme ve Uluslararası Politikalar
- Çok Kültürlülük

Aşağıda her bir ülkenin vatandaşlık eğitimi ile ilgili olarak yukarıda sayılan dokuz ana tema altında ön plana çıkan konu ve kavramlarla birlikte bu konu ve kavramların belirgin olarak ders kitapları ve öğretim programlarında nasıl verildiğine ilişkin örnek durumlar verilmeye çalışılmıştır.

3.5.1 İçerik Yönünden Benzerlik ve Farklılıklar

Vatandaşlıkla ilgili konuların işlendiği ders kitabında Almanya’nın sosyo-politik durumu hakkında öğrencilerin sistemi anlamalarını sağlayacak pek çok konuya yer verilmektedir. Kitaplar arsında farklılıklar olsa da, “Almanya’da Modern Toplum”, “Toplumsal Düzen”, “Federal Almanya’nın Siyasi Sistemi”, “Almanya’da Demokrasi”, “Almanya’da Sosyal Piyasa Ekonomisi”, “Almanya’da Demokrasi: Vatandaş Katılımı – İradenin İnşası – Karar Yolları”, “Almanya’da Demokrasi: Fırsatlar – Gelişme – Riskler” gibi değişik başlıklar altında Almanya’nın siyasi, sosyal ve ekonomi-politik yapısı öğrencilere tanıtılmaktadır.

“Birey ve Kimlik”, “Toplumsal Düzen”, “Birey ve Toplum” gibi başlıklar altında “Birey-Toplum ve Toplumsal İlişkiler” konularına da yer verilmektedir. Bu konular ve Almanya’nın sosyo-politik durumuyla ilgili konular işlenirken,

“insan hakları”, “demokrasi kültürü”, “aktif vatandaşlık” ana odakları oluşturmakta, ama örneğin “Küreselleşme, Kültür Daireleri ve İnsan Hakları” başlığında olduğu gibi nadiren ayrı bir başlık altında bu konulara yer verilmektedir.

“Ulusal Kimlik ve Millî Değerler” konusu da Almanya’da ayrı bir başlık altında değerlendirilmeyen, ancak önceki paragrafta örneklenen, Almanya’nın siyasi, sosyal veya ekonomik yapısı hakkındaki Almanya ile ilgili başlıklar altında kendine yer bulan bir konudur. Burada öne çıkan, tarihten gelen, geleneksel bir Alman millî kültürü üstüne odaklanmaktan ziyade, etnik kökeni ne olursa olsun, Almanya vatandaşlarının siyasi, sosyal ve ekonomik olarak Almanya’ya entegre olmuş olması ve bu manada, günümüz Almanya’sının vatandaşı olmalarının belirleyici olduğu vurgusudur.

Vatandaşlığın bir üst boyutu veya bir üst kimlik olarak “Avrupalılık” Almanya’daki vatandaşlık kitaplarında Avrupa Birliği kendine özel bir yer bulmaktadır. Diğer Avrupa Birliği üyesi ülkelerle birlikte geliştirilen bir program olan Almanya’daki vatandaşlık eğitiminde de Avrupa Birliği vatandaşlıkla ilgili tüm ders kitaplarında vazgeçilmez bir konu olarak yerini almaktadır. Buradaki örnekleme yer alan kitaplarda Avrupa Birliği ile ilgili bölüm başlıkları ve alt başlıklar şu şekilde adlandırılmıştır:

1. Örnek: Bölüm başlığı: “Avrupa Birliği”; alt başlıkları: “Avrupa Entegrasyonunun Gelişimi”, “Merkezi Siyaset Alanları”, “Organlar ve Karar Süreçleri”, “Avrupa Entegrasyonuna Bakışlar ve Sorunları”.

2. Örnek: Bölüm başlığı: “Avrupa Entegrasyonu”; alt başlıkları: “Avrupa Birliği’ne Giden Gelişme”, “Avrupa Birliği’nin Siyasi Sistemi”, “Avrupa Politikasının Alanları”, “Avrupa Entegrasyonunun Tasarımı”.

3. Örnek: Bölüm başlığı: “Avrupa Birliği”; alt başlıkları: “Avrupa Anlaşması”, “AB’nin Genişlemesi”, “AB Nasıl İşliyor?”, “Komisyon ve Konsey”, “Avrupa Palamentosu”, “Avrupa Kurumları”, “Avrupa Anayasası ve Lizbon Antlaşması”, “Avrupa Birliği’nin Ekonomik Etkeni”, “Dünyada AB’nin Konumu”, “Ortak Dış ve İç Güvenlik Politikası”.

4. Örnek: AB ile ilgili birinci bölüm başlığı: “Biz Avrupalılar – Bizim için Avrupa Entegrasyonu”; alt başlıkları: “Avrupa – Böyle Başladı”, “Avrupa – Kültürel bir Birlik (mi?)”, “Savaşa Karşı!”, “Avrupa Düşüncesi”, Avrupa Antlaşması”, “Avrupalı mıyız?”, “Avrupalı Kimliği mi?”, Gündelik Hayatta Avrupa”, Avrupa ve Dünya”, Kriz ve Avrupa Yorgunluğu”, “Daha Fazla

Genişleme mi? Avrupa Yorgunluğu”, “Avrupa’nın Geleceği”, “Yeterlikleri Kontrolü”.

AB ile ilgili ikinci bölüm başlığı: “Avrupa Birliği’nin Siyasi Sistemi”; alt başlıkları: “Avrupa – Bizim için bu ne demek?”, “AB – bir Devlet mi?”, “Kimin Sözü Geçiyor? – Avrupa Parlamentosu”, “Kimin Sözü Geçiyor? – Komisyon”, “Kimin Sözü Geçiyor? – Avrupa Birliği Konseyi”, “Nasıl Karar Alınıyor? – Yasamanın Gidişatı”, “Her Şey Kurallı mı?”, “Kim AB’ye Girmeli? – Katılım ve Genişleme”, “Yöntemler: Rapor”, “Yöntemler: Konu Çalışması”, “Kim AB’ye Girebilir? – Katılım Kriterleri ve Standartlar”, “Kim Çok Para Alıyor? – AB’nin Ev İşleri”, “Paranın Değeri Nasıl Korunuyor?”, AB Tek Sesle mi Konuşuyor? – AB’ni Dış Politikası”, “Haklar Nasıl Güvence Altına Alınıyor?”, “AB’nin Ne Ağırlığı Var? – Avrupa’nın Dünyadaki Rolü”, “Yeterliklerin Kontrolü”.

5. Örnek: Bölüm başlığı: “Avrupa – Bugün ve Yarın” ; alt başlıkları: “Avrupa’da Yaşamak ve Çalışmak”, “Adım Adım 28’lerin Avrupa’sına”, “Avrupa Politikasının Hareket Alanları”, “Küresel Oyuncu Olarak Avrupa”.

“Küreselleşme ve Uluslararası Politikalar” genelde ders kitaplarının son bölümünde işlenmektedir. Bu konuların ele alınışı bölüm başlıklarından görüleceği üzere yine her kitapta farklılık göstermektedir.

1. Örnek: Bölüm başlığı: “Uluslararası Politika”; alt başlıkları: “Günümüzdeki Dünya Düzeninin Özellikleri”, “Küresel Riskler ve Meydan Okumalar”, “Barış ve Güvenlik”, “Zenginlik ve Yoksulluğun Küresel Dağılımı”, “Bir Dünya Toplumu ve Dünya İç Politikası Yolunda mı?”

2. Örnek: Bölüm başlığı: “Uluslararası Politika”; alt başlıkları: “Uluslararası Politikanın Temelleri ve Aktörleri”, “Barışın Güvence Altına Alınmasının Kavramları ve Politikası”, “Dünya Siyasetindeki Çatışmalar”, “Kollektif Güvenlik Organizasyonları ve Aygıtları”.

Bu kitapta “küreselleşme” konusu “Küreselleşme ve Gelişme” başlıklı ayrı bir bölüm altında ayrıntılı olarak işlenmiştir. Bu bölümün alt başlıkları ise şunlardır: “Küreselleşme, Kültür Daireleri ve İnsan Hakları”, “Küresel Sorunlar ve Meydan Okumalar”, “Küresel Güvenlik ve Gelişme Politikası”.

3. Örnek: Bu kitapta da “küreselleşme” ve “uluslararası politika” konuları ayrı bölümlerde ayrıntılı olarak işlenmiştir. Gerek bölümlerin sıralaması gerekse alt başlıkları bir önceki örnekten farklılık taşımaktadır. Bölüm başlığı:

“Küreselleşme”; alt başlıkları: “Küreselleşmenin Boyutları”, “Küreselleşme Kuramları”, “Liberalleşme ve Deregülasyon”, “Küreselleşme Koşullarında Ekonomi ve İş”, “Küreselleşme içinde Dünya Ticareti”, “Mali Piyasaların Küreselleşmesi”, “Küresel Oyuncular”, “Konum Soruları”, Küreselleşme ve Çevre”, “Küreselleşmenin Organizasyonları”, “Küreselleşmeye bir Yanıt olarak AB”, “Küresel Yönetişim” . Bu bölümü “Uluslararası Politika” bölümü takip etmektedir. Bunun alt başlıkları ise şu şekildedir: “Devletler Dünyasının Yapısı”, “BM”, BM Ordusunun Kriz Birlikleri”, “NATO”, “Sivil Toplum Kuruluşları (STK)”, “İnsan Hakları”, Uluslararası Politika Kuramları”, “Savaş Kuramları ve Barış Kavramsallaştırmaları”, “Yeni Savaşlar’ ve Uluslararası Terör – Forum: Küresel Yönetişim mi yoksa Pax Americana mı?”, “Yoksulluk ve Az Gelişmişlik Sorunu”, “Yoksulluğa Karşı Stratejiler”, “Gelişme Politikası”.

4. Örnek: Üçüncü örnek ile aynı yayınevi tarafından fakat farklı başlıkla, farklı okul türleri için çıkarılan bu örnekte de “küreselleşme” ve “uluslararası politika” konuları iki ayrı bölümde işleniyor, fakat bu sefer bölümlerin sırası farklı. Asıl farklılık ise, aynı kitapta “Avrupa Birliği” konusunun işlenişinde olduğu gibi, yine alt başlıklardadır. Bölüm başlığı: “Uluslararası Politika”; alt başlıkları: “Herkes Eşit mi? – Yapı ve Devletler Dünyası”, “Kurallar – Halkların Hakları ve Devler arası İlişkiler”, “Kim Oyuna Katılıyor? - Uluslararası Politikanın Aktörleri”, “Dünya Parlamentosu mu?” – Birleşmiş Milletler”, “Dünya Yönetimi mi? – Güvenlik Konseyi”, “Kimin Çıkarları?”, “Parçalanma mı? – Devletler Birlikleri”, “Yöntem: Politik Önyargılar”, “Yönetim Organı Olmayan Organizasyonların Rolü”, “İşler Patladığında – Uluslararası Çatışmalar, Savaşlar ve Yeni Savaşlar”, “Ve Neden İşler Patlıyor? - Örneğin Kaynak Çatışmaları”, “Teröristler Ne İstiyor? – Uluslararası Terör”, “İnsan Hakları – Uluslararası İlişkilerin Temelleri”, “Uluslararası Ceza Mahkemesi”, “Uluslararası Çerçeve de Barışın Güvence altına Alınması”, “Yapısal Güç”, “İstikrar Sağlama ve Barışın Konsolidasyonu”, “Küresel Yönetişim”. Bunu takip eden bölüm “Küreselleşme” başlığını taşıyor; alt başlıkları ise şöyle: “Küreselleşme Nedir?”, “Küreselleşme – Bilimsel Tartışma”, “Yöntem: Kavram Oluşturma”, “Dünya Ticareti Nasıl İşliyor? – Klasik Kuram”, “Dünya Ticareti Kime Avantaj Sağlıyor? – Daha Yeni Kuramlar”, “Dünya Çapında Özgürlük mü? – Serbest Ticaret”, “Yoksa Daha İyi mi Kontrol Ediliyor? – Korumacılık”,

“Ulusal Çıkarlar mı? – Dış Politika ve Dış Ekonomi Politikası”, “Konum Nedir? – Girişimciler için Konum”, “Konum Nedir? – Alt Yapının Boyutunu Belirleme”, “Konum Nedir? – İşgücü Faktörünü Belirleme”, “Konum Nedir? – İstikrar Boyutunu Belirleme”, “Neden Almanya’nın Konumu – Made in Germany [kitapta İngilizce olarak yazılmıştır.]”, “Artık Burada Kimse Çalışmıyor mu? – İşyerlerinin Dış Göçü”, “Almanya Nerede Duruyor? Güçlü ve Zayıf Yanları”, “Almanya Dünyada Nerede Duruyor?”, “Yöntem: Farklı İfade Türlerini Değerlendirmek”, “AB – Küreselleşmeye Yanıt mı?”, “Ticaretin Liberalleştirilmesi – GATT [Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması] ve DTÖ [Dünya Ticaret Örgütü]”, “Hava Bizden Uzaklaşıyor mu? – İklim Değişikliği”, “Dünyayı Kurtarıyor muyuz? İklim Koruma Anlaşmaları”, “Döviz Ticareti ve Döviz Piyasası”, “Yeterliklerin Kontrolü”.

5. Örnek: Bölüm başlığı: “Uluslararası İşbirliği – Küreselleşme ve Barışın Güvence Altına Alınması” ; alt başlıkları: “Küreselleşme”, “Bir Dünya”, “Barışın Güvence Altına Alınması”.

6. Örnek: Bölüm başlığı: “Barış İçinde Bir Dünya için Kendini Ortaya Koymak”; altbaşlıkları: “Çatışmalar ve Savaşlar”, “Barış içinde Bir Arada Yaşamın Önşartları”, “Hedefleri Barış içinde Bir Arada Yaşama olan Organizasyonlar”, “Küreselleşme ile Dünyanın Değişimi – Sürdürülebilir Barış için Çatışma Potansiyeli mi, Fırsat mı?”

İncelenen tüm bu ders kitaplarında uluslararası politika ve küreselleşme konularının işlendiği bölümler bunlarla sınırlı kalmamakta; işlenen tüm konular bu iki ana konu çerçevesinde ele alınmaktadır. Böylelikle ekonomi, politika, toplumsal dönüşüm ile ilgili tüm bölümlerde aslında bu konuların uluslararası boyutu ve küreselleşme ile bağlantısı işlenmektedir.

Çok kültürlülük de tüm konularda, ama özellikle Almanya ve Avrupa Birliği ile ilgili bölümlerde öğrencilerin karşısına çıkan ana konulardan biridir. 7. ve 8. sınıflar için Berlin, Brandenburg eyaletine yönelik “Politik & Co. Politische Bildung für die Sekundarstufe I” ders kitabında yer alan beş bölümden biri “Göç ve Nüfus”tur (Sırasıyla bölüm başlıkları şunlardır: “Politika Nedir?”, “Yoksulluk ve Zenginlik”, “Küreselleşmiş bir Dünyada Yaşamak”, “Göç ve Nüfus”, “Bir Hukuk Devletinde Yaşamak”.) (Kalpakidis, Kludt, 2016). “Göç ve Nüfus” bölümünde konu öğrenciler arasında Çok kültürlülük düşüncesinin temellerini inşa edecek şekilde, şu başlıklar altında işlenmektedir: “4.1 Göçün

Boyutu ve Nedenleri”, “4.1.1 Göç Nedir?”, “4.1.2 Neden İnsanlar Vatanlarını Terk Ediyor?”, “4.2 Evrensel İnsan Hakları”, “4.2.1 İnsan Hakları Nedir?”, “4.2.2 İnsan Hakları Ne ile Tehdit Ediliyor?”, “4.2.3 Derinleştirme: İnsan Hakları Herkes için Geçerli mi?”, “4.3 Almanya, Avrupa ve Dünyada Mülteciler”, “4.3.1 Karşılaştırmalı olarak Mülteci Hareketleri – Bir Almanya Sorunu mu? ”, “4.3.2 Almanya’da İltica Hakkı: Kim Kalabilir? ”, “4.3.3 Örnek Vaka: Berlin-Hellersdorf Sığınmacı Yurdu Etrafında Protestolar”, “4.3.4 Derinleştirme: Kendi Mahallemdeki Mülteciler: Nasıl Yabancılar Arkadaşa Dönüşür? ”, “4.4 Almanya’ya Göç”, “4.4.1 Almanya – Bir Göç Ülkesi mi?”, “Entegrasyon Ne Anlama Geliyor?”, “4.5 Göç Almanya’nın Demografik Sorunlarını Çözüyor mu?”, 4.5.1 Almanya’nın Demografik Gelişimi ile Göç Nasıl Birbirine Bağlanıyor?”, “4.5.2 Derinleştirme: Bakış Açısını Değiştirme: Mültecilerin Bakışı”.

Göç konusu, başlıklardan görüleceği üzere göçün ne olduğunun anlaşılması ile başlıyor, insan hakları ile bağları kurularak, mültecilerin kabulünün insanî ve yasal dayanakları öğrencilere anlatılıyor. Ardından Almanya’daki durum ortaya konuluyor ve son olarak öğrencilerin mültecilerle empati kurmasını sağlayacak şekilde konu ele alınarak bölüm tamamlanıyor.

3.5.2 Kavram, Beceri ve Değerler Konusunda Benzerlik ve Farklılıklar

Vatandaşlık eğitimi ile ilgili olarak öğretim programları ve ders kitaplarında; öğrenci yeterlikleri, değer, beceri ve kavramlara Türkiye ve Britanya doğrudan yer verirken, Almanya becerileri doğrudan tanımlamıştır. Kazakistan ve Kırgızistan ise programın kazanımları ve öğrenci yeterliklerine dayalı olarak öğrencilerde, beceri ve değerlerin kazanımını esas almıştır. Yapılan bu çalışmada da ülkeler bazında ön plana çıkan değer, beceri ve kavramlar aşağıda verilmeye çalışılmıştır.

Türkiye, vatandaşlık eğitimi ile ilgili olarak dersin içeriğinde kırk sekiz kavram belirlemiş ve bu kavramların ders kitabında yer alan konular aracılığı ile kazandırılmasını öngörmüştür. Bu kavramlar: Demokrasi, Demokratik Vatandaş, Demokratik Sistem, Demokrasi Kültürü, Hukukun Üstünlüğü, Çoğulculuk, Hesap Verebilirlik, Kuvvetler Ayrılığı, Şeffaflık, Laiklik, İnsan Hakları, Eşitlik, Özgürlük, Etik, Sorumluluk, Aktif Vatandaş, Özgür ve Özerk Birey, Bilinçli Tüketim, Doğal Çevre, Ekolojik Denge, İnsan Hakları, Özgürlük, Katılım, Aktif Vatandaşlık, Dijital Vatandaşlık, Dijital Vatandaş, Çoğulculuk,

Çeşitlilik, Toplumsal Cinsiyet, Ön Yargı, Sosyal Dışlama, Ayrımcılık, Değer, Kalıp Yargı, Dezavantajlı Gruplar, Engellilik, Barış, Uzlaşma, Şiddet, Fanatizm, Siber Zorbalık, İş Yerinde Psikolojik Baskı (Mobbing), İçsel Barış (Bireysel Barış-Kendisiyle Barışık Olma), Toplum ve Doğayla Barışık Olma, Çatışma, Dünya Barışı, İç Savaş, Uluslararası Toplum, Terör.

Britanya da Türkiye’de olduğu gibi kavramlara doğrudan yer vermektedir. Bu kavramlar: Demokrasi, Kimlik, Adalet, Çoklu Kimlik, Farklılık/Kültür/Etnik Köken, Haklar, Toplumun Uyumu, Sorumluluklar, Ayrımcılık, Özgürlük, Sürdürülebilir Gelişim, Çatışma, Küresel Bağlılık, Irkçılık, Eşit İmkanlar, Medyanın Rolü, Değişiklik Yapma, Tartışma, Siyasi Okur Yazarlık, Haberdar Olma şeklinde sıralanmıştır.

Almanya’da ise, doğrudan kavramlar yerine konuların içeriğinden analiz edilerek elde edildiğinde: Birey, Kimlik, Toplumsal Düzen, Ekonomi, Demokrasi, Avrupalılık, Entegrasyon, Politika, Küreselleşme, Toplumsal Eşitlik, Sosyal Politika, Küreselleşme, Adalet gibi kavramlar ön plana çıkmıştır.

Kırgızistan’da; Toplum, Sosyal Yapı, Sosyal İlişkiler, Sivil Toplum, Etnik Ve Kültürel Çeşitlilik, Çatışma Çözme, Aile, Ekonomi, Üretim, Verimlilik, Pazar, Piyasa Mekanizması, Piyasa Ekonomisi, Talep, Arz, Devlet ve Hukuk, Anayasa, Ahlak, Çok Kültürlülük, Demokrasi Kültürü gibi kavramlar ön plana çıkmıştır.

Kazakistan’da da Kırgızistan’a benzer şekilde İnsan, Toplum, Toplum, Hukuk, Adalet ve İdari Yapı, Sosyal İlişkiler, Sivil Toplum, Etnik ve Kültürel Çeşitlilik, Dini Hayat, Aile, Ekonomi, Üretim, Verimlilik, Pazar, Piyasa Mekanizması, Piyasa Ekonomisi, Devlet ve Hukuk, Anayasa, Ahlak, Çok Kültürlülük ve Devlet Birey İlişkilerini ön plana alan kavramlara yer verildiği görülmektedir.

Kavramlar olarak bakıldığında incelen tüm vatandaşlık eğitimi derslerinde Demokrasi ve Demokrasi Kültürü, Birey, Toplum ve Toplumsal İlişkiler, Saygı gibi demokrasi kültürünü yansıtan evrensel değerleri içeren konuların ortak olduğu görülmektedir. Bu açıdan bir değerlendirme yapıldığında ülkeler gelecekte bir arada yaşama kültürüne sahip vatandaşlar yetiştirme konusunda ortak bir kararlılık sergilemektedir. Bu gibi kavramların yanı sıra toplumda düzen ve güvenli bir yaşam için, Hukuk, Adalet, Anayasa, Ahlak gibi kavramlarla birlikte, ekonomi ve ticarete ilişkin kavramlar da verilerek, yeni

yetişen bireylerin, ekonomik alanda okuryazarlık becerilerini artmalarının istendiği görülmektedir. Aynı zamanda daha çok Britanya, Almanya ve Türkiye’de küreselleşme ve uluslararası politikalar da vatandaşlık eğitiminin bir parçası olarak eğitimde yerlerini almaktadır.

Araştırma kapsamında kavramlarda olduğu gibi beceri ve değerlerin öğretiminde de Türkiye ve Britanya doğrudan beceri ve değerleri tanımlarken, Almanya, Kazakistan ve Kırgızistan öğrenci yeterlikleri, dersin amaç ve içeriğinde yer verdikleri konular ile yeni yetişen nesle hangi beceri ve değerleri kazandırmak istediklerini ortaya koymuşlardır.

Türkiye, beceriler konusunda Analiz, Çıkarımda Bulunma, Eleştirel Düşünme, İletişim, Türkçe’yi Doğru, Güzel ve Etkili Kullanma, Araştırma, Yorumlama, Empati, Ayrımcılığa Duyarlı Olma, Bilgi ve İletişim Teknolojilerini Kullanma, Yaratıcı Düşünme, Sosyal Katılım, Girişimcilik, Haklarını Kullanma, Sosyal Uyum, Karar Alma, Demokratik Düşünme ve Davranma ve Planlama gibi becerilerin kazandırılmasını öngörmektedir.

Britanya, becerilerin kazandırılmasında da yine Türkiye’de olduğu gibi hangi becerilerin işleneceğine doğrudan yer vermektedir. Bu beceriler; Eleştirel Bakış, Bilgi Analizi, Görüşünü Bildirme, Tartışmalara Katılma, Anlaşmaya Varma, Etkili Tartışabilme Becerisi, Adaletsizlik ve Eşitsizliğe Karşı Mücadele Edebilme, Saygı, Toplumsal Faaliyetlere Katılımdır.

Almanya’nın eyalet sistemi içinde her bir eyalette farklı eğitim bakanlığı eğitimi düzenlediğinden bu derste kazanılması hedeflenen becerilerde de farklılıklar görülmektedir. Ancak farklılıklar olsa da ders kitaplarının içeriklerinde olduğu gibi ortak paydalar tespit etmek mümkündür. Almanya’da Vatandaşlık Eğitimine karşılık gelen derslerden biri olan Siyaset Eğitiminin nasıl yapılacağı üstüne bir kitapta dersin kazandıracığı beceriler şu şekilde tarif edilmektedir:

Siyasi karar verme becerisi: *Siyasi olaylar, sorunlar ve zıtlıklar gibi ekonomik ve toplumsal gelişme sorunlarını konular ve değerler açısından çözümlenebilmek ve düşünerek karar verebilmek.* (Detjen v.d., 2004: 11)

Siyasi olarak hareket edebilme becerisi: *Görüş, inanç ve ilgileri formüle edebilmek, başkaları önünde makul şekilde temsil edebilmek, görüşme süreçlerini idare edebilmek ve uzlaşma sağlayabilmek.* (Detjen v.d., 2004: 11)

Yöntem becerisi: Güncel siyasi, ekonomik, hukuki ve toplumsal sorunlar arasında kendi başına yönünü bulabilmek, ders konularına farklı yöntemlerle şekil verebilmek ve kendi siyasi öğreniminin devamını organize edebilmek. (Detjen v.d., 2004: 11)

Schleswig-Holstein eyaletinde hazırlanan öğretim planında ise; dersin kazandıracağı beceriler olarak konu hakkında gerekli altyapıya sahip olunmasının hedeflendiği *konu becerisi*, farklı araçlar kullanarak konuları işleyebilmenin talep edildiği yöntem becerisi, kişinin kendi başına karar vermesinin beklendiği *özbeceri* ve topluluk içinde bunları aktif şekilde gerçekleştirmesinin amaçlandığı *toplumsal beceri* şeklinde tanımlanmaktadır (Lehrplan 27-28).

Aşağı Saksonya eyaletinde hazırlanan öğretim planında ise, hedeflenen beceriler olarak *konu ve çözümlene becerisi*, *yöntem becerisi* ve *karar verme becerisi* üstünde durulmaktadır (Burkard v.d., 2007: 8-9).

Kitaplar farklılık gösterse ve farklı şekilde ifade edilse de becerilerin genel olarak üç başlık altında toplandığı söylenebilir: öncelikle işlenen konu hakkında öğrencilerin derinlemesine *bilgi* sahibi olması hedeflenmekte, ardından *yöntem* bilgisi ve farklı yöntemleri uygulayabilme esnekliğine sahip öğrencilerin bunları kullanma becerisine ve son olarak *karar* verebilme becerisine sahip olması hedeflenmektedir.

Kırgızistan'da ise daha çok Kendini İfade Edebilme, Analiz, Çıkarımda Bulunma, Eleştirel Düşünme, İletişim, Yorumlama, Empati, Ayrımcılığa Duyarlı Olma, Çatışma Çözme, Toplumsal Katılım, Girişimcilik, Haklarını Kullanma, Sosyal Uyum, Karar Alma ve Planlama gibi becerilerin kazandırılmasını öngörmektedir.

Vatandaşlık eğitiminde hangi değerlerin verilmesi gerektiği konusunda Türkiye'de; Eşitlik, Barış, Sevgi, Onur, Sorumluluk, Yardımseverlik, Vatansızlık, Farklılıklara Saygı, Millî ve Manevi Değerlere Duyarlılık, Evrensel Değerlere Duyarlılık, Dayanışma, Adalet, Özgürlük, Sorumluluk ve Hoşgörü değerleri belirlenmiştir.

Birleşik Krallık'ta; Adalet, Demokrasi ve Kanun Kurallarına Saygı, Açıklık, Hoşgörü, Benlik Duygusu ve Saygısı, Sosyal Adalet ve Eşitliğe Katkı Sağlama, Farklılıklara Değer Verme ve Saygı Duyma, Çevreyi Düşünme, İnsanların Değişiklik Yapabileceğine İnanma, Görüşleri Savunmayı

Destekleme, Dinlemeye, Beraber Çalışmaya ve Başkalarını Desteklemeye İstekli Olma değerleri belirlenmiştir.

Almanya’da ise bu dersin kazandırması beklenen değerler olarak Özgürlük, Adalet, Demokrasi, İnsan Hakları, Farklı Kültürler, Dinler, Toplum Biçimleri, Halklar ve Milletler ile bir Dünyada Birlikte Yaşamak, İç ve Dış Güvenlik için Duyarlılık ve Barışı Korumak belirtilmektedir.

Kırgızistan’da ise Ahlaklı Olma, Geleneksellik, Geleneklere ve Millî Değerler Bağlılık, Planlılık, Çalışkanlık, Eşitlik, Barış, Sevgi, Onur, Sorumluluk, Yardımseverlik, Vatanseverlik, Farklılıklara Saygı, Dayanışma, Adalet, Özgürlük, Sorumluluk ve Hoşgörü değerlerinin ön planda oldu görülmektedir.

Kazakistan’ın ders kitabı incelendiğinde ise Geleneksellik, Sorumluluk, Çalışkanlık, Adalet, Ahlaklı Olma, Dayanışma ve Hoşgörü gibi değerlerin ön plana çıktığı görülmektedir.

Proje kapsamında incelenen ülkelerin vatandaşlık eğitim süreçlerinde, yeni yetişen ve gelecekte ülkelerinin kaderini belirleyecek olan genç vatandaşların, eleştirel düşünebilen, problem çözebilen, araştıran ve sorgulayan becerilere sahip birer vatandaş olmalarının beklendiği ortadadır. Ancak Türkiye, Britanya ve Almanya becerilerin öğretimi konusunda program ve ders kitaplarına doğrudan bir atıfta bulunarak bunların belirgin bir şekilde ortaya çıkmasını hedeflemektedir. Britanya, Almanya ve Türkiye’de aktif vatandaşlık kavramı altında, haklarını arayan ve sorgulayan, baskı grupları oluşturabilen ve inisiyatif alabilen bireylerin kazanacağı beceriler daha ön plana çıkmaktadır. Kırgızistan’da çatışma çözme becerileri yüksek, kendini ifade etme konusunda özgüven sahibi olacak bireylerin yetişmesi dersin içeriğinde daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Kazakistan’da ise kural ve normlarla toplumsal yaşam becerilerini kazanıp bu kazanımın sürekliliğini sağlayacak bir beceri içeriğinin daha belirgin şekilde sunulduğu görülmektedir.

Değerler konusunda tüm ülkelerin gelecekte millî ve evrensel değerlere sahip vatandaşlar yetiştirme arzusunu paylaştıkları görülmektedir. Ancak Almanya ve Birleşik Krallık’ta bireysel girişimcilik ile evrensel değerlerin odak noktasında olduğu söylenebilir. Türkiye’nin millî ve evrensel değerlerle birlikte, küresel vatandaşlık konusunda Almanya ve Birleşik Krallık’ın vatandaşlık eğitimi içeriğinde yer alan değerlere de vurgu yaptığı görülmektedir. Kırgızistan ise millî ve geleneksel değerlerin aktarımı ve devamlılığını ön plana çıkarma

noktasında diğer ülkelerden daha belirgin bir şekilde ön plana çıkmıştır. Aynı zamanda demokrasi ve evrensel değerlerin de programda yer alan içerikle verilmeye çalışıldığı söylenebilir. Kazakistan da millî ve geleneksel değerlerle birlikte evrensel değerler olarak sayılabilecek bir arada yaşama kültürü, farklılıklara saygı ve çatışmalar karşısında barışçıl çözümler aramak için hoşgörü gibi değerleri ön plana çıkarmaktadır. Ancak Almaya ve Birleşik Krallık'ta Avrupalılık beceri ve değerlerinin ayrı bir öneme sahip olarak, daha belirgin bir şekilde konular içinde serpiştirilmiş şekilde ve ayrı bölümlerde, doğrudan verildiği de görülmektedir.

3.6 Türk Dünyasında Ortak bir Vatandaşlık Eğitimine İlişkin Öneriler

Proje kapsamında incelenen vatandaşlık eğitimi program ve ders kitaplarında her ülke kendi vatandaşının hangi konu içeriğine sahip olarak yetişmesi ve bu konuların hangi beceri ve değerlerle birlikte verilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Türk Dünyasında verilen vatandaşlık eğitimi konu içeriklerine bakıldığında, her bir devletin kendi toplumsal beklentilerini içeren konu içeriklerini yine tarihi ve kültürel mirası da içerecek şekilde sarmal bir yapı içinde verdiği görülmektedir. Britanya ve Almanya örnekleri incelendiğinde ise toplumsal beklentiler ve millî bilinç dışında Avrupa vatandaşlığı ve Avrupalılık fikri ile küresel bir vatandaşlık örüntüsünün birlikte verildiği görülmektedir.

Türk Dünyasında vatandaşlık eğitimi programları ve materyallerinin tüm Türk Dünyasını kapsayacak ortak konu içeriği ve bu içeriğin 21. yüzyıl vatandaşının sahip olacağı temel beceri ve değerler ile sarmal bir yapı içinde verilmesi Türk Dünyasındaki başta akrabalık bağları olmak üzere, ekonomik, siyasi ve kültürel tüm ilişkilerin güçlü kılınması sağlayacaktır.

Bu noktadan hareketle proje kapsamında incelenen devletlerin öğretim programlarının sonunda “Türk Dünyası ile İlişkiler” adı altında bir ortak tema ya da öğretim programlarındaki kazanımlarla uyumlu bir şekilde harmanlanabilecek kazanım önerileri aşağıda sıralanmıştır. Bu kazanımların aktif vatandaşlık beceri ve değerleri ile birlikte verilmesi ise 21. yüzyıl aktif vatandaşlık becerilerini kazandırma açısından önemli olacaktır.

“Türk Dünyası ile İlişkiler” bölümü için kazanım önerileri olarak şunları sıralamak mümkündür:

1. Ortak Türk tarih ve kültürü hakkında araştırma yapar.
2. Ortak Türk tarih ve kültürü hakkında ön plana çıkan değerleri bilir.

3. Bağımsız Türk Devletleri coğrafyasını tanır.
4. Bağımsız Türk Devletleri'nde konuşulan Türk dilleri ile dersinin verildiği ülkenin dili arasındaki ortak kelime ve deyimler hakkında araştırma yapar.
5. Bağımsız Türk Devletleri arasındaki ekonomik ilişkileri değerlendirir.
6. Bağımsız Türk Devletleri ülkelerinin güçlü yönlerini araştırarak Türk Dünyası birliğine ve kendi ülkesine ekonomik faydasını değerlendirir.
7. Bağımsız Türk Devletleri arasındaki, ekonomik, siyasi ve kültürel iş birliğinin getireceği faydaları kavrar.
8. Türk Keneşi, Türksoy, Türk Akademisi ve TÜRKPA gibi kuruluşları tanır.
9. Türk topluluklarının ortak değerleri konusunda araştırma yapar.
10. Türk Dünyası gençleri arasında yapılacak ortak bilim, spor, sanat ve kültür projeleri konusunda fikirler üretir.

4 DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1 Sonuç

Proje kapsamında incelenen vatandaşlık eğitimi program ve ders kitaplarında, ülkelere göre farklılık göstermekle birlikte, üç temel düzeyde konu içeriğinin ve öğretim yaklaşımlarının değişiklik gösterdiği tespit edilmiştir. Birinci ve temel düzeyde vatandaşların kazanması gereken bilgi ve beceriler; devlet organları ile sistemin işleyişi ve toplumda bir arada yaşama kültürünü uyumlu bir şekilde devam ettirebilecek beceriler; ikinci düzeyde millî bilinci oluşturmanın yanı sıra küresel bir vatandaşın sahip olacağı beceriler; üçüncü düzeyde ise aktif bir vatandaş olarak görev ve sorumlulukla birlikte inisiyatif alabilen girişimci becerileri yüksek bireyler yetiştirme ön plana çıkmıştır. Britanya, Almanya ve Türkiye’de yukarıda sayılan her üç düzeyde de kazanım ve konuların öğretim programlarında ve ders kitaplarında yer aldığı görülürken, Kazakistan ve Kırgızistan’da daha çok birinci düzeyde konu içeriğinin yoğunlaştığı görülmüştür.

Genel olarak bakıldığında Almanya’daki vatandaşlık eğitimi küreselleşen dünyada kendine yer bulacak ve ayrıca Avrupa Birliği içinde de bilinçli, aktif olarak hareket edebilecek vatandaşlar yetiştirirken, tüm bunların merkezinde asıl odağın Almanya olduğu görülmektedir. Eğitim, hem bir dünya vatandaşı hem de Avrupa Birliği vatandaşı hazırlarken, buradaki asıl odak ekonomisi, toplumsal ve politik yapısıyla birlikte derinlemesine bilgi verilen ve tartışmalarla öğrencinin benimsemesi sağlanan Almanya’nın kendisidir. Öğrencilerin ülkeleri ve sistemi hakkında derin bilgi sahibi olmaları, yasal sınırların farkında olmaları ve onları benimseyerek, bu sınırlar içerisinde aktif vatandaş olarak hareket etmeleri; böylelikle ülkelerine derin bir sadakatle bağlanmalarını sağlayacak temeller verilmektedir.

Dünya, AB ve Almanya’nın karşılaştığı politik ve ekonomik sorunlar öğrencilerce öğrenilmekte, katılımcı bir demokrasi içerisinde ve hukuki sınırlar dahilinde bunlara çözüm arayacak öğrenciler yetiştirilmeye çalışılmaktadır. Özelde Almanya genelde AB ve hatta pek çok dünya ülkesi için yaşadığımız on yılların en önemli toplumsal gerçeklerden biri olan göç olgusu da bu yaklaşımla

ele alınmaktadır. Bu vesileyle, hem Almanya’da yaşayanların hem de Almanya’ya yakın zamanda göçle gelenlerin var olan sistemi benimsemeleri ve sorunlara hukuki sınırlar içinde çözüm aramalarını sağlayacak bir eğitim verilmektedir.

Almanya için önemli sorunlardan biri olarak kamuoyunda sıklıkla kendine yer bulan “entegrasyon” sorunu da vatandaşlık eğitimi içinde ele alınmaktadır. Özel olarak bu konuya ayrılmış başlıklar kitaplarda görülmekle birlikte, aslında tüm eğitimin buna uygun temelleri verdiği söylenebilir.

Vatandaşlık ve göç ile ilgili yaklaşımların arka planında yer alan ve Alman eğitim sisteminde de etkisi görülen tartışmalardan vatandaşlık eğitimi ile ilgili olduğu kadarıyla burada kısaca bahsetmekte fayda var. Göçün sonuçları ile ilgili tartışmalarda yirminci yüzyılda *asimilasyonun* kaçınılmaz olduğunu savunan ve buna karşı çıkan iki ayrı akademik kesim ortaya çıkmıştır. Yirminci yüzyılda öncelikle asimilasyonun kaçınılmaz olduğunu savunan *tek-boyutlu (unidimensional veya tek-yönlü, unidirectional)* yaklaşım ortaya çıkmıştır (Park and Miller, 1921). Buna göre göçle gelenler zaten geldikleri toplum tarafından kabul edilmek istemektedir ve kendi kültürlerini bırakarak (*deculturation*), yeni kültüre eklenirler (*acculturation*) (Ruiz, 1981). Eğer asimilasyon süreci gerçekleşmiyorsa, bunun önündeki engellerin incelenerek, ortadan kaldırılması gereklidir. Asimilasyon önündeki engeller dil, toplumsal, ekonomik ve hukuki süreçler kategorileri altında olarak sınıflandırılmıştır (Gordon, 1964; Triandis et al., 1982). Buna göre, göç edenler geldiklerini ülkenin dilini öğrenmemişlerse, toplumsal ve ekonomik hayata geldikleri ülkenin vatandaşlarıyla birlikte aktif olarak katılmıyorlarsa veya hukuki süreçlerde vatandaşlık alma, siyasi temsiliyet, ayrımcılık vb. eksiklikler ya da sorunlar yaşıyorlarsa, asimilasyon gerçekleşmemektedir. Bunlardaki eksiklerin giderilmesi, asimilasyon sürecinin devamını sağlayacaktır.

Tek-boyutlu veya tek-yönlü yaklaşıma karşı *iki-boyutlu* veya *iki-yönlü* yaklaşımın geçerli olduğunu savunanlar ise, *entegrasyonu* öne çıkarmakta ve bir toplumun *iki kültürlü* olabileceğinin kabul edilmesinin daha uygun olduğunu vurgulamaktadır (Berry, 1974; LaFromboise et al., 1993; Marín Gamba, 1996). İki-boyutluluk üzerine çalışan akademisyenlerden Berry, göçmenlerin yeni geldikleri ülkede hayatlarını sürdürmeleri için geliştirdikleri davranış kalıplarını dört gruba ayırmıştır: *asimilasyon, entegrasyon, segregasyon* (ayırışma),

marjinalizasyon. Eğer göçmen kendi geldiği yerdeki kültürü terk edip yeni geldiği yerdeki kültüre dahil oluyorsa bu asimilasyon olarak adlandırılmaktadır. Kendi kültürünü korurken, yaşadığı yerdeki hayata da entegre oluyorsa, bu iki kültürlü hayat entegrasyon olarak tanımlanmaktadır. Yaşadığı toplumdaki kültürle bağ kurmadan, yani onun dilini öğrenmeden, orada sosyal, ekonomik, politik hayata karışmadan, kendi içinde ayrı bir topluluk olarak yaşamayı seçiyorsa, bu segregasyon olarak adlandırılmaktadır. Marjinalizasyon ise her iki kültüre dahil olmayı da reddeden veya dahil olamayanlar için kullanılan bir terimdir (1994, 2001 and 2005).

Vatandaşlık ders kitabına bakıldığında politik sürecin ne olduğu, nasıl işlediği ve nasıl aktif şekilde sürece katılacağından, ekonomik ve toplumsal hayat hakkındaki bilgi ve tartışma süreçlerine kadar tüm konuların işlenişinin asimilasyon veya entegrasyon için gerekli temelleri verdiği söylenebilir. Bu yapılırken, Alman soyu veya Alman kültürü vurgusu yerine hoşgörü, çok kültürlülük, kültürel zenginlik gibi anahtar sözcükler ve verilen örneklerdeki isimlerin farklı etnik gruplardan seçilmesi, kökeni ne olursa olsun, Almanya vatandaşı olarak yasal sınırlarla birbirine bağlı tüm vatandaşları kucaklayıcı bir zemin yaratmaktadır. Böylelikle vatandaşlık ülkede yaşayan kökeni, dini, dili ne olursa olsun herkesi kapsayan hukuki temelde bir olgu olarak sunulmaktadır.

Yalnızca göçle gelenlerin marjinalleşmesi veya kendi içine kapanarak ayrışması (segregasyon) değil, aslında Almanya’da gençlerin aşırı sol, aşırı sağ veya köktendinci gruplar gibi her türden altkültür veya marjinal gruba eğilim göstermesinin önünü kesebilecek bir yaklaşımla eğitimin verildiği iddia edilebilir.

Avrupa’da vatandaşlık eğitimi ile ilgili en yaygın ele alınan konular ülkelerin sosyo-politik sistemlerine dair bilgi ve anlayış, insan hakları ve demokratik değerler ve eşitlik ile adalettir. Ancak, ulusal bağlam vatandaşlık eğitiminin tek odak noktası değildir. Avrupa ve uluslararası boyutlar da önemli rol oynama eğilimindedir (Eurydice 2012).

Birleşik Krallık’ın vatandaşlık eğitimi de Avrupa vatandaşlık eğitimi ile aynı temellere oturtulmuş, gençlerin aktif katılımını merkeze alan, Avrupa ve uluslararası güncel konuların öğretimine önem veren bir içerik kurgulamıştır. Proje kapsamında incelenen materyallerde vatandaşlık eğitiminin amacı; gençlerin beceri, bilgi, anlam ve özgüven kazanmasını sağlama, nasıl

yönetildiklerini öğrenmesi, demokratik süreçleri anlaması ve demokratik süreçleri katılımı, oy haklarını doğru kullanmalarının teşvik edilmesi, hak ve özgürlüklerinin değerini bilmesi, davranışlarının sorumluluklarını alması, adaleti anlaması, medeni farklılıkların değerini bilmesi ve saygı duyması, ırkçılık ve ayrımcılıkla savaşması, sorumlu davranması, inandıklarını savunması ve görüşünü açıkça söylemesi, tartışmalara katılması, sesinin duyulmasını sağlaması, topluluklarla ilgili millî ve yerel sorunların etkisini anlaması, medya mesajlarını ayırt edebilmesi, amaca ulaşmak için iş birliği içinde çalışması, karar almaya katılmaya istekli, aktif ve gündemden haberdar vatandaşlar olması, değişiklik yapabilecek ve topluma olumlu katkı sağlayabilecek özgüvene sahip olması şeklinde sıralanmıştır (Campbell & Patrick, 2009).

Bununla birlikte Birleşik Krallık'ta vatandaşlık eğitimi konu içeriğine bakıldığında; etkili, aktif vatandaşlık, iş yerinde vatandaşlık ile ilgili konular, parlamento ve devlet, seçim sistemleri, farklılıkları anlama, kimlik ve farklılıklar, farklılıkları anlama, Britanya kimliği, toplum hayatı üzerindeki etkiler, göç toplulukları nasıl şekillendirir, ortak perspektifler ve değerler, göç etkisi, Britanya vatandaşlarının hak ve sorumlulukları, vatandaş ve kanun, Birleşik Krallık'ın eşitlik ve ayrımcılık ile ilgili kanunu, Britanya Ceza Hukuku sistemi, evrensel konular ile başa çıkma, küresel ekonomi ve dünya ticareti, Birleşik Krallık'ın dünya işlerindeki rolü, Avrupa Birliği nedir?, Birleşik Krallık, Birleşmiş Milletler ve NATO, Birleşik Krallık ve dünya örgütleri, Birleşik Krallık ve ticari meseleler, Birleşik Krallık ve genetiği değiştirilmiş gıdalar, küresel vatandaşlık başlıklı konuların ders kitabında yer aldığı görülmektedir (Campbell & Patrick, 2009).

Gerek vatandaşlık eğitiminin amacı gerekse ders kitabı içinde yer alan konular incelendiğinde, Birleşik Krallık'ta vatandaşlık eğitiminin odak noktası olarak aktif vatandaşlar yetiştirmesi temel aldığı söylenebilir. Konular içinde ulusal bazda devlet sisteminin tanıtılması yer alırken, geniş tabanlı bir şekilde kimlik olarak Avrupa vatandaşlığı ve küresel vatandaş olmanın önemi ile küresel konulara da ağırlık verildiği görülmektedir.

Türkiye'de vatandaşlık eğitimi disiplinlerarası bir yaklaşımı benimseyerek ilkokuldan itibaren hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerinde verilirken, ilkokul dördüncü sınıf düzeyinde İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersi ile 2014-2015 eğitim-öğretim yılından itibaren doğrudan ilkokulda verilmeye

başlanmıştır. Yine ortaokulda Sosyal Bilgiler dersi içinde vatandaşlık hakkında bilgi verilmeye devam edilirken, Hukuk ve Adalet dersi müfredatta yerini almış, ortaöğretim de ise Demokrasi ve İnsan Hakları dersi ile doğrudan gençlere vatandaşlık bilgi, beceri ve değerlerinin verilmesi hedeflenmiştir. Proje kapsamında Türkiye’de incelenen vatandaşlık eğitiminin kapsam ve içeriğine bakıldığında, Avrupa Birliği ülkelerindeki vatandaşlık eğitimine uygun şekilde kazanımların örüntülendiği söylenebilir. Gençleri aktif birer vatandaş olma becerileri ile yetiştirmeyi hedefleyen programın beş temadan oluştuğu, siyasi okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesinin amaçlanırken, bununla birlikte güncel ve küresel düzlemdeki konularla öğrencilerin yeni proje ve fikirler geliştirmeleri de hedeflenmektedir.

Demokrasi ve İnsan Hakları Dersi Öğretim Programı ile yeni yetişen kuşağın demokrasinin gerektirdiği bilgi, değer ve becerilerle donatılarak “öğrencilerin bilgiye dayalı, değer temelli aktif vatandaşlar olarak yetiştirilmesi” hedeflenmektedir. Bu hedef kapsamında geliştirilen kazanım ve konu içeriği incelendiğinde; demokrasi, demokratik vatandaşlık, demokratik sistem, demokrasi kültürü, hukukun üstünlüğü, çoğulculuk, hesap verebilirlik, kuvvetler ayrılığı, şeffaflık, laiklik, insan hakları, eşitlik, özgürlük, etik, sorumluluk, aktif vatandaş, özgür ve özerk birey, bilinçli tüketim, doğal çevre, ekolojik denge, insan hakları, özgürlük, katılım, aktif vatandaşlık, dijital vatandaşlık, çoğulculuk, çeşitlilik, toplumsal cinsiyet, önyargı, sosyal dışlama, ayrımcılık, değer, kalıp yargı, dezavantajlı gruplar, engellilik, barış, uzlaşma, şiddet, fanatizm, siber zorbalık, iş yerinde psikolojik baskı (mobbing), içsel barış (bireysel barış-kendisiyle barışık olma), toplum ve doğayla barışık olma, çatışma, dünya barışı, iç savaş, uluslararası toplum, terör gibi konulara yer verildiği görülmektedir. Bu konuların yukarıda söylendiği gibi Avrupa vatandaşlık eğitimi içeriği, Almanya ve Britanya vatandaşlık eğitimi içerikleriyle de benzer olduğu söylenebilir.

Kazakistan ve Kırgızistan’da vatandaşlık eğitimine bakıldığında ise; öğrencilerin, evrensel değerlerle birlikte geleneksel değerlerini öğrenmeleri, toplumda yer almakta olan süreçleri doğru algılayabilmeleri için kendi değer ve ilgilerini oluşturmaları, günlük yaşamda gerekli hukuk bilgilerini öğrenerek toplumdaki hukuki disiplinin devam ettirilmesi ve devlet sisteminin öğrenilmesi amaçlanmıştır. Bu açıdan bakıldığında Avrupa vatandaşlık eğitiminin temel

amaçlarından siyasi okuryazarlık becerilerinin öğrenilmesi merkeze alınmıştır denilebilir. Bu konu içeriğinin Almanya, Britanya ve Türkiye vatandaşlık eğitimi içeriği ile benzer olduğu söylenebilir. Ayrıca Kazakistan ve Kırgızistan vatandaşlık eğitim programlarında yer alan farklılıklara saygı ve çok kültürlü bir yapı içindeki toplumsal birlikteliğin sağlanmasına yönelik kazanımlar, incelenen tüm vatandaşlık eğitimi müfredatları bütünlük içinde verilmektedir. Ancak aktif vatandaşlık becerileri ve uluslararası konuların işlenişi ile küresel vatandaşlık becerilerinin sağlanmasına ilişkin müfredatta daha geleneksel bir yapının takip edildiği söylenebilir.

Sonuç olarak vatandaşlık eğitimi ile ilgili incelenen öğretim programları ve ders materyalleri kapsamında her bir ülkenin kendi millî değerlerini, kendi ülke vatandaşı olma konusunda bilgi, beceri ve sorumluluklarını verdiği görülmektedir. Bu doğrultuda ilk olarak kendi devlet sistemleri ve toplumsal yapıları ile siyasi okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesinin hedeflendiği söylenebilir. Sonrasında ülkelerin vatandaşlık eğitimi vizyonları doğrultusunda küresel konular ve dünya vatandaşı olma konularında beklentileri karşılayacak kazanımlara yer verildiği görülmektedir.

Proje kapsamında dikkat çeken en önemli hususlardan biri ise Almanya ve Britanya vatandaşlık eğitimlerinde Avrupa vatandaşı olma fikri ve Avrupalılık değerlerine ilişkin konuların varlığıdır. Bu konularla yetişen gençlere ortak bir Avrupalılık bilinci çerçevesinde, Avrupa'da ortak kültür, siyaset ve ekonomik faaliyetlerin iş birliği içinde nasıl yapılacağı gösterilmektedir. Yine göç ve göçün sonuçları, birlikte yaşama fikri ve iş birliği konuları içinde entegrasyon ve Avrupalılık ile düşüncesi ile birlikte anlatılmaya çalışılmaktadır. Diğer önemli bir konu ise Avrupa vatandaşının uluslararası konu ve kurumlara ilgi duyması için gerekli altyapının geliştirilmesidir. Türkiye'de ise küresel vatandaşlık ve uluslararası konulara ilgi Almanya ve Britanya ile benzerlik göstermektedir.

Bu proje açısından asıl önemli nokta; nasıl ki Almanya ve Birleşik Krallık'ta Avrupa vatandaşı ve Avrupalılık değerleri program ve materyallerde konu içerikleri ile desteklenmişse, Türkiye, Kazakistan ve Kırgızistan vatandaşlık programlarında da ortak bir Türk kimliği, Türk Dünyasına ilişkin ortak değer ve iş birliklerini destekleyen kazanımlar ve materyallerde konu içerikleri yer almalıdır. Proje kapsamında yapılan araştırmada bunların şu an çok yetersiz olduğu ortaya çıkmıştır.

Yine Almanya ve Birleşik Krallık'ta bireysel girişimcilik ve evrensel değerlerin vatandaşlık eğitiminde odak noktada olduğu söylenebilir. Türkiye, millî ve evrensel değerlerle birlikte küresel vatandaşlık konusunda Almanya ve Birleşik Krallık'ın vatandaşlık eğitimi içeriğinde yer alan değerlere de vurgu yapmaktadır. Kırgızistan ve Kazakistan'da millî ve geleneksel değerlerin aktarımı ve devamlılığı diğer ülkelerden daha belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır. Aynı zamanda demokrasi ve evrensel değerlerin de programda yer alan içerikle verilmeye çalışıldığı söylenebilir.

Beceri ve değerler konusunda da yukarıda belirtildiği gibi Almanya ve Birleşik Krallık'ta Avrupalılık değerleri program ve materyallerinin konu içerikleri ile desteklendiği gibi, Türkiye, Kazakistan ve Kırgızistan vatandaşlık programlarında da ortak Türk Dünyası değerlerine yer verilmelidir; buradan bir yakınlık, ortaklık duygusu oluşturulmalıdır.

Projenin başında belirtildiği üzere ülke, bölge (Birlik) ve küresel olarak ayırdığımız üç düzlemde incelediğimiz vatandaşlık eğitimi örneklemde incelediğimiz Almanya ve Birleşik Krallık'ta görülmektedir. Her iki devlet de vatandaşlık eğitimleri içinde hem kendi ülkelerinin vatandaşlarının sahip olması gereken temel bilgileri vermekte aktif vatandaşlık için gerekli değer ve becerileri de sunmaktadır. Ancak bunun yanında ortak Avrupa kimliği de öğrencilere benimsetilmektedir. Bunlara ek olarak küreselleşen dünya her bir konuda, ayrıca kendi başına bir ünite altında sorunları, çözüm yolları ve uluslararası kurumları ile birlikte geleceğin aktif ve bilinçli vatandaşları olarak ülkelerinin değerini arttıracak gençlere öğretilmektedir.

Türk Dünyası ülkelerinde de benzer şekilde her bir ülkenin kendi sistemini öğretmek ve vatandaşlık duygusunu geliştirmek önemlidir. Özellikle bağımsızlığın 1991 gibi çok eski olmayan bir tarihte kazanılmış olduğu beş Türk cumhuriyetinde bu konu ihmal edilemez bir öneme sahiptir. Bununla birlikte Türk Dünyasının ortak değerlere sahip olduğu da benimsetilmeli. Sadece ortak değerler değil, günümüzde iş birliği içinde hareket eden, “dilde, fikirde, işte birlik” hedefini hayata geçiren kurumların olduğu ve bunların önemi gösterilmeli. Bunlara ek olarak Birliğin iş birliğinin gerçekten gerekli olduğu, ortak bir gelecek inşa etmenin her bir Türk cumhuriyetinin faydasına olduğunu gösterecek perspektif de çizilmelidir. Sadece geçmişten gelen bağlara sahip olunmadığı, bugün de her bir ülkenin ayrı ayrı sahip olduğu ve diğerinin eksikliğini

giderecek kaynaklarının bir araya getirilmesi sayesinde Birliğin yararı ortak bir Türk Dünyası vatandaşlığı eğitiminin sağlayacağı en önemli yararlarından olacaktır

4.2 Öneriler

Türk Dünyasında ortak bir vatandaşlık eğitimi nasıl yapılır konusunu ele alan bu projede incelenen vatandaşlık eğitimi örneklerinden hareketle;

1. Türk Dünyasında her bir ülkenin vatandaşlık eğitimi programlarına “**Türk Dünyası ile İlişkiler**” adı altında müstakil bir tema ya da ünite/bölüm eklenmelidir.

Bu ünitenin eklenmesi durumunda Türk Dünyasının geleceğini şekillendirecek gençlere aşağıdaki kazanımlar öğretim programları ve ders materyalleri aracılığı ile verilebilir:

- a) Ortak Türk tarih ve kültürü hakkında araştırma yapar.
 - b) Ortak Türk tarih ve kültürü hakkında ön plana çıkan değerleri bilir.
 - c) Bağımsız Türk Devletleri coğrafyasını tanır.
 - d) Bağımsız Türk Devletleri’nde konuşulan Türk dilleri ile kendi dili arasındaki ortak kelime ve deyimler hakkında araştırma yapar.
 - e) Bağımsız Türk Devletleri arasındaki ekonomik ilişkileri değerlendirir.
 - f) Bağımsız Türk Devletleri’nin güçlü yönlerini araştırarak, bunun Türk Dünyası birliğine ve birliğin kendi ülkesine ekonomik faydasını değerlendirir.
 - g) Bağımsız Türk Devletleri arasındaki, ekonomik, siyasi ve kültürel iş birliğinin getireceği faydaları kavrar.
 - h) Türk Keneşi, Türksoy, Türk Akademisi ve TÜRKPA gibi kuruluşları tanır.
 - i) Türk topluluklarının ortak değerleri konusunda araştırma yapar.
 - j) Türk Dünyası gençleri arasında yapılacak ortak bilim, spor, sanat ve kültür projeleri konusunda fikir üretir.
2. Türk Dünyasında her bir ülkenin vatandaşlık eğitimi programlarına müstakil bir tema eklenememesi durumunda ortak tarih, kültür, ekonomi ve iş birliklerini ön plana çıkarmaya yarayan kazanımlar (yukarıda yazılan kazanımlar da doğrudan kullanılabilir), ilgili tema ve ünitelerdeki kazanımlarla harmanlanabilir.

3. Türk Dünyasının geleceğine yön veren yeni nesile 21. yüzyıl aktif vatandaşlık bilgi, beceri ve tutumlarını kazandıracak konu içerikleri öğretim programlarında yer almalıdır.
4. Programlara dayalı olarak hazırlanan eğitim materyallerinde Türk Dünyası ve İşbirlikleri ile ilgili, bilimsel bilgi, görsel materyal ve ortak edebi ürünlere yer verilmelidir.
5. Her bir ülkenin öne çıkan bazı avantajları ve dezavantajlarının olduğu ve Türk Birliği içinde bir ülkenin dezavantajının (enerji kaynaklarının eksikliği, deniz yollarına uzaklık, teknoloji, know-how veya sermaye ihtiyacı gibi) diğer üye ülkeler tarafından tamamlanabileceği bilgisi işlenmelidir. Böylelikle birliğin her Türk devleti için gerekli ve faydalı olduğu inancı oluşturulmalıdır.

5 BEŞİNCİ BÖLÜM

KAYNAKLAR

- Alkın, S. (2007). *İngiltere ve Türkiye'de ilköğretim Programlarındaki Vatandaşlık Eğitiminin Karşılaştırılması*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ausbildung.info, “*Zweiter Bildungsweg: Das deutsche Bildungssystem*”, <http://ausbildung.info/zweiter-bildungsweg>, erişim tarihi: 18.02.2017.
- Bauer, Max, Helmut Becker, Stephan Benzmann, Peter Brügel, Steffen Kailitz, Susanne Kailitz, Hartwig Riedel, Karsten Tessmar, Martina Tschirner, *Buchners Kompendium. Politik. Politik und Wirtschaft für die Oberstufe*, C.C. Buchner, Bamberg, 2016.
- Berry J.W., *Psychological Aspects of Cultural Pluralism: Unity and identity Reconsidered, Topics in Culture Learning*, 2, 1974: 17-22.
- Burkard, Karl-Joseph, Ingeborg Hartz, Stephan Spieker, Jürgen Westphal, Eckard Winter, *Kerncurriculum für das Gymnasium – gymnasiale Oberstufe, die Gesamtschule - gymnasiale Oberstufe, das Fachgymnasium, das Abendgymnasium, das Kolleg*, Niedersächsisches Kultusministerium, Unidruck, Hannover, 2007.
- Campbell, J. & Patrick, S. (2009). *Citizenship Studies*, Cheltenham, United Kingdom: Nelson Thornes.
- Clauß, Jens, Michael Kuchel, Kerstin Schröder, Klaus Kurmies, *Wirtschaft / Politik. Schleswig-Holstein*, Bildungsverlag Eins, Troisdorf, 2010.
- Cükeşev, K., Sapargaliev, G. ve Asanbekova, G. (2013).Adam, *Kogam, Kukik (İnsan, Toplum, Hukuk)*, Almatı: Mektep, ss.166-16700. (9.sınıflar için)
- Çolak, K. (2015). *Sosyal Bilgiler ile Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Derslerinde Küresel Vatandaşlık Eğitimi*. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Dahlem, Rainer, Bettina Gritz, Hans Peter Lückge, Barbara Meinecke, Bernd Oßwald, Daniela Sonntag, *Mitgestalten. Das Handlungsorientierte*

Lehr- und Arbeitsbuch für Gemeinschaftskunde an beruflichen Schulen, Bildunsverlag Eins, Köln, 2014.

Demokrasi ve İnsan Hakları Öğretim Programı, <http://ttkb.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/72>, erişim tarihi: 28.01.2017.

Detjen, Joachim, Hans-Werner Kuhn, Peter Messing, Dagmar Richter, Wolfgang Sander, Georg Wiesseno, Gesellschaft für Politikdidaktik und Politische Jugend- und Erwachsenenbildung (GPJE), *Anforderungen an Nationale Bildungsstandarts für den Fachunterricht in der Politischen Bildung an Schulen: Ein Entwurf*, Wochenschau Verlag, Schwalbach, 2004.

Dimitros Kalpakidis, Steffen Kludt, *Politik & Co. Politische Bildung für die Sekundarstufe I*. Berlin / Brandenburg, Bamberg: C.C. Buchner Verlag, 2016.

Er, H., Ünal, F. & Özmen, C. (2013). “8. Sınıf Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersinin 4. Sınıfa Alınmasına İlişkin Görüşler Üzerine bir Araştırma”. *International Journal of Social Science*, 6(8), 179-196.

Ersoy, F. (2016). Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersine İlişkin Sosyal Bilgiler Öğretmenleri ve Öğrencilerinin Algısı, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* Cilt 17, Sayı 3, 2016 ss. 67-83 DOI: 10.17679/iuefd.17345163.

Eurydice (2012). *Avrupada Vatandaşlık Eğitimi*, eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports Erşim tarihi: 25 Aralık 2016.

Gazibey Sağlam, D. (2004) *Almanya`da Gymnasium 5., 6. ve 7./8. Sınıf Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık Eğitimi Programlarının Amaç ve İçerik Açısından İncelenmesi*, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Gordon M., *Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion and National Origins*, New York, Oxford University Press, 1964.

Gömlüksiz, M. N. & Kılınç, H. H. (2013). “Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersi Kazanımları Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, *Turkish Studies* 8(12), 555-568,

- İzatov, M., Nısanbaev, A., Sabit, M., Dulambaeva, R., Kopabaeva, Ö., Aythocin, K. ve Caylin, G. (2014). *Adam, Kogam, Kukık (İnsan, Toplum, Hukuk)*, Almatı: Mektep, ss.262-263. (10.sınıflar için-Fen Bilimler)
- İzatov, M., Sabit, M., Dulambaeva, R., İbraeva, A. ve S. Esetova, A. (2014). *Adam, Kogam, Kukık (İnsan, Toplum, Hukuk)*, Almatı: Mektep, 2014.
- Jöckel, Peter, *Grundwissen Politik. Sekundarstufe II*, Cornelsen, Berlin, 2009.
- Jöckel, Peter, Dirk Lange, *Politik und Wirtschaft. Sekundarstufe II*, Cornelsen, Berlin, 2015.
- Kab, İ (2012). *Türkiye'deki Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Almanya'daki Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık Eğitimi Ders Kitaplarıyla Karşılaştırılması*, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Karaman-Kepekenççi, Y. (2005). "A Study of Effectiveness of Human Rights Education in Turkey". *Journal of Peace Education*, 2(1), 39-55.
- Kalemoğlu Varol, Y. & İmamoğlu, A.F. (2014). "Türk ve İngiliz Eğitim Sistemlerine İlişkin Sayısal Verilerin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi". *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi* 3(1): 406-418.
- Kaptan, S. (1998). *Bilimsel Araştırma Teknikleri*, Ankara: Tekışık Ofset.
- Keskin, S.C. & Yüceer, D. (2013). "Danimarka'da Vatandaşlık Eğitimi". *Journal of Social Studies Education Research*,3: 4(1), 97-120.
- LaFromboise T., H.L.K. Coleman, J. Gerton (1993), "Psychological Impact of Biculturalism: Evidence and Theory". *Psychological Bulletin*. 114 (3), 1993: 395-412.
- Lehrplan für die Sekundarstufe II Gymnasium, Gesamtschule* (2002), Ministerium für Bildung, Wissenschaft, Forschung und Kultur des Landes Schleswig-Holstein, Glückstädter Werkstätten, Kiel.
- Marín G, R. A. Gamba (1996), "New Measurement of Acculturation for Hispanics: The Bidimensional Acculturation Scale for Hispanics (BAS)", *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 18(3): 297-316.
- Mattes, Wolfgang (2014), *Politik erleben: Sozialkunde*, Braunschweig: Schöningh.
- Merey, Z. (2016). *Toplumsal Yaşamı Düzenleyen Kurallar, Vatandaşlık Bilgisi*, Ankara: Pegem Akademi.

- Okumuş, O. (2015). “Tarih Derslerinde Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi (Mevcut Durum ve Yapılması Gerekenler)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(39): 703-709.
- Park R., H. Miller (1921), *Old World Traits Transplanted*, New York, Arno Press.
- Ruiz, R. (1981), “Cultural and Historical Perspectives in Counseling Hispanics”, D. Sue (Ed.), *Counseling the Culturally Different*, New York, Wiley: 186-215.
- Ribeiro, A. B., Rodrigues, M., Caetano, A., Pais, S., & Menezes, I. (2012). “Promoting Active Citizens? The Critical Vision of NGOS Over Citizenship Education as an Educational Priority Across Europe”. *International Journal of Progressive Education*, 8(3), 32-47.
- Rytlewski, Ralf, Carola Wuttke (2013), *Politik. Lehrbuch S II Gymnasiale Oberstufe*, Duden, Berlin, Mannheim.
- Schulsystem.info: Das Infoportal für Schulbildung, “Bildungssystem”, <http://www.schulsystem.info/bildungssystem.html>, erişim tarihi: 18.02.2017.
- Som, İ., & Karataş, H. (2015). “Türkiye’de Vatandaşlık Eğitimi Üzerine bir İnceleme”, *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 33-50.
- Torney-Purta, J., Lehmann, R., Oswald, H., & Schulz, W. (2001). *Citizenship and Education in Twenty-Eight Countries: Civic Knowledge and Engagement at Age Fourteen*. Amsterdam: IEA.
- Triandis H., Y. Kashima, C. Hui, J. Lisansky (1982), “Acculturation and Biculturalism Indices among Relatively Acculturated Hispanic Young Adults”, *Interamerican Journal of Psychology*. 16: 140-149.
- Ülger, M. (2012). *İlköğretim Okullarında İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi Uygulamalarının Değerlendirilmesi*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2006). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. (7. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, H. H., Yıldırım, S., Yetişir, M. İ. ve Ceylan, E. (2013). *PISA 2012 Ulusal Ön Raporu*. MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü (YeğİTek), Ankara.

Blace, J.J., P. Moore (2001), Grajdanskoe pravo i gosudartsvo: ekonomiçeskie aspekti: Uçebnoe posobie, (çev. T. Raviçevoi, S. Griger'eva).

Carantaanu Dersi Öğretim programı ve Materyal Kaynakları:

9-11 класстар үчүн «Жарантаануу» курсунун мугалиминин ресурстук китеби: Кырг. Респ. орто мектептеринде «Жарантаануу» курсунун окутуучу мугалимдин усулдук китеби. – Б.: МФИС 2014. – 570 б.;

“Caran Taanuu integratsiyalangan kursun tematikalık plandashtıruu” Kutbilim Gazetesi, 27 Agustus 2012, ss. 2-7.

TÜRK DÜNYASINDA ORTAK VATANDAŞLIK EĞİTİMİ

ÖZET

Vatandaşlık eğitim programlarının incelenerek Türk Dünyasında ortak bir vatandaşlık eğitiminde ön plana çıkarılacak hususların belirlenmeye çalışıldığı bu çalışma; betimsel tarama modelinde olup, aynı zamanda verilerin toplanması açısından nitel veri toplama yöntemlerinden “Doküman Analizi”nin kullanıldığı bir araştırmadır. Yapılan bu projede ortak bir vatandaşlık eğitimi için öncelikle çeşitli ülkelerin vatandaşlık eğitimi programları ve ders kitapları incelenmiştir. Vatandaşlık eğitimi konusunda tüm dünyada rol model olma konusunda projeler yürüten, Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi konusunda ortak projeler düzenleyen Avrupa Konseyi’nin Vatandaşlık Eğitimi yaklaşımlarının uygulandığı ülkelerden Birleşik Krallık (Britanya, İngiltere) ve Almanya seçilmiştir. Bu iki ülke farklı vatandaşlık anlayışı geçmişlerine sahip olan, ancak bugün Avrupa Konseyi’nin taslağı doğrultusunda vatandaşlık eğitimini yeniden düzenleyen ülkelerdir. Onların yanında Türk Keneşi üyesi Kırgızistan ve Kazakistan’ın da vatandaşlık eğitimi program ve ders kitapları amaçlı örneklem grubu olarak tespit edilmiştir. Bu dört ülkeye ek olarak incelenen Türkiye hem Avrupa Konseyi hem de Türk Keneşi üyesi olarak özel bir konuma sahiptir. Vatandaşlık eğitimi konusunda program ve ders kitapları incelenen bu ülkelerin çoğunda vatandaşlık eğitimi doğrudan bir ders adı altında yürütülürken, Kırgızistan “Ata Meken” ve “Caran Tanuu” gibi bütünleşik bir programı içeren disiplinlerarası dersler aracılığı ile yürütülmektedir. Örneklem olarak alınan ülkelerdeki vatandaşlık eğitimine ilişkin ortaöğretimde yer alan vatandaşlık eğitimi ile ilgili dersler seçilmiştir.

Vatandaşlık eğitimi öğretim programları ve ders kitaplarının analizi araştırmacılar tarafından betimsel analiz ile tahlil edilmiştir. Öğretim programları ve ders kitaplarının yaklaşım, içerik, beceri ve değerler konusunda öğördükleri öğrenci yeterlikleri ve konuların sunuş biçimlerini tespit etmek üzere benzerlik ve farklılıklar analiz edilmiştir. Verilerin analizinde altı aşamalı

yol izlenmiştir. Birinci aşamada; AB çerçevesinde ortak “Vatandaşlık Eğitimi” (Civic Education) dersi yaklaşımlarına, bu ders/derslerin hangi yaş aralığında verildiğine ve dersin konuları ile temel düzeydeki amaçlarının neler olduğuna yer verilmiştir. İkinci olarak Proje kapsamında Avrupa’dan vatandaşlık eğitimi konusunda örnekleme dahil edilen Almanya ve Birleşik Krallık’ta vatandaşlık eğitiminin içeriğine ve ders kitaplarında yer alan konu ve amaçların analizine yer verilmiştir. Üçüncü aşamada ise Türkiye’de vatandaşlık eğitimi içeriğine ve ders kitaplarında yer alan konu ve amaçların analizine yer verilmiştir. Dördüncü aşamada Kazakistan ve Kırgızistan’ın bağımsızlık sonrası sürecinde ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar ve vatandaşlık eğitimi hakkında ortak, genel bilgilere yer verilmiştir. Beşinci aşama olarak Türkiye, Kırgızistan, Kazakistan, Birleşik Krallık ve Almanya’nın vatandaşlık eğitimi konusunda müfredatında yer alan dersin öğretim programı ve ders kitabında yer alan konuların betimsel analiz ile her bir ülkenin vatandaşlık eğitimine ilişkin benzer ve farklı yönleri analiz edilmiştir. Son olarak Türk Dünyasında Ortak bir Vatandaşlık Eğitimi adına öğretim programlarında yer alabilecek ortak özellikler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Vatandaşlık, Türk Dünyası, değerler, beceriler, kazanımlar

COMMON CITIZENSHIP EDUCATION IN THE TURKIC WORLD

ABSTRACT

This study is aimed at determining common aspects of Citizenship Education in the Turkic World that are to be brought to the foreground through analyzing citizenship education programs. It is realized through descriptive scanning model by applying the qualitative data collection method “document analysis”. In this project first of all citizenship education programs and textbooks of different countries were analyzed to determine the ideas about the common citizenship education. From the members of the European Council, where in joint projects on Democratic Citizenship and Human Rights Citizenship Education Approaches are being practiced, and which are becoming role models for the whole world on the citizenship education, the Great Britain (England) and Germany are selected. In spite of the fact that they have a different past about the notion of citizenship, today they are considered as the countries which have re-built the citizenship education in compliance with the project of the European Council. Except these two countries, citizenship education programs and textbooks of Kyrgyzstan and Kazakhstan as members of the Turkic Council are chosen for the purposive sampling group. Besides these four countries, Turkey, which appears to be the member of both European and Turkic Councils, has a special position in this study. Most of these countries, whose citizenship education programs and textbooks are analyzed here, conduct courses called citizenship education, while in Kyrgyzstan citizenship education is provided through interdisciplinary lessons which include integral program such as “Ata Meken” and “Zharan Taanuu”. Courses related to the citizenship education, which are placed at the secondary education level, were selected from sampling group countries.

Citizenship education programs and textbook analysis were applied by researchers through using descriptive analysis method. In order to determine student competencies and presentation styles related to approaches, content,

skills and values on education programs and textbooks similarities and differences were analyzed.

In the data analysis a six-step path was followed. In the first stage, approaches used during the course of civic education, in which age interval they are presented, topics and goals of the common civic education course in the EU, are investigated. In the second stage, within the framework of the project the content, topics and goals mentioned in the textbooks of citizenship education of the chosen two sampling countries from Europe, Germany and England, were analyzed. In the third stage, content, topics and goals of the Turkish citizenship education textbooks were analyzed. In the fourth stage, common and general data about citizenship education of Kazakhstan and Kyrgyzstan, in the context of new necessities after the independence were analyzed. In the fifth stage, descriptive analysis of topics on citizenship education within the education programs and textbooks of Turkey, Kyrgyzstan, Kazakhstan, England and Germany were realized; additionally, similarities and differences of each country's views on citizenship education were analyzed. Finally, common characteristics, which could be added to a Common Turkic Citizenship Education program, were presented.

Keywords: Citizenship, Turkic World, values, competences, goals

ТҮРК ДҮЙНӨСҮНДӨ ОРТОК МЕКЕНЧИЛДИККЕ ТАРБИЯЛОО

КЫСКАЧА МАЗМУН

Мекенчилдикке тарбиялоо программаларына анализ жүргүзүү аркылуу Түрк дүйнөсүндөгү мекенчилдикке тарбиялоонун орток идеялары боюнча алдыңкы планга чыгарылуучу аспектилерди аныктоону көздөгөн бул изилдөө сыпаттоо мүнөзүндөгү сканерлөө моделине таянып, ошол эле учурда маалыматты топтоодо сапаттык маалымат топтоо ыкмаларынан бири болуп эсептелген «Документтерге анализ жүргүзүү» ыкмасынын негизинде жүргүзүлгөн изилдөө болуп саналат. Бул долбоордо орток мекенчилдик тарбиясын изилдөө үчүн эң алгач түрдүү өлкөлөрдүн мекенчилдикке тарбиялоо программалары жана окуу китептери изилденди. Мекенчилдик тарбиясы боюнча дүйнө жүзүндө өрнөк модель катары долбоорлорду жүргүзгөн, Демократиялык Мекенчилдик жана Инсан Укутары тарбиясы боюнча долбоорлорду уюштурган Европа Кеңешинин Мекенчилдикке Тарбиялоо жандашмаларын практика жүзүндө колдонгон өлкөлөрдүн ичинен Улуу Британия (Англия) жана Германия тандалып алынган. Бул эки өлкөнүн мекенчилдикке тарбиялоо боюнча көз караштары ар башка болгонуна карабастан, бүгүнкү күндө Европа Кеңешинин долбооруна ылайык мекенчилдик тарбиясын кайрадан түзүп чыккан өлкөлөр болуп эсептелет. Алардын жанында Түрк Кеңешинин мүчөсү болуп эсептелген Кыргызстан жана Казакстандын мекенчилдик тарбиясы боюнча программалары жана окуу китептери максаттуу иш тобу катары тандалып алынган. Бул төрт өлкөгө кошумча катары изилдөөгө алынган Түркия Европа Кеңешинин да, Түрк Кеңешинин да мүчөсү катары өзгөчө мааниге ээ. Мекенчилдик тарбиясы боюнча программалар жана окуу китептери изилдөөгө алынган бул өлкөлөрдүн көпчүлүгүндө мекенчилдикке тарбиялоо темасы өз алдынча сабак катары өтүлүп жаткан учурда Кыргызстанда Ата Мекен жана Жаран Таануу сыяктуу интегралдык

программаны камтыган дисциплиналар аралык сабактар аркылуу ишке ашырылууда. Иш тобу катары тандалып алынган өлкөлөрдөгү мекенчилдик тарбиясына байланыштуу орто билим баскычында орун алган мекенчилдик тарбиясына тиешелүү сабактар да тандалган.

Мекенчилдик тарбиясы окутуу программалары жана окуу китептеринин анализи изилдөөчүлөр тарабынан мазмундук анализ ыкмасы менен изилденген. Окутуу программалары жана окуу китептериндеги ыкмалар, мазмун, жөндөм жана баалуулуктарга байланыштуу окуучулардагы билгичтиктерин жана темаларды түшүндүрүү формаларын аныктоо максатында окшоштуктар жана айырмачылыктарга анализ жүргүзүлгөн.

Маалыматты анализдөө алты баскычтан өтүү аркылуу ишке ашкан. Биринчи баскычта АКШнын алкагында орток «Жарандык Тарбия» (Civic Education) сабагындагы жандашмалар, бул сабак/сабактардын кайсы жаш куракта берилүүсү жана сабактын темалары менен негизги деңгээлдеги максаттарды эмнелер түзөөрү жөнүндө сөз болот. Экинчи баскычта долбоордун алкагында Европадан мекенчилдик тарбиясы боюнча иш тобуна камтылган Германия жана Англиядагы мекенчилдик тарбиясынын мазмуну жана окуу китептеринен орун алган темалар жана алардын максаттарынын анализи каралат. Үчүнчү баскычта Түркиядагы мекенчилдик тарбиясынын мазмуну жана окуу китептеринен орун алган темалар жана алардын максаттарынын анализи колго алынат. Төртүнчү баскычта Казакстан жана Кыргызстандагы эгемендүүлүк жылдарынан кийинки учурда пайда болгон жаңы муктаждыктар жана мекенчилдик тарбиясы жөнүндөгү орток жана жалпы маалыматтар каралат. Бешинчи баскычта Түркия, Кыргызстан, Казакстан, Англия жана Германиянын мекенчилдик тарбиясына байланыштуу окуу программаларынан орун алган сабактын программасы жана окуу китептеринен орун алган темалардын мазмунунун анализи менен бирге ар бир өлкөнүн мекенчилдик тарбиясына тиешелүү бири бирине окшош жана айырмаланган тараптары анализделген. Эң акыркы баскычта Түрк Дүйнөсүнүн Орток Мекенчилдик Тарбиясы жөнүндө окутуу программаларына киргизүү мүмкүн болгон орток өзгөчөлүктөр берилет.

Ачыкч сөздөр: Мекенчилдик, Түрк дүйнөсү, компетенттүүлүк, баалуулуктар, максаттар.